

J E S U S

MOTSPÄNSTIG MEDMÄNNISKA

DAG SANDAHL

Innehåll

3	Ett förord
4	Hic salta – hoppa här!
21	Aningen om Jesus
31	Nu är det jul igen ...
49	Kan vi inte veta mer nu?
65	Ifrågasättandets glädje
74	Jesus och jag – en slags meditation
77	Juden Jesus
84	En slapstick med innehåll
97	Provokationerna
107	Hur såg Jesus ut?
111	Mose och fåraherden – en annan meditation
112	Landet. En omvärldsanalys
128	Fadime Sahindal, Uppsala och Maria Magdalena, Betania
133	En vecka i Jerusalem
148	Fredagen
159	Farligt och härligt
170	Sionsberget
175	Gudstjänsten
181	Bönen
191	Sindonen, ossuariet och livet självt
198	Författaren

Ett förord

Jesus Motspänstig medmänniska är en provisorisk provokation – en stimulans för tanken och eftertanken. Provisorisk därför att boken visar mot grunddokument och mot praktiserad kristen tro i vår tid. Provokation därför att under texterna ligger frågor - inte bara om vad de kristna sa och säger, utan också om vad du själv menar. Provokation betyder ordagrant att kalla fram den andres röst.

Jag skriver för att resonera med mig själv om denne Jesus. Jag prövar resonemang och därför skiftar perspektiven och olika verktyg kommer till användning. Lärjungar har alltid gjort så, inbillar jag mig, för att närma sig något lockande och levande, något som går utanför den egna erfarenheten men samtidigt möter en just i denna erfarenhet.

Jag berättar och jag beskriver – språket kan alltså skifta. Ibland gnetar jag med detaljer, sådant jag vill veta mer om därför att jag upptäckt något. Annat lämnar jag, kanske för att jag inte begriper att det är av intresse. Det ger utrymme åt läsaren. En bok är till 50 % författarens och till 50 % läsarens, har någon sagt. Jag tror att det i lyckliga fall är sant.

Jag hade problem med mina bibelhänvisningar. Jag var rädd att läsaren skulle tro att författaren genom ett flitigt antecknande av bibelhänvisningar vill visa hur påläst och frömsint han är.

Det finns präster som ”ständigt hänvisar till skrifterna likt ett slags lightfundamentalister”, läste jag i ett grälsjukt dagstidningsinlägg. Tanken är en annan; inte att hämma dialogen eller uppvisa egen präktighet utan hänvisa så att läsaren kan orientera sig, kontrollera, ifrågasätta och diskutera. Därför finns förkortningar som hänvisar till bibelböcker.

Och skulle någon gå till Bibeln, kan det inträffa att den läsningen förändrar läsaren – varje fall på sikt.

Inte mig emot. Den bok jag skrivit är nämligen bara ett provisorium. En replik i samtalet.

Hic salta – hoppa här!

En bok om Jesus som börjar från början – var börjar den? Försöken är många: en författare startar i hans förhistoria, en annan i hans släktkrönika och ytterligare en med hans födelse. Någon beskriver som bakgrund land och politik, någon försöker fånga huvudpersonens karaktär och någon börjar med att slå fast att vi egentligen ingenting kan veta: Jesus har ingen levnadsskildrare som berättar för oss om hans liv. Det är sant att evangelierna har ett annat syfte. Deras författare driver ett tydligt ärende och mycket av det vi skulle vilja veta mer om saknar de intresse för. Därför saknar vi också källmaterial.

Annat – och väldigt mycket mer än man kanske först tänker – går att få fram. Det kan leda till en mycket detaljerad kunskap och en del av det ska få plats i denna bok.

Många skriver i klart syfte att intressera människor för Jesus. Det betyder att hålla fram somligt som människor kan tänkas gilla: en del av hans undervisning - men långtifrån allt han säger - och hans sätt att möta utslagna - men inte att han är oförskämnd mot andra!

Den sortens utläggningar brukar sluta med att Jesus dör som ett offer för omständigheterna, en missförstådd man som egentligen bara ville väl. Läsaren lämnas att beklaga att människor inte uppfattade vilken fin person han egentligen var.

Tänker man så kan det mesta i evangelierna sägas handla om historiska fakta. Jesus har funnits, verkat och avrättats. Hur det sedan förhöll sig därefter kan hållas mer öppet – det räcker egentligen med berättelsen att han lever. Berättelsen befriar och ger livsmod i sig.

Jag tänker för egen del börja där ett antal författare slirar mest: med uppståndelsen och påskevangeliet:

När sabbaten var över köpte Maria från Magdala och Maria, Jakobs mor, och Salome välluktande kryddor för att gå och smörja honom. Tidigt på morgonen efter sabbaten kom de till graven när solen gick upp. Och de sade till varandra: "Vem skall rulla undan stenen från graven åt oss?" Men så fick de se att stenen var bortrullad, den var mycket stor. De gick in i graven och såg en ung man i lång vit dräkt sitta där till höger, och de blev förskräckta. Men

han sade till dem: "Var inte förskräckta. Ni söker efter Jesus från Nasaret, han som blev

korsfäst. Han har uppstått, han är inte här. Se, här är platsen där han blev lagd. Men gå och säg till Petrus och de andra lärjungarna: 'Han går före er till Galileen. Där skall ni få se honom, som han har sagt er.'"

Då lämnade de graven och sprang därifrån, darrande och utom sig. Och de sade ingenting till någon, för de var rädda. (Mark 16:1-8)

Påståendet är enkelt: Jesus var död, begravdes och blev levande igen på ett nytt och annorlunda sätt. Kroppen var borta. Lärjungarna överraskades av en tom grav och av mötet med Jesus.

Här är på sitt sätt början på berättelsen, för utan den erfarenheten hade ingen skrivit böcker om Jesus och ingen kyrka hade funnits. Ett antal andra predikanter och profeter i Palestina har funnits och alla är de bortglömda. Med ett undantag: denne Jesus.

Det beror inte på att han gjorde mer uppseendeväckande under än andra eller sa klokare saker än andra. Det beror på påståendet att han uppstått från de döda och därmed definitivt avslöjat vem han är. Händelsen är alldeles unik och därför går det inte att komma åt vad som hände med vetenskapliga metoder. Att något hände är uppenbart, jag återkommer snart till det.

Det går att dra en intellektuellt hederlig slutsats av detta, eftersom saken inte bara handlar om personliga eller privata upplevelser. Något hände på en bestämd plats och vid en bestämd tid. Det finns kontrollerbara fakta, menade apostlarna.

Vad de romerska myndigheterna egentligen förstod var, att konflikten mellan de bråkiga judarna gällde en del tvistefrågor i deras egen religion och en viss Jesus, som är död men som Paulus säger är i livet. Så heter det när saken byråkratiskt sammanfattas av den romerska förvaltningen. (Apg 25:19)

Ordning och reda gäller i imperiet. Hos få handläggare och administratörer fanns dåför tiden förmågan att uppskatta mer komplicerade sammanhang. Den som är död är död, saken är odiskutabel. "Saken" som Paulus talar om under hela 50-talet och som leder till kontroverser, uppfattas främst gälla oväsentligheter.

En rolig skröna spreds bland bibelforskare på 1980-talet: Det fanns, sa man, säkra bevis för att några arkeologer verkligen hittat Jesu döda kropp i en nyupptäckt grav i Jerusalem.

Vid kroppen fanns ett brev från aposteln Petrus. Han betygade att det var Jesus och att lärjungarna hittat på att han uppstått. Han hade verkligen dött och blivit begravnen den där fredagen. Petrus erkände att allt apostlarna berättat om uppståndelsen var bluff.

Arkeologerna stod som lamslagna och bestämde att saken inte fick komma ut förrän de rådfrågat en verklig auktoritet. Påven fick ett telefonsamtal om saken, kallade omedelbart samman kardinalerna och ställde frågan: "Vad ska vi göra nu då? Ska vi gå ut och berätta hur det är och lägga ner hela kyrkan eller ska vi vara tysta och fortsätta som om ingenting hänt?"

Kardinalerna gav olika råd och påven bestämde sig för att tänka över saken ett par dagar. När han gjort det meddelade han sitt beslut: "Vi fortsätter som vanligt. Hans uppståndelse spelar ändå så liten roll för det kyrkliga livet. Folk kan fortfarande ta till sig många goda ord och en vettig moralisk hållning från Skriften och hämta tröst där och i gudstjänsterna med deras andliga, kulturella och musikaliska värden. Vad skulle folk säga om vi stängde? Och vi gör viktiga sociala insatser. Vi fortsätter som vanligt." Så gjorde de det – med gudstjänster, undervisning, sociala insatser, kulturvård, sammanträden och byråkrati.

Den här sortens historier fungerar både som humor och allvar. Den kyrkliga organisationen kan bli ett självändamål och sanningsfrågor mest till besvär. Det är tryggast att fortsätta som vanligt – och de flesta människor använder ju faktiskt Bibeln för att hämta några goda formuleringar om hur vi ska leva - eller bara för att hitta något fyndigt till ett tal vid en fest - inte för att ställas inför en levande Herre, en som besekrat döden och som talar med oss just i Bibeln.

Samtidigt sätts fokus på en grundfråga: vad skulle alltså hända om någon verkligen hittade hans döda kropp? Somliga skulle fortsätta som vanligt eftersom historien är trovärdig. Andra skulle omedelbart sluta vara Kristusbekännare men säkert vara goda och hyggliga människor ändå. Det är med hans uppståndelse som är deras tro står eller faller.

De senare skulle ha aposteln Paulus med sig. Han hävdar så bestämt att kristendomen står och faller med uppståndelsen. (1 Kor 15:14).

Då börjar jag nysta sammanhanget. Inte för att det är enkelt utan för att det är avgörande. Om jag inte menade att Jesus uppstått, att graven var tom, att kroppen var borta och levande, att han visade sig levande och att han lever nu, skulle jag inte se några vettiga skäl att vara kristen. Det är min grundhållning.

Så mycket materialist är jag, att jag inte tror att allt är konstruktion. Dessutom misstror jag konstruktioner. De döljer eller uttrycker intressen, lika illa vare sig det är det ena eller det andra. Jag vill veta hur det egentligen är.

Då återförs jag ibland till en kväll på 1960-talet när några tonåringar stod och hängde på bron över Moheda-ån och en av dem sa: ”Antingen är kristendomen världens största sanning eller världens största bluff.”

Jag tycker fortfarande att alternativen inte bara är tydligt utmejslade utan också riktiga. Stöter jag här på världens största sanning vill jag fortsatt vara sanningssökare. Skulle jag upptäcka en bluff ska den avslöjas.

Men vad gör jag då när teologer vill presentera olika tolkningar av vad uppståndelsen kan betyda? Jag gör motstånd. Om någon säger till mig att det blir fint väder i morgon, behöver jag tolka det - en badgäst, seglare eller lantbrukaren uppfattar kanske inte samma vädertyp som ”fint väder”. Om SMHI däremot meddelar att det blir högtryck, sol och 28° varmt samt stiltje, vet alla vad som gäller och kan dra slutsatser för egen del av sakhållandet. Beskedet att graven är tom och att människor mött Jesus är ingen tolkning utan en erfarenhet som förs vidare i precisa ord. De som berättar menar vad de säger. Den som lyssnar är fri att dra slutsatser för egen del.

”Hic Rhodus, hic salta!” skrev Aisopos i en fabel på 500-talet f Kr. Den handlar om skrävlaren som berättade vilka väldiga hopp han gjort på Rhodos. En av lyssnarna bröt in och sa: ”Här är Rhodos. Hoppa här!” Det finns med andra ord avgörande punkter där något ska upp till bevis. Vi kallar dem utifrån fabeln för ”springande punkter”. Sensmoralen är klar: Det räcker inte att snacka.

Påståendena är alltså två: Graven var tom och människor såg Jesus levande. Slutledningen är självklar: Jesus var död och blev lagd i en grav. Men materialet tycks spreta och det ges information som är svåra att sammanfoga med annat som sägs.

Det här borde kanske inte bekymra oss. Vi har med egna ögon sett hur Palme-mordet, Estonias haveri, vapenexporten till Indien eller jakten på ubåtar i svenska farvatten under 80-talet inte kunnat redas ut trots stora resurser, närhet i tid och tillgång till dokument. Därför borde inte frånvaron av resultat förvåna oss när det handlar om en händelse i en tid där dokumentation inte stod högst på dagordningen.

En specifik händelse kan idag återges i många tidningar. Vi kan förstå att det rör sig om samma händelse men tidningarna vinklar det på olika sätt, använder fakta från olika uppgiftslämnare, kommenterar det olika eller ger oss specialinformation som andra inte berättat.

Om något intresserar oss mycket skaffar vi oss också gärna flera tidningar, tittar på olika tv-kanaler och lyssnar på radio för att få de olika perspektiven genom ”sär-materialet”. Flera berättelser är bättre än en. Genom sina olika detaljer ger de läsaren en helhet, det vill säga en berättelse som framstår alldeles klar därför att perspektiven varierar. Jag säger bara: evangelisterna är fyra.

Den där dagen i aprilhänder alltså detta som, sett från makthavarnas utgångspunkt, absolut inte fick hända. Den döda kroppen var borta. Hur kommer sig det? Jag kan se fem möjliga förklaringar.

1. Kroppen flyttades. Det gjordes antingen av lärjungarna, Josef från Arimataia, de judiska eller de romerska myndigheterna.

Argumentet kan jag hämta från en forskare som hette Hermann Samuel Reimarus (1694-1768). Han uppfattade att Jesus förtvivlat gett sin sak förlorad på korset. Gud hade övergett honom och hans projekt. Lärjungarna var lamslagna men när de märkte att det inte var någon omedelbar fara för deras säkerhet repade de mod.

De kunde inte längre säga att Jesus var den politiske Messias som skulle befria landet, men de kunde säga att han var en än finare Messias än så. Han skulle upprätta Riket, Guds rike. De kom på idén att säga att Jesus uppstått. ”Därför stal de Jesu lik, gömde det och

förkunnade för hela världen att han uppstått och snart skulle komma tillbaka. Försiktigtvis dröjde de med sitt budskap i femtio dagar så att liket, om det skulle hittas, skulle vara fullständigt oigenkännligt.” Så långt Reimarus.

Det är självklart att myndigheterna skulle visat upp kroppen om det varit möjligt och tidsrymden är kort; från en fredagseftermiddag till en söndag. När kroppen inte var kvar i graven och den inte visades upp någon annanstans är det uppenbart att vare sig de judiska eller romerska myndigheterna visste var den fanns.

Är det troligt att lärjungarna kunnat samla sig och ta kroppen så fort sabbaten var över? Det intryck läsaren får, är att lärjungarna är förvirrade och rädda och alls inte kapabla att samla sig till några aktioner, i varje fall inte fram till söndagens morgon.

Josef då? Han var den som ägde den nyhuggna graven och han hade bett att få den döda kroppen av ståthållaren Pontius Pilatus. Han var medlem av Stora Rådet och besatt uppenbarligen både civilkurage och handlingsförmåga.

Argumentet mot att Josef eller någon annan flyttat kroppen är praktiskt – det fanns vakt vid graven. Detta blir en invändning mot Reimarus också.

Politiskt gäller en annan förklaring: Det är myndigheterna som av lätt insedda skäl planterar nyheten att lärjungarna stulit kroppen. Hur det kunde gå till när det fanns soldater på plats ter sig lite svårt att förstå. Kyrkofadern Augustinus (354-430) roades av den förklaring som ges: Lärjungarna stal kroppen medan soldaterna sov. Om de sov – hur kunde de då se att lärjungarna stal kroppen? frågar Augustinus.

Matteus ger oss uppgiften att myndigheterna genom att muta soldaterna lät sprida ut ryktet att kroppen var stulen. Det får mig att tänka på en legendarisk muckraker-journalist i vår egen tid, Claude Cockburn. Han ger sina läsare ett råd: ”Tro aldrig på någonting förrän det dementerats offentligt.” Jag gillar hållningen. Snabbt har myndigheterna dementerat att Jesus skulle ha uppstått, som han sagt att han skulle göra. Kroppen är stulen.

För oss som lärt oss att misstro myndighetsförklaringar säger påståendet en del. Kan vi veta att det gick till på det viset? Finns några dokument bortsett från det Matteus berättar? Svaret är nej; den

här sortens åtgärder dokumenteras inte. Men har de inte för oss en rätt hög grad av sannolikhet? Så här går maktutövning till i känsliga lägen. Kroppen är visserligen borta, men se till att det finns en rimlig förklaring så lugnar sig situationen.

Rimlig förklaring? Augustinus spydiga fråga behöver ett svar. Kan just den hopsvängda dementin vara ett argument för tron? Tro uppståndelsen, för den har dementerats offentligt! Cockburn får en poäng.

2. *Jesus var skendöd* – i den kyliga graven kvicknade han till.

På en nisch, svept i bindor och med en duk över ansiktet ligger den i så fall medvetlöse Jesus. Han har fått ryggen sönderslagen, den är en blodig massa och han har fått ena lungan punkterad. Han har sår i händer och fötter men han kvicknar till där, i den igenstängda och kyliga graven.

Det har väl gått ett drygt dygn när han reser sig i den låga nischen. Där ska bara en liggande kropp rymmas, så kanske börjar han med att slå huvudet i taket och sedan ramla handlöst i klippgravens golv eftersom han är insvept i linneduk? Hursomhelst. Han orienterar sig, kommer ur linnebindlarna och viker prydligt ihop ansiktsduken som han lägger i nischen. Inifrån rullar han undan den stora stenen, den som i vanliga fall flyttas med en hävstång från utsidan. Soldaterna utanför svimmar av förfäran och Jesus kan försvinna bland träden.

Han får kontakt med Maria från Magdala, som vårdar honom tills han blir så stark att de tillsammans kan ta en båt till Spanien där de får flera barn och blir upphov till släkten Sinclair. Från denna släkt väntar de franska monarkisterna att en ny fransk kejsare ska komma under 2000-talet och upprätta Frankrike som monarki.

Det är inte jag som tar ut svängarna, allt finns publicerat. De fantasifulle utläggningarna om vad som ”verkligen” hände, en litterär genre där författare ser sig fria att detaljrikt komplettera det som dokumenten tiger om, kan uppenbarligen säljas i stora upplagor. Men förklaringen är inte på något sätt trovärdig. Den stöds inte av något samtida material – det finns t ex ingen militär rapport att den som lagts i graven tog sig ur den och rymde. I sak är den orimlig.

3. Kvinnorna gick helt enkelt till fel grav

Det fördomsfulla, närmast sexistiska ”det vet man väl hur kvinnor är!”-argumentet, är lätt att känna igen. Av det material vi har tillgängligt, får vi veta att de tre kvinnorna var bekymrade eftersom stenen framför ingången var så stor att de inte skulle kunna öppna graven. När de kom fram till en grav där stenen inte var placerad framför ingången skulle de väl ändå först tänka att de faktiskt gått till fel grav och i varje fall prövat om det fanns någon annan grav i närheten, en nyhuggen där stenen faktiskt fanns framför öppningen? Att en närliggande grav var tom medan Jesus låg i en annan grav är ett svagt argument. Inget material stöder den tanken. Tvärtom berättar de som var där om något som går utöver de flestas erfarenheter. Och skulle kvinnorna gått till fel grav hade det varit enkelt för överstepräster att öppna den rätta och visa upp liket.

4. Alla höll sig undan och ingen gick till graven

Att berättelsen om kvinnorna skulle vara ett senare tillägg är möjligt, men det har inget stöd i de efterlämnade skrifterna.

Även i detta fall vore enkelt för myndigheterna att visa hur det verkligen förhöll sig genom att öppna graven och visa upp den döde? Varför sker inte det?

Och hur kommer det sig att lärjungarna sedan inte håller sig undan? De börjar en verksamhet som leder till social utstötning, misshandel och avrättning. Varför håller de sig i stället inte undan genom att stillsamt gå tillbaka till den verksamhet de haft? Vad vinner de på sin berättelse? Svaret är enkelt: De vinner ingenting, knappast framgång, inte pengar.

Här tror jag att det upprepade talet om ”fattiga, olärda lärjungar” lurar oss. De var ursprungligen inte så fattiga. De hade något att lämna: hem, hus och eget företag för en uppgift som var viktigare än den de haft. Om det armod de däremot fick som apostlar berättar Lukas om i Apostlagärningarna. Det är också något att fundera över.

Fortsättningen, historien om Jesusmissionen, återger apostlarnas berättelse om deras egna upplevelser.

5. Han uppstod verkligen

Det är den förklaring lärjungarna ger. Framställningen visar överraskade lärjungar, inte sådana som belåtet säger att ”det visste vi hela tiden”. Just de förvirrade skildringarna av hur det var den där söndagen kan användas som argument för att Jesus verkligen uppstått.

Kan man då, på grundval av de dokument som finns tillgängliga, säga att det är ett historiskt faktum att graven var tom?

Ingen säger emot; inte anhängarna, inte motståndarna. De ger två olika förklaringar till vad som skett – men grundfaktum kvarstår. Graven var tom och stenen var borta så att alla kunde se det.

Senare i kyrkans historia betonades förresten detta. Stenen var inte borta för att Jesus skulle kunna komma ut - han kunde ju gå levande igenom den hårda stenen så som solljuset går genom det hårda glaset. Stenen var borta för att alla skulle se att graven faktiskt var tom. Sedan jag lärt mig detta ser jag med en säregen entusiasm vårsolens strålar komma genom rutan även om de avslöjar dammet i rummet.

Ett annat påstående är att människor såg Jesus levande, fast han varit död. Han visade sig för dem. Vi erbjuds förteckningar på vittnen:

Kvinnorna – som både hette Maria i Jerusalem och de elva i Galileen (Matt 28:1-10), två lärjungar på väg till Emmaus och de elva, med en del andra, i Jerusalem samma dag (Luk 24:13-35). Maria från Magdala och tio lärjungar, en vecka senare elva lärjungar. Sju lärjungar vid Genesarets sjö i Galileen. (Joh 20:11-18 och 21:1-14) Apostlarna under 40 dagar (Apg 1:1-5). Petrus (Kefas på hebreiska), De tolv (apostlakretsen), 500 på en gång, Jakob, alla apostlar, Paulus (1 Kor 15:1-8)

De första kristna menade att de beskrev sakförhållandet: Jesus hade visat sig. Människor hade talat med honom och de hade ätit med honom vilket också var viktigt. Han var ingen fantom eller synvilla – för sådana lagar inte mat och äter inte (Joh 21:10-13). Hans existens var annorlunda men det är Herren Jesus de möter, det är deras övertygelse.

Paulus delar den. Han hade en gång som ung studerande i Jerusalem nitiskt jagat de kristna men mött Jesus. När han skriver brev till de kristna i Korinth i Grekland lägger han några grundläggande fakta:

Bland det första jag förde vidare till er var detta som jag själv hade tagit emot: att Kristus dog för våra synder i enlighet med skrifterna, att han blev begravd, att han uppstod på tredje dagen i enlighet med skrifterna och att han visade sig för Kefas och sedan för de tolv. Därefter visade han sig för mer än femhundra bröder vid ett och samma tillfälle, de flesta är ännu i livet, men några har avlidit. Därefter visade han sig för Jakob och sedan för alla apostlarna. Allra sist visade han sig också för mig, detta ofullgångna foster. Jag är ju den allra minste av apostlarna, inte värdig att kallas apostel, eftersom jag har förföljt Guds församling. Men genom Guds nåd är jag vad jag är, och hans nåd mot mig har inte varit förspild. Jag har arbetat mer än någon av dem, fast inte jag själv, utan Guds nåd som har varit med mig. (1 Kor 15:3-10)

Det finns vittnen i livet, människor som själva kan berätta och bland dem är också Paulus. Detta gör han anspråk på och det är det vi har att ta ställning till. Är det som han säger?

När man gör listor av det här slaget för att peka på att det fanns vittnen, tappas lätt ett viktigt faktum bort. Lärjungarna trodde inte på det de hörde, inte omedelbart och inte kritiklöst.

Det kan te sig egendomligt att ett för den kyrkliga ledningen så besvärande faktum dokumenteras. Dessa ledare borde väl framställts som insiktsfulla män med snabb fattningsförmåga.

Frånvaron av de kvinnliga vittnena i vittneslistan har en juridisk grund; det gällde att få fram folk vars vittnesmål skulle gälla i en domstol. Därför försvinner kvinnorna - de var inte vittnesgilla. Deras erfarenheter – som dokumenteras av just de två evangelister som var med – tar kyrkan tillvara för eget bruk, men för den offentliga och kritiska prövningen i det dåtida judiska samhället behövdes något annat. Kvinnornas vittnesmål är inte bortretuscherade i redovisningen, men de var inte användbara i den tidens samhälle.

Man kan beklaga den tidens kvinnosyn och uppröras över att myndigheterna inte ville höra Maria från Magdala. Men i kyrkans utläggningar finns hon alltså kvar. Det ord hon säger när hon ser

Jesus är intressant. Hon säger: "Rabbouni" (Joh 21:16). I den fortsatta kyrkotraditionen talade man om Jesus som "kyrie", herre.

Om detta varit en konstruktion talar allt för att Maria i stället skulle ha sagt: "Kyrie", (Herre) och inte "Rabbouni" (min Mästare). Maria blir ett viktigt vittne både för det hon sett och för att det hon säger kan identifieras av de lärde som en autentisk utsaga. Hon talade med Jesus som hon brukade - inte så som Kyrkan senare brukade tala om honom.

Paulus räknar sig själv till kategorin vittnen, fast han kom med i sammanhangen först ett par år efter den där påskdagen. Hans erfarenhet av uppståndelsen är en annan, eftersom han har mött Jesus i en syn (Apg 9:1-9).

Att lärjungarna, och senare Paulus, hade erfarenhet av uppståndelsen håller en försiktig forskare för ett faktum, men erkänner att han inte vet vilken verklighet som låg bakom dessa erfarenheter. Det är i varje fall ett hederligt sätt att försöka dra en gräns mellan det som är, eller inre är, vetbart, när man använder vanliga måttstockar. Det fanns människor vars erfarenhet styrde in deras liv på något nytt. Det är ett faktum. Vad som ligger bakom det som hände, det kan den nyfikne fundera vidare över och undersöka.

Förvirring präglar berättelserna om vad som hände vid påsken. Det är inte svårt att hitta sådant som är svårförståeligt eller motsägelsefullt.

Hade kvinnorna som gick till graven tillrett smörjelse för den döda kroppen på fredagseftermiddagen, som Lukas uppger eller köpt dem på lördagskvällen som Markus skriver? Hur många var kvinnorna vid graven? Fanns det ingen ängel, en eller två vid graven? Och var satt i så fall ängeln – inne i graven eller utanför? Petrus undersöker den tomma graven – gör han det ensam eller gör Johannes det också?

Det här är inte detaljskillnader som upptäckts först på senare år. Kristna i alla tider har sett att berättelserna inte harmoniserat. Det intressanta är att de aldrig skrivits samman och lagts till rätta utan fått stå kvar med sina skillnader i.

För somliga av oss är de äkthetstecken; så här förvirrat blir det när människor berättar vad de varit med om. Det är inte heller självklart att det handlar om motsägelser. Samma händelser kan vara

beskrivna ur olika perspektiv – en av kvinnorna hade kanske tillrett smörjelsen hon har med till graven medan en annan köpt det hon bär med sig. Berättelserna får olika fokus. Ta Johannes som exempel:

Tidigt på morgonen efter sabbaten, medan det ännu var mörkt, kom Maria från Magdala ut till graven och fick se att stenen för ingången var borta. Hon sprang genast därifrån och kom och sade till Simon Petrus och den andre lärjungen, den som Jesus älskade: "De har flyttat bort Herren ur graven, och vi vet inte var de har lagt honom." Petrus och den andre lärjungen begav sig då ut till graven. De sprang båda två, men den andre lärjungen sprang fortare än Petrus och kom först fram till graven. Han lutade sig in och såg linnebindlarna ligga där men gick inte in. Simon Petrus kom strax efter, och han gick in i graven. Han såg bindlarna ligga där, liksom duken som hade täckt huvudet, men den låg inte tillsammans med bindlarna utan hoprullad på ett ställe för sig. Då gick också den andre lärjungen in, han som hade kommit först till graven. Och han såg och trodde. Ännu hade de nämligen inte förstått skriftens ord att han måste uppstå från de döda. Lärjungarna gick sedan hem igen. (Joh 20:1-10)

Berättelsen handlar om Maria. Det är poänglöst att ställa Johannes berättelse mot Markus och Lukas uppgift att kvinnorna var tre. Den uppmärksamme läsaren ser ju hos Johannes att Maria berättar att "vi" inte vet var kroppen finns. Berättaren har en huvudperson och de andra antyds bara indirekt. Ett annat exempel; Johannes som var yngre än Petrus sprang fortare men tvekade, på goda grunder, att gå in i graven. I detta finns ingen motsättning till Lukas text, där bara Petrus ger sig iväg till graven. Författaren väljer hur berättelsen ska berättas.

Det riktigt intressanta är att se helhetsmönstret – och det blir tydligt nog. Att Petrus skyndar iväg stämmer med det vi vet om hans person; han är handlingskraftig och impulsiv. Han är över 30 år gammal medan Johannes är ungefär 18; Petrus vågar gå in i graven där Johannes tvekar.

De andra lärjungarna visar de deprimerades passivitet och oförmåga. De sitter bakom stängda dörrar. När kvinnorna berättar vad de sett vid graven tror de inte på dem. Det var bara prat, svarades med en håglös replik. (Luk 24:11)

Detta är berättelsen om hur de som blev Kyrkans ledare uppträdde, när de fick höra nyheten. Den sprids med den kristna missionen. Alla vet att ledarna ingenting fattade. Det är märkligt att en rörelse håller sig med den sortens dokument. I vanliga fall skulle ledarna presenteras som klipska, insiktsfulla, smarta, modiga och klanderfria. Så inte här.

Men Petrus sprang genast bort till graven. När han lutade sig in såg han bara linnenvepningen ligga där, och han gick därifrån full av undran över det som hade hänt. (Luk 24:13)

Det som berättas kan ha skett vid lite olika tidpunkter, Jesus-sällskapet nåddes av nyheten efterhand. Hur reagerade de?

En del av apostlarna var oförmögna att först göra något. Petrus och Johannes sprang. För egen del vill jag tro mig om att ha skyndat till graven, om jag nåtts av ryktet att den var tom. Vad skulle jag annars ha gjort? Suttit deprimerad och oförmögen att göra något därför att det som skulle bli mitt livsprojekt havererat?

Gång på gång görs det klart, att det alltså inte var självklart att tro på uppståndelsen. Majoriteten av apostlarna ansåg att kvinnorna bara pratade, Petrus undrade över vad som hänt och det berättas både om rädsla och om hur några inte kan tro ”av idel glädje och förvåning” (Luk 24:41)

Det fanns inom judendomen inte heller någon självklar tro på uppståndelsen. Snarare var detta ett teologiskt debattämne mellan två teologiska partier eller riktningar: fariséerna, som menade att det fanns en uppståndelse, och sadducéerna som förnekade detta. (Apg 23:8) Den som var död var död. Punkt.

Att i sin förkunnelse påstå att uppståndelsen inträffat, gjorde ingen succé, vare sig i Aten eller Korint. Aposteln Paulus gjorde det och de flesta avfärdade sådant tal med ett skratt. Döden är en handfast verklighet i människans liv, något annat ter sig onaturligt. Kritiska frågor har därför alltid ställts.

Å andra sidan kunde de kristna säga: vi har ögonvittnen och deras slutsats, är att döden blivit maktlös genom uppståndelsen eftersom Jesus uppstått och är herre över allt. (1 Kor 15) Anspråket är just – anspråksfullt. De första kristna påstår att något alldeles omvälvande inträffat, något som vänder historien och livet.

Vad menade de då med uppståndelse? Det hebreiska ordet för uppståndelse är kajjáma (kajjámta på arameiska). Det betyder att något som blivit fördärvat, förstört eller till och med förintat återställs i sin ursprungliga form för att på så vis bestå. Ordet kan egentligen inte återges med alla sina valörer vare sig på grekiska eller svenska. Jag noterar saken lite roat för jag lärde mig detta i en av de första teologiska böcker jag köpte som tonåring!

Är då uppståndelsen ett historiskt faktum? Det är en bra fråga att ställa till präster. En svensk bibelvetenskapare menar att tre fakta – död, begravning, tom grav – hör till kategorin historiska fakta. De kan bejakas som historiskt sannolika och forskaren menar därför att uppståndelsen är en historisk händelse som just därför kan falsifieras, avslöjas som falsk. Om det gått att visa fram liket, skulle påståendet att Jesus uppstått vara borta. Men det kunde inte makthavarna göra.

Metoden är inte orimlig. Problemet är att graven visar sig vara tom, kroppen borta och en av förklaringarna som redovisas i detta kapitel, är att Jesus uppstått så som han själv sagt att han skulle göra. (Mark 8:31-33, 9:30-32 och 10:32-34 med paralleller)

Människor kan konstatera att graven är tom och ett större antal människor möter Jesus levande. Att detta inte var självklart ser vi av berättelsen om lärjungen Tomas. Han var inte med när Jesus första gången visade sig för lärjungarna och kunde inte tro deras berättelse. När han får se med egna ögon en vecka senare utbrister han: ”Min Herre och min Gud.” (Joh 20:24-29)

Det är ögonvittnen som talar. Kan vi komma längre i bevisföring eller finns här den punkt där vi tar ställning? Hic Rhodus, hic salta!

Att de som var med menade att uppståndelsen var ett faktum kan vi naturligtvis veta och det är ett argument som har sitt värde. Deras fortsatta liv formades av vad de menade hade hänt och de lärjungar som flytt, började predika trots det personliga pris deras förkunnelse hade.

Paulus, som ju kom in i sammanhanget senare hade som ung engagerat sig i arbetet att kväsa de kristna. Av den anledningen var han på väg till Damaskus, då han i en uppenbarelse hörde Jesus. Vem är du, herre, frågade han? Jag är Jesus, den som du förföljer blev

svaret. (Apg 9:5) Paulus är angelägen om att stryka under att även han mött den levande Herren Jesus. (1 Kor 15)

Jag läser en religionsvetares skrifter, men undgår att bli imponerad. Hans argumentation är dels att hela mänsklighetens ackumulerade erfarenhet säger att döden är slutgiltig, dels att det ofta händer att människor misstar sig eller minns fel. ”Vad verkar mest troligt – att någon verkligen övervunnit döden eller att berättelsen om Jesus är ett stycke poetisk fiktion?” frågar han. Hans slutsats blir att förväntningar i subkulturen formar människors upplevelser liksom människors vilja att tro på andras historier. Man tror vad man vill tro, med andra ord.

Det kan inte heller anses klarlagt att hela mänsklighetens ackumulerade erfarenhet säger att döden är slutgiltig. Genom vår historia finns drömmar eller aningar att döden faktiskt inte kan vara slutgiltig – därför att vi ännu inte sett slutet. Jag menar att det hoppet är mer handfast än en dröm och detta hopp har Kyrkan förkunnat i 2000 år.

Övertygelsen gick tvärs emot föreställningar både bland de maktägande i Israel och vad man tänkte i Rom eller Aten. Apostlar började förkunna ett annat och omtumlande perspektiv. De talade om Jesus och drog slutsatsen, att om en har uppstått har döden förlorat och denne levande kan dra fler ut ur döden och in i livet. En av dem knöt an till vad Jesus sagt om vetekornet som måste falla i jorden och dö för att kunna leva. (Joh 12:24 och 1 Kor 15:42-43)

Detta är en förkunnelse som faktiskt byggt civilisation och överlevt mäktiga riken och välden. Den hör till den ackumulerade mänskliga erfarenhet som säger att döden *inte* är slutgiltig. Religionsvetarens resonemang bygger på förutsättningen att han kan välja att vara kulturellt blind. Han gör just det valet.

Men låt oss säga att frågan är vettig av det enkla skälet, att de av oss som varit med vid en dödsbädd och gått på begravningen vet att den döde i kistan faktiskt varit död, inte andats, inte haft en fungerande hjärna, hjärta, blodflöde. Om lärjungarna den aktuella lördagen skulle ha besvarat frågan, hade svaret då varit ett annat än svaret på söndagskvällen, påsken år 33? Grunderna för deras sannolikhetskalkyl hade förändrats därför att de ställts inför en ny verklighet. Det berodde inte på någon grupphallucination, för

människor har mött Jesus levande vid olika tillfällen och i olika situationer; han talar med dem, möter dem, vandrar med dem, äter med dem.

Det är tveksamt om lärjungarna levde i en subkultur. De levde i ett land med en tydlig kulturell identitet. Låt oss ändå säga att de formades i ett litet sammanhang med dess föreställningar och förväntningar. I den här frågan var dock deras förväntningar obefintliga. De trodde att han som var död verkligen var död och skulle fortsätta vara det. De skulle, om de ställts inför alternativen vad som var mest troligt, förmodligen ha skrattat. Det är uppenbart vad som var mest troligt. Men verkligheten var en annan, den var otrolig och denna otrolighet var vad de trodde på, det vill säga, var övertygade om.

Jag tänker att religionsvetaren har fel men jag gillar att han aldrig vill vara tvärsäker, snarare utmana. Han konstaterar att vittnen som berättar om en och samma händelse är oense om en rad punkter och drar slutsatsen att när vittnesmålen inte stämmer överens sinsemellan så är det ett äkthetstecken. Jag håller med.

Jag kan fortsätta vara glad över de spretiga berättelserna i det vi kallar Nya testamentet om hur det var när Jesus visade sig levande igen och notera att detaljerna bekräftar poängen. Det är ett äkthetstecken.

När jag ser det och religionsvetaren inte, så visar detta att tron handlar om något mer än intellektuell aktivitet. Tron handlar om att slås av insikt. Men sannerligen: den är inte a-intellektuell. Tron är inte alltid det man vill tro, ibland måste man hantera faktum och dra slutsatserna av det. Som de första kristna sa: ”Han lever. Han har visat sig.”

Berättelsen om Jesus har prövats i nästan 2000 år. Människor har upptäckt något om honom som påverkat deras liv. De har upprepat de alla kortaste trosbekännelsen om Jesus; ”Jesus Kristus” och fört beskedet vidare till andra.

Alla var inte teoretiskt begåvade sanningssökare, alla kunde inte föra invecklade resonemang, det är sant. Men mängden av människor, med många olika erfarenheter av livet, som blivit praktiserande kristna är också de argument för den som nu vill pröva berättelsen om Jesus. Det är märkligt att en vandrande predikant i

Palestina idag inte bara är omtalad över hela världen utan tillbedd och hyllad som Frälsare, Herre och Gud.

Det är Kristi Himmelfärdsdag. I en vanlig svensk högmässa läser någon episteln. Jesus talar till sina lärjungar: *"Men ni skall få kraft när den heliga anden kommer över er, och ni skall vittna om mig i Jerusalem och i hela Judeen och Samarien och ända till jordens yttersta gräns."* (Apg 1:8)

Jag undrar hur många som slås av insikten om det märkliga att just dessa ord läses i en svensk kyrka, bokstavligen vid jordens yttersta gräns – bortom de germanska skogarna och bortom Östersjön.

Under en kvällsgudstjänst i fastan läser prästen från Markusevangeliet. Det handlar om kvinnan som hällde dyrbar parfym över Jesu fötter. (Mark 14:3-9 med paralleller) Jesus säger: Sannerligen, överallt i världen där evangeliet förkunnas skall man också berätta vad hon gjorde och komma ihåg henne. (Mark 14:9) Och människor världen över läser och kommer ihåg kvinnan.

Det borde kanske inte vara överraskande för den som tänker att Jesus faktiskt uppstått, att det är så här. Här och nu. Men också om det inte borde överraska så fascinerar saken. Vi gör det som han sa att människor skulle göra. På hans egen tid kunde det ha varit en lika storslagen som patetisk utsaga av en misslyckad profet på väg mot sitt slutliga öde. Nu - efter 2000 år är det annorlunda. Det blev som han sa. Hur nu det kommer sig.

Aningen om Jesus

Åsa Jinder, riksspelman med nyckelharpa, träffade Jonas och skrev en text om detta deras möte. Det blev sången *Av längtan till dig* som CajsaStina Åkerström framfört. Sången handlar verkligen om Jonas och det var om honom Åsa ville skriva. Men den som skriver om något viktigt skriver oftast mer än vad hon eller han själv avser. Alla djupa texter ropar till nya djup – i människans liv och i tillvaron.

Något oblygt försök att hantera Åsa Jinders text som något den inte är, handlar det inte om här. Tvärtom. Därför att den är en kärlekstext handlar den om Kärlek. Sådana texter säger alltid mer. Och i den här sången finns Jesus.

Av längtan till dig

*I en evighet levde jag som om du inte fanns
I alla drömmar var du ändå nära
så underbart nära
Och jag trodde jag fann dig
men du var någon annanstans
Varenda gång jag funnit någon
så såg jag att drömmen inte var sann*

*Tänk alla famnar jag lämnat av längtan till dig
För jag trodde att du fanns och väntade mig
Alla dagar jag vandrat så sorgsen och trött
För att möta den vackraste människa jag nånsin mött*

*Det var enkelt och vackert
du sa att du väntat mig
Jag kunde ana att det fanns en himmel
på jorden jag såg den
Och du bad mig att leva
mitt liv alltid nära dig
Jag följde dina steg och allt jag någonsin*

drömt om fanns där för mig

*Det finns ingen som lockar
mitt hjärta så underbart
Med all din ömhet får du sorg och smärta
att sakta försvinna*

*Alla skuggor
allt mörker som förr var så uppenbart
Det skingras, och tillsammans ser vi ljuset,
som stiger med solens fart*

Från Folkmusik på svenska, 2001. Musik Janne
Krantz. Text: Åsa Jinder.

Texten återges med tillstånd av Air Chrysalis
Scandinavia AB.

”Halvpsalmer” kallas den här sortens sånger. Psalmer sjungs i kyrkan och de brukar brodera på ett bibelord, en erfarenhet som kanske formulerats teologiskt eller erfarenheter som gjorts av olika människor i olika situationer men ändå är gemensamma.

Psalmen var från början ett avsnitt i Psaltaren i Gamla testamentet. Den sortens bibelord som egentligen är en teologisk lärosats som en författare givit rimmad form – från ax till kaka.

Halvpsalmen är en process där vi går från kaka till ax: smakar, tuggar, funderar och upptäcker vad kakan är gjord av. I det mänskliga livets erfarenheter finns något gudomligt. Kärlekspoesin som är så personlig handlar just därför om något som är så mycket större. Människan som är ett mysterium hör samman med Mysteriet. Det avslöjar sig.

I musikalen *Kristina från Duvemåla* av Benny Andersson och Björn Ulvaeus finns också en halvpsalm som blev omåttligt populär i kyrkliga kretsar. Kristina sjunger:

*Nej, Du måste finnas, Du måste,
jag lever mitt liv genom Dig
Utan Dig är jag en spillra på ett mörkt och stormigt hav
Du måste finnas, Du måste,
hur kan Du då överge mig?*

Jag vore ingenstans, jag vore ingenting om Du inte fanns.

Detta är inte min favoritsång och det beror inte på att den handlar om Guds fruktansvärda frånvaro och hur Gud gömmer sig - det är närmast ett älsklingstema för lutheraner som känner igen det därför att det är bibliskt och därför att Martin Luther alltid tröstade människor med att mörkret är en mötesplats med Gud.

Snarare är det för att jag, sena tiders barn, känner något slags obehag av att det skulle vara mitt behov som gör att Gud måste finnas – en tanke som tänktes redan av Ludwig Feuerbach; tysk filosof som levde mellan 1804-1872.. Han menade att Gud finns därför att människor behöver en gud eller snarare en gudsbild och skaffar sig vad de behöver.

Då blir Gud en napp eller en snuttefilt, något jag värjer mig emot. Har jag väl fått göra det, kan jag förstå tanken i Kristinas sång. För halvpsalmen beskriver ibland min existens och mitt djupa beroende av Gud. Givet att det är sant att jag är skapad av Gud och förutsatt att meningen med mitt liv är att jag ska söka och finna Gud och Guds mening med mitt liv, är den tanken inte så omöjlig.

Den glada upptäckten var en annan, dock, och den fanns i Åsa Jinders text. En Jesus-berättelse gömmer sig i halvpsalmen. I de djupaste mänskliga erfarenheterna finns han.

På inget sätt vill jag alltså beröva Åsa Jinder den text hon skrivit om Jonas med avsikt att skriva just om honom. Jag håller bara fast vid tanken att en författare alltid skriver mer än han eller hon avser eller inser. Det är själva finessen med en bra text.

Den som tänker att det finns ett dolt Jesus-mönster, kan i sin samtid gå på upptäcktsfärd efter Jesus.

Det är en upptäcktsfärd inte bara till kyrkor och kapell, även om färden också går dit. Det hör till vår kultur att kristendomen berövades folket folk i en process som pågått i varje fall sedan slutet av 1700-talet. De sista resterna av en kristen kultur där det hörde till att man gick i kyrkan, försvann efter andra världskriget i vårt land och i stora delar av Europa. Den som idag börjar gå på upptäcktsfärd efter Jesus i kyrkan på söndagens högmässa och inte bara för att tända ett ljus eller sitta i kyrkorummets stillhet, betraktas som en

särpling, ett undantag. Också i en tid när andlighet hör till, tror jag att den sortens medvetna lärjungaskap hos Jesus sticker av.

Fenomenet med Jesus-mönster är inte heller nytt. Redan Johannes Döparen sa till folket omkring sig: "Mitt ibland er står en som ni inte känner." (Joh 1:26) Jag kan upptäcka honom för hans finns i närheten och jag kan lära känna honom.

Det är ett bibelord som kan ha både en lugnande och oroande verkan. Han finns här, som han lovade: "Och jag är med er alla dagar till tidens slut." (Matt 28:20) Han är vare sig en fiktion, en konstruktion eller en ogripbar gestalt i det förgångna. Han är från skapelsen själva grundmönstret för världen. Han finns före allting och allting hålls samman i honom. (Kol 1:17)

Det var vad de första kristna lärde och upprepade. Jesus är sannerligen världslig. Han finns, när vi minst anar det, också utanför det kyrkliga intresseområdet.

En mängd författare startar med att beskriva en Jesus som kallas "den historiske Jesus" och sedan, långt om länge, börjar de förklara hur de kristna uppfattar honom teologiskt. Jag går direkt på teologins kärna. De första kristna bekände att Jesus var Herre. De kände igen Messias som Jesus och Jesus som Messias för att skriva saken med den glidning som fanns hos de första kristna. Bibeltexter om Messias stämde på Jesus och Jesus gjorde sådant som Messias ska göra. Ordet fanns "i begynnelsen" och Ordet blev människa, kom till den värld som blivit till genom honom och kom till det som var hans. Genom Ordet har allting blivit till "och utan det blev ingenting till av allt som finns till." (Joh 1:3) Ordet var Gud, så börjar Johannesevangeliet.

Detta var en så tydlig Kristusbekännelse att 1800-talets bibelforskare var mycket bestämt menade att de första kristna inte kan ha tänkt så. Johannesevangeliet måste vara mycket senare, blev deras slutsats – en fråga jag ber att få återkomma till.

Jag kan fylla på med andra formuleringar, det som kallas doxologier; lovprisande av Guds härlighet. De första kristna tänkte och talade så här:

Vilket djup av rikedom, vishet och kunskap hos Gud!

Aldrig kan någon utforska hans beslut eller spåra hans vägar.

Vem kan känna Herrens tankar,

vem kan vara hans rådgivare?

Vem har skänkt honom något som han måste återgälda?

Ty av honom och genom honom och till honom är allting.

Hans är härligheten i evighet, amen.

(Rom 11:34-36)

Det är lätt att förstå innebörden för de första kristna: det är meningsfullt att söka Guds ansikte genom att söka Jesus.

Denne Jesus finns som ett hemlighetsfullt mönster i hela existensen. Jag är inte kristen därför att jag är religiöst lagd, utan därför att jag vill leva i hela verkligheten. Att jag vill ta min tillflykt till Jesus betyder inte att jag flyr från världen utan att jag upptäcker världen, tillvaron och livet hos Jesus. Varför han är så världslig hoppas jag ska bli tydligt av den här boken.

Jag tror också att vi ska hålla fast vid den lilla provokation som en teolog gav under förra århundradet: det är skillnad på att vara religiös och kristen. Alla människor är religiösa, det hör till vår mänsklighet. Vi upprättar förbindelser med något som går utöver oss själva och som ger mening i livet. Det kan vara något mycket enkelt som blir det vi dyrkar, polemiken mot hemmagjorda husgudar är lika skarp som skojig hos profeten Jesaja. (Jes 42) Det kan vara pengar, makt eller sex. Det kan handla om mäktiga och imponerande tankebyggnader som dyrkas. Alla är religiösa. Utom, sa teologiprofessorn, de kristna. De har drabbats av verkligheten och avsäger sig samtidens gudar när de säger att Jesus är Herre.

Jesus är inte en omväg till Gud. Jesus är Gud och Guds väg till oss. Det är väl lika bra att utan omsvep deklarerar att kristen tro är anstötlig - det går inte att undvika anstöten. Denna bok visar det. Jesus och hans lärjungar röstmaximerar aldrig. De kallar människor, utmanar dem att vara med och ser att många går sin väg. De lockar inte ens med belöningar, snarare talar de om att lärjungaskapet innebär betydande risker eftersom lärjungen får vara nöjd om det går honom som hans Mästare. (Matt 10:25)

De betalar priset när maktens hantlangare på olika nivåer försöker marginalisera dem för att utplåna dem. Den som har Jesus till Herre utgör nämligen alltid ett hot mot makten eftersom de plötsligt kan hävda olämpliga sanningar, sådana som strider mot

viktiga intressen och det politiskt korrekta. Makthavare är på goda grunder känsliga på den punkten.

Det är skillnad på upptäckare och uppfinnare. Må vara att den tid vi lever i, och som med en glosa betecknas som ”postmodern”, är den tid då det hävdas att verkligheten konstrueras av oss och att vi ständigt väljer hur den ska betraktas.

Jag är så mycket materialist att jag inte tror att allt är konstruktion. Naturligtvis kan man konstruera sig en gud att tro på. Jag letar efter något annat. Jag vill veta vad som är sant om Jesus. Jag utgår från att jag kan förstå vad andra människor har att säga och det gäller människor årtusenden igenom. Jag kanske inte förstår omedelbart och jag kanske inte förstår allt, men i princip är det som andra människor säger begripligt. Därför är jag glad över de samtalspartners som dyker upp historien igenom. Jag ser lite längre om jag får stå på deras axlar. Jag kan förstå. Och med hjälp av dessa andra människor befrias jag från den egna tidens förutsättningar och språk, sådant som inte bara berikar mig utan också begränsar.

Min gemenskap är större. Det finns en säregen njutning i att genom en 3000 år gammal psaltarpsalm få dela erfarenhet med en kvinna i Betania i Palestina för 2000 år sedan, en kyrkofader som levde för 1700 år sedan eller med den heliga Birgitta som levde för 700 år sedan och dessutom ha tillgång till samtidens samtal om mänskliga erfarenheter.

Allt begriper jag inte och inte ens vi tillsammans. Mysteriet förklaras inte i alla sina detaljer utan fördjupas när vi lär känna det. Det bekymrar mig inte, utan uppmuntrar mig egentligen mer. Jag är på väg och kommer att förstå, missförstå eller inte fatta något alls. Livet är sådant. Då kan jag också vara förtjust över Kyrkan. Inte säkert över kyrkoorganisation, kyrkopolitik, kyrklig maktutövning och det politiska intresset att använda kyrkan som ideologisk apparat, men över människor i Kyrkan; de som före mig har läst och funderat över bibeltexter, som bett de psaltarpsalmer jag nu ber, som firat gudstjänst och mediterat. Somliga av dem har skrivit texter och jag kan tjasas av att få vara med i ett sammanhang och ett samtal som sträcker sig genom flera tusen år.

Bland de där gamla teologerna som hjälper mig med livet finns också Anselm av Canterbury (1033-1109). Korta teologiska texter för

varje dag, bland annat Anselms, ger möjligheter att möta många olika tänkare från många olika tider. Som Anselm. I ett arbete som heter Proslogion ber han:

”Låt mig söka dig genom att längta, längta genom att söka, finna genom att älska, älska genom att finna.”

Det finns en andlig tradition i Kyrkan som också är intellektuell. Inte för inte ägnar sig klosterfolket åt att skriva av böcker och att läsa. Inte för inte bygger Kyrkan skolor och universitet. Sökande, längtan, kärlek och insikt hör samman.

Mikael Wiehes sång *Jakten på Dalai Lama*, påminner jag gärna om. Det är sången om den som sänts ut att söka den blivande prinsen.

*Och så måste också den som vill finna,
och inte söker för sökandets skull,
vara redo att leta överallt
och inte vara fördomsfull.*

Det kan ju vara så, att en person i spillrorna bland lumpor, lort, trasor och stank, ska visa sig vara en prins.

Längtan är något att ta på djupt allvar. När vi inte bejakar vår längtan blir livet mindre än vad det skulle vara och världen väldigt mycket fattigare. Så många människor lever detta mindre liv. Några av dem har på känn att det är så. De är större resurser än vad de använder. Deras liv var tänkt som något mer.

Den sortens aning är ett livstecken så gott som något. Men det är bara i mötet med någon annan som ”mitt jag” blir något annat än egoism. Ensam förverkligar jag inte mitt liv. I gemenskap kan jag förstå vem jag är och se en uppgift för mig – se hur jag blir behövd. Detta är grundläggande viktigt för en människa. Det är när detta inte fungerar som långtidssjukskrivningarna blir ett politiskt-ekonomiskt problem.

Jag ser vilket problem min text nu försatt mig i. Som en annan vinkelpredikant ska jag alltså komma dragande med Jesus som svaret på ett problem? Nej, det är inte avsikten. Men jag är inte heller beredd att slå bort de människors erfarenheter, som säger att de i

mötet med honom hittade sig själva och lärde sig älska sig själva så mycket att de kunde älska andra. Jag kan inte på bekvämt avstånd överlägset le åt dem som säger: ”Jag kunde inte förlåta mig själv och människor ville inte förlåta men jag mötte den som förlät och kunde börja på nytt.” De som säger så finns i hela Kyrkans historia. Deras aning blev till något mer.

Följden blir inte ett problemfritt liv. Följden blir liv. Det kan visa sig vara mer problemfyllt än tidigare – som när yrkesfiskarna med tryggad ekonomi kallades att bli lärjungar och apostlar. De hade haft det lugnare tidigare, men det handlade ändå inte riktigt om det. Också när de fick ge sina liv menade de att följden fortfarande blir liv.

Sekularisering – allt från att kristendomen tas bort från statens institutioner till att människor tänker sig en värld utan Gud och till att människor slutar gå i kyrkan – innebär att tron tas från vanligt folk. Allt är inte alltid ett eget val. I en viss typ av samhällen är tron inte trolig och därför marginaliseras den. Jag lämnar frågan öppen i vilkas intressen detta sker.

Några håller emellertid kvar vid det de en gång tog emot. Somliga av dem är egendomliga: gudsnådeliga, hållörade och alla inte förfarna i synd och värld. De är snabba till avståndstagande och vill gärna göra världen lika liten som deras egen föreställningsvärld.

Alla vet vad jag skriver om och några upprörs nu över vad de läser. Men Jesus kallar faktiskt vanliga människor att bli lärjungar. Det är i det vanliga livet, där människor gör erfarenheter av gott och ont som evangeliet hör hemma. Den sortens erfarenheter gör att evangeliet kan uppfattas som ett glatt budskap, en god nyhet, och gör tron trolig, också när den påstår det som först tycks otroligt.

Det handlar om människor som kan förstå vad kyrkofadern Augustinus (354-430) menar. Han beskriver sitt liv och suckar: ”Sådant var mitt liv – men var det ett liv?” Så kan en människa mitt i livet fråga.

För den här sortens människor blir inte kärleken en princip eller en paroll utan en person. När de börjar komma hemligheten med Jesus på spåren, gör de upptäckter som går på tvärs mot samtidens värderingar – som alltid.

De behöver inte en minimal tro på Jesus. De frågar sig inte om det "räcker" med att tro si eller så mycket. De tror. Det är skillnad på den som har tron framför sig och på dem som en gång hade tron bakom sig, den tro som var inpräntad via skolväsendet och i en livsform där ett visst yttre kristligt beteende hörde till anständigheten. Frågorna blir annorlunda. Naturligtvis handlar det fortfarande om frågor. Det kristna livet kallas lärjungaskap därför att de kristna går i lära hos Jesus. Pedagogiken handlar om frågor och svar. På ett så sinnrikt, eller dumt, sätt frågar och svarar Jesus och hans lärjungar varandra.

Det börjar med en aning. Tron fortsätter med sådant jag kan veta, för tron är en tillförsikt och den handlar om det vanliga livet, möter människan där.

Den är överraskande. Den är avslöjande. När jag skriver ordet tvekar jag. Så ofta kan ordet "avslöja" uppfattas som ett ord för att sätta fast en brottsling. Det kan det naturligtvis betyda, men bokstavligen handlar det om att riva bort slöjorna för att se verkligheten som den är. Påståendet är att verkligheten handlar om Jesus.

Jag är inte kristen därför att jag hör till den lilla minoritet av människor som behöver en tröstnapp eller en snuttefilt. Jag är kristen därför att jag som människa inte nöjer mig med något mindre än verkligheten själv. Jag är kristen därför att jag inte vill avstå från livet. Den som anar något om det som är mer, är verkligheten på spåren.

Att Kyrkan aldrig kan låsa in Jesus i kyrkorummet och tro att han håller sig på plats, fastspikad på korset där framme, är självklart. Jesus finns i de märkligaste sammanhang. Den påminnelsen måste alltid höras. Men han har sin mötesplats i kyrkan. Den påminnelsen är lika viktig. På söndagen möter han sitt folk. Där jag är med.

Kristen tro är min personliga övertygelse och en gemenskap genom tid och rum. Han kommer inte bara till mig. Han kommer i sällskap. Det fascinerar och irriterar. I sällskapet finns människor jag aldrig skulle valt att umgås med, men han umgås med dem och därför möts vi. Ibland kan jag ana en rikedom i det förhållandet. Och när jag inte ser rikedom kan jag höra någon i sällskapet påminna mig: "Den som är kristen väljer inte sällskap men får vara med i det."

Jag antar att det är så man säger när det inte finns några alternativ.

Nu är det jul igen ...

En kyrkoherde protesterade något år mot att julskyltningen inlets redan före Domssöndagen. Han fick i lokaltidningen klart besked från affärsmännen i kommunen: ”Blanda inte ihop religion och kommers!” Karl Marx kunde inte formulerat saken mer träffsäkert. Konsumenten ska veta vad som är grundläggande viktigt. Att affärsmannens näringsfång bestod i, att han för egen del just blandat religion och kommers, tycktes han inte inse. Livet är underbart också i sin absurditet. Och julfirandet avslöjar sig alltmer som att vi ska fira något för firandets skull – inte för att barnet som föds i julnatten och läggs i en krubba är Gud själv som blir människa.

Att det från början hände något som går djupare än det kommersiella - att Gud blir människa och möter människor – är en erfarenhet som i vår kultur med nödvändighet ställs på avskrivning. Har vi förvandlats till konsumenter så har vi. Men jag försöker göra motstånd. När jag letar efter julens mening tror jag att jag försvarar min mänsklighet, det i mig som vet att livet måste ha mening.

Alla präster med självaktning försöker försvara julens mysterium mot trivialisering och sentimentalitet. Julnattens händelser handlar om utsatta människor.

Den romerska ockupationsmakten såg till att bokföra människorna i imperiet för att få in skatt och inskrivningsförrättningen skedde enligt uppgift på mannens släktort. Därför ska Josef med Maria till Betlehem. Det var en liten och i samtiden obetydlig stad men ansedd, eftersom den tusen år tillbaka i historien var kung Davids födelsestad. Varför har jag fått för mig att den var ett slags Judéens Gränna? Kan det vara så att Maria och Josef insåg att det bara var i Betlehem barnet kunde födas eller styrdes händelserna dit? Det finns en bestämd vetenskaplig kritik som säger att Lukas, som berättar om Jesu födelse, inte fått det hela rätt. Det pågick vid denna tid ingen skattskrivning över hela det romerska imperiet – det som kallas ”över hela världen”.

Vad gör bibelläsaren då? Den ena möjligheten är att tro att Lukas faktiskt vet vad han talar om. Jag kan omedelbart se tre tänkbara förklaringar: skattskrivningsprocessen fortgick i etapper, det

ockuperade området Palestina behandlades i särskild ordning (så som skedde i andra sammanhang med judarna) eller skattskrivningssystemet prövades i detta område.

Den andra möjligheten är förstås att Lukas har fel därför att han blandat ihop olika romerska skattskrivningar. ”Hela världen” skattskrevs inte då och Kvirinius var inte just då ståthållare utan hade en annan befattning – men är det verkligen så viktigt om skattskrivningen bara ägde rum i det ockuperade territoriet Palestina eller om Lukas blandat ihop en skattskrivning med en annan, som verkligen hölls när Kvirinius var ståthållare?

De uppgifter Lukas skriver ner, har han fått genom intervjuer och en hel del av uppgifterna kan bara Maria ha lämnat. Hon, och de som återger vad hon berättat, lämnar Lukas upplysningar om sådant som hände bortåt femtio år tidigare, när Jesus föddes. När de berättar om vad Jesus gjorde sina sista år och när han avrättades, gäller det näraliggande händelser. Men att romarna verkligen kunde kräva närvaro av man och hustru vid skattskrivning, det vet vi av upplysningar om den romerska förvaltningen i Egypten. Längre än så kommer vi inte. Så det kanske är enklast att nöja sig med konstaterandet, att Josef och Maria tillsammans med kommit till Betlehem i ett skatteärende.

Året är inte 0 eller 1. Kung Herodes dör år 4 före vår tideräkning och Jesus är född dessförinnan. Valet står mellan år 7 och år 6. Vi möter en kultur där vårt typiska sätt att umgås med tiden nog skulle uppfattas som märkligt. Man firade inte födelsedagar och höll sig inte med personnummer. En analfabet behöver inte lära sig läsa om det inte finns något att läsa och lika ointresserade är människor i denna kultur av preciserade tidsangivelser. De behövs helt enkelt inte. Den som säger att Jesus är född år 6 menar att vi vet att en komet syntes på himlen då. Den som föredrar år 7 hävdar att det är då Jupiter och Saturnus möttes i Fiskarnas stjärnbild.

De flesta menar att det inte heller är december heller när Jesus föds. Någon forskare menar att skattskrivningen lades strax före skördetiden för att alla ska ha bråttom hem igen. Tanken är inte orimlig. På så sätt kunde mutor betalas för dem som vill komma före i kön och den sortens inkomster försörjde skrivarfolket.

Att vår jul firas den 25 december är konsekvensen av en skicklig strategi. Romarna firade då den obesegrade solens fest. Kyrkan tog över festen, behöll utanverket och menade att detta ljus som inte kan besegras naturligtvis var Kristus. Den sortens handgrepp för att erövra en kultur sker dock inte förrän senare, in på 400-talet.

Tillströmningen av folk till den lilla orten Betlehem betydde självklart att marknadspriset för sängplatser steg men också att det till slut knappt återstod något att hyra ut. Därför hamnade Maria och Josef i stallet. Allt går att hyra ut, och en sovplats i ett stall är bättre än ingenting. Det betyder att Jesus föddes på ett jordgolv, just så som de allra flesta barnen i världen föds. Traditionen vet att peka ut ett par barnmorskor som hjälpte till vid förlossningen och evangeliet berättar om herdarna som kom till stallet. Det är herdarna som sett en ängel och hört en kör av änglar. Den som vill kan här uppfatta en litterär kontrastverkan: på ena sidan de enkla herdarna, de som levde i samhällets marginal utan socialt anseende, och på den andra en himmelsk härskara.

Min fråga är mycket mer direkt – hur var det egentligen? Tanken att Lukas sitter och komponerar litteratur övertygar mig inte. Han har något att berätta och han berättar vad han hört. Att han sedan arbetar under de villkor som gäller för författare förvånar mig inte. Åter igen - en text innehåller alltid mer än vad författaren är medveten om.

Den som skaffar sig en krubba för att ordna julens händelser hemma hos sig själv, har en bestämd bild av hur det ska vara. En ox och en åsna, herdar och får, änglar, vise män och kameler, en stjärna förstås och så den heliga familjen i mitten med Jesus i en krubba med hö. Stallet ser ut som en scen. Att det i verkligheten kanske var en grotta som byggts ut med lite brädor är inte så lätt att gestalta. Inte heller att det som sker händer på en bakgård, att det luktar från djurens spillning och att kvinnorna, som är barnmorskor, är i febril verksamhet. Idyllen tar lätt över men idylliskt var det inte.

Informationerna om Josef och Maria kan hanteras som en pusseldeckare, bit läggs till bit. Om Josef vet vi, att han var snickare från en släkt som ursprungligen hörde hemma i Betlehem. Josef var bosatt i Nasaret, en liten ort i Galileen med omkring 150 invånare. De flesta invånarna där antas ha varit släkt med varandra. Det berättas att

Jesus hade syskon och en tradition menar att Josef, som var änkling med fyra söner och några döttrar, och nu skulle gifta sig med Maria. Han var betydligt äldre än Maria som var tonåring mellan 13 och 15 år gammal. Hennes familj bodde i Jerusalem och föräldrarna namnges: Anna och Joakim. Den sortens information ges inte i Nya testamentet. Den finns i andra berättelser.

Maria har en föga känd men intressant bakgrund som kan vara betydelsefull. Hon hörde till kretsarna kring esséerna, som levde i Qumran vid Döda havet, men också i ett slags kloster i Jerusalem. Medan fariséerna tog Guds bud till människans att föröka sig och uppfylla jorden på stort allvar, (1 Mos 1:28) levde esséerna i avhållsamhet och kunde avlägga ett löfte om celibat. Var det så att Josef skulle ta hand om Maria genom att gifta sig med henne men utan att ha sexuellt samliv?

Sådant var möjligt just hos esséerna och det skulle förklara det lite märkliga svar Maria ger ängeln, när hon som är förlovad svarar ”Jag har ju aldrig haft någon man.” (Luk 1:34). Enligt vår tids referensramar säger hon då att hon är oskuld. Det är hon. Men hon har också avlagt löfte att leva celibatärt och detta är ett löfte inför Gud.

När Maria är med barn blir saken svår för Josef. Inte bara så att kan han misstänkas ha varit för tidigt ute med Maria - sådant händer i de bästa familjer. Han har också brutit sitt löfte till Joakim att ta hand om Maria som avlagt sitt heliga löfte. Han har visat sig vara ohederlig. Men han är rättfärdig, tzaddik, för att använda den term som förekommer hos esséerna, och han vill därför att Maria i hemlighet ska flytta ifrån honom för att undvika skandal och prat. Så blir det inte; han tar hand om Maria och barnet. (Matt 1:19-20)

Matteus sprider skvallret att Maria blivit med barn utan att Josef var inblandad, men han visar också hur Josef tar ansvar för Maria och barnet. Uppmärksamheten riktas på Maria. Hon har sagt ja till uppgiften att föda barnet. När Matteus presenterar släkthistorien finns där – och det är överraskande för sådana listor brukade följa männen - fyra kvinnor: Tamar, Rahab, Rut och Batseba. De var alla främlingar, sågs som synderskor och de hade viktiga funktioner i Guds frälsningsplan; frälsningen gäller hela världen, också de med tveksam sexualmoral får vara med.

Det handlar om fyra företagsamma kvinnor. Tamar låg med sin svärfar och fick barn med honom (1 Mos 38:29f), den prostituerade Rahab hjälpte Israel att komma till det utlovade landet (Jos 2:1f), Rut förförde Boas - tillsammans blev de kung Davids farföräldrar (Rut 4:12). Batseba fick Salomo med David sedan David ordnat hennes mans dö genom att beordra honom till en utsatt plats vid en belägring och sedan befalla att de andra soldaterna att dra sig tillbaka (1 Sam 11:2-27).

Matteus går snabbt igenom släkthistorien. Syftet är att slå fast var Jesus juridiskt hör hemma, inget annat. Han underlåter att ta upp vem som är far till Jesus och skriver i stället om Maria ”av henne föddes Jesus som kallas Kristus.” En del forskare pekar här på vissa antydningar om att Matteus kände till ryktena om Maria och hennes son. De har förmodligen rätt.

Fariséerna hade stora familjer medan esséerna i avhållsamhet väntade på Guds rike. Kvinnors dödlighet i barnsäng var skrämmande hög. Perspektivet att föda många barn och dö i barnsäng behöver inte ha tett sig lockande. Beräkningstalet för kvinnoödligheten i u-länder ger en anvisning: var hundra förlösning innebär moderns död. Omräknat betyder det, att en av tio till femton kvinnor dör. Att leva i celibat inför Guds ansikte såg man då som ett klart alternativ och i det perspektivet kan vi förstå ett sådant vägval för Maria.

I en tid av sexualfientlighet kan det kanske kännas skönt att Jesus inte kommit till som vi andra. När nu synen på sexualitet blivit öppnare, blir talet om jungfrun som föder barn ett utslag av orimlig pryddhet. Men är rädslan för sex jungfrufödelsens poäng? Det finns visst berättelser om antika hjältar som föds så och själva det annorlunda tillkomstsättet pekar ut att en hjälte fötts. Å andra sidan finns det många trons hjältar i Bibeln som kommit till genom en mans och en kvinnas sexuella glädje och när Lukas ska berätta om den son Elisabet och Sakarias får, är det berättelsen om ett annorlunda barn, Johannes Döparen, men alldeles vanligt gjort.

Finns det någon logik bakom tanken på jungfrufödelsen? Jag frågar därför att jag inte tror att landsbygdens folk är särskilt främmande för hur fortplantning går till. Djur gör så. Människor också och något kan väl anas när man bor trångt.

Den logiska poängen är att Jesus är både Gud och människa. Han finns innan han blir till. Han är Gud och blir människa. Det är tanken. Den är logisk och saklig. Maria är inte bara jungfru i teologisk bemärkelse. Hon har faktiskt inte legat med någon man. Det finns en teologi som förklarar sammanhanget genom att berätta vem han är som föds och därmed fokusera på vem som avlade honom och därefter berättar vilken kvinna som födde honom.

Att folk baxnar här är inte något nytt. Apostlarna envisades med att berätta om en jungfrufödelse och en uppståndelse, två erfarenheter bortom våra vanliga mänskliga erfarenheter. Lyssnare kunde slå bort den sortens fantastiska påståenden eller börja fundera över dem; antingen – eller. Men apostlarna valde aldrig att tona ner eller förklara bort. Hic Rhodus, hic salta! Här är den springande punkten. En annan hållning är också möjlig - ”Lyft på hatten och gå förbi det du inte förstår nu, för vill du förstå, kommer du att göra det förr eller senare.”

Jag läser Ireneus från Lyon i Frankrike, kyrkofadern, död kring år 200. Han polemiserade mot dem som försökte styra bort från kristendomens kroppslighet, tanken på jungfrufödelsen och att Gud skulle bli människa: ”Om Jesus alltså var Josefs son, vad skulle han då vara förmer än Salomo eller Jona eller David? (...) Och varför har han prisat Petrus salig när denne bekände honom vara den levande Gudens son?” (Adversus Haereses Bok 3. 21,8) ”Och om han inte hade mänsklig kropp, hur hade han då kunnat övervinna människans fiende och skänka oss räddningen?” frågar Ireneus och slår på så sätt vakt om kristendomens kroppslighet.

Gud bär vår kropp, är inkarnerad. Det var en tanke som inte var oomstridd eftersom den sågs som för grovhuggen och osofistikerad. Men det är uppenbart att tanken är kristen. Ireneus vill visa det. Gud själv blir människa.

Detta är inte en tanke som finns i judendomen eller som hör samman med de uttalade Messiasförväntningarna. När det i andra sammanhang talas om en jungfru som föder barn är sammanhanget ett annat. Talet om jungfrun som föder ett barn hör till det som utskiljer kristendomen.

Också här tycks det mig som om det fysiska går före det andliga. När de fromma skulle förstå vad som hänt gick de tillbaka

till Gamla testamentet och upptäckte profetiorna. Maria var ”alma” – ett ord som kan betyda både ung kvinna och jungfru. Den som vill mildra det anstötliga översätter förstås ordet med ung kvinna, men har svaga sakskaäl för det (Jes 7:14a). Ordet alma används faktiskt i Gamla testamentet, uttryckligen om jungfrur eller om ogifta kvinnor med gott rykte och det betyder att de är oskulder – jungfrur!

Konciliet i Efesos (431) slog fast att Maria är ”gudaföderskan” och avvisade kompromissformuleringen att hon skulle vara ”Kristusföderska”. Det var slutet på långa debatter om vem Jesus var och den teologiska finessen är tydlig. Hon är Guds väg in i vår värld och bär i sin livmoder den som bär hela universum. Glädjen över paradoxer är inte bara modern.

En tysk professor vill i det utgående 1900-talet slå fast att Maria verkligen hade en lustfylld sexuell upplevelse när hon blev med barn – fast inte med Josef, för det vore tydligen för enkelt. Professorns kritiker markerar: ”Detta låter sig alltså fastslås 1996 år senare vid ett skrivbord i ett hus vid Platz der Göttinger Sieben i den tyska universitetsstaden Göttingen”. Ironin är svidande.

Jag väljer hellre en annan väg – nämligen att förstå vad som förargade redan när kristendomen först förkunnades. Det hör till den kristna tron och var inte enklare att förstå då än nu. Alltså läser jag skrattande insändarskribenten i en svensk dagstidning. Insändarskribenten slår fast: ”Inga gudar befruktar jungfrur, och det är inte fult att njuta av sex.” Nähä. Är det inte lustigt när sanningar slås fast så där utan vidare?

Den andra hållningen är häpnaden. Maria hittar i sitt sköte den som bär upp hela världen. Detta är en orimlighet, men orimligheten är verklighet. Och det hör till det som de kristna förkunnarna predikar – fast det stött på patrull folk i alla tider. När muslimerna ropar ”Gud är större” håller de kristna förstås med. Men när de kristna lika sant tillägger ”Gud är mindre”, nämligen ett foster och ett nyfött barn, då har muslimernas gräns passerats. Det finns verkligen något unikt kristet, så främmande för tanken och erfarenheten att somliga utmanas och finner alltihop spännande.

Hör det till historiens ironier att änglar nu är populära dekorationer, att människor berättar om änglasyner de haft och att

den statistiska siffran för amerikaner som tror på det osynliga ökar medan teologer blir lite illa berörda?

Hur man än vänder och vrider på sammanhangen så hör änglar hör till den verklighet som Bibeln beskriver som just verkligheten. Det här ska inte vara en änglabok men baskunskapen kanske behöver repeteras. Människor blir ofta skräckslagna i mötet med en ängel. De möter en budbärare från Gud och mötet med det heliga blir skrämmande och fascinerande. Så är det när Maria får veta att hon ska föda. Omskakande är det för den präst som heter Sakarias och får veta att han ska få en son – Johannes som kallas Döparen. Och Josef får i en dröm instruktioner av en ängel.

Julänglar har sin plats men egentligen inte bara vid julen. I Nya testamentet tar brevskrivarna för givet att vi är omgivna av änglar (Hebr 13:2, Uppb 2-3), och det gör de förmodligen för att människor hade erfarenheter av änglar (Apg 10:22, Apg 12:7-17). Änglar förekommer förresten inte bara i Bibeln. Jesper Svedberg, som skrivit psalmerna om änglar i Den svenska psalmboken, berättar hur han som barn räddades från att drunkna i kvarndammen av en ängel.

Stjärntydarna eller magikerna (magoi kallas de på grekiska) kommer från Babylonien – nuvarande Iran/Irak. De är astronomer och astrologer, arbetar med att skriva och tolka tabeller och vet uppenbarligen en del om judiska Messias-förväntningar. Det är inte förvånande, för i Syrien, Egypten och Babylonien fanns de mest betydande judiska bosättningarna och förväntningarna om en kommande frälsare i kretsarna var bekant. Till tvåflodslandet - Eufrat och Tigris - hade ju också Israels folk förts i fångenskap år 597 före vår tideräkning.

Den yttersta tidens härskare, människoslåktets befriare, väntades från väster och nu ser stjärntydarna just en märklig stjärna i väster. Saturnus är Israels skyddstecken medan Jupiter är en kungastjärna. När Jupiter och Saturnus möts i Fiskarnas tecken betyder det att den yttersta tidens kung är född i Israel. Det är den kod stjärntydarna knäcker och de har med en blandning av systematiska iakttagelser och föreställningar om tingen i universum naturligtvis verkligen spanat efter tecken på vad som ska ske.

Att Kyrkan menat att Gud väljer att tala till dessa stjärntydare på deras villkor och på det språk de förstår kan man nämna mest i

förbigående. Det de upptäckte fick dem att bege sig iväg till Jerusalem.

I Kyrkans år firas denna händelse den 6 januari, Epifania. Det är också en viktig dag i julfirandet, för då avslöjas genom stjärntydnarnas besök vem Jesus är; inte bara för Guds folk Israel utan för hela världen. (Matt 2:1-12)

Matteus tycker om att arbeta med kontraster, säger forskarna. Han ställer stjärntydnarna mot Herodes, som kallar till ett rådslag för att kunna hantera den information som bärs till honom när främlingarna frågar efter den nyfödde kungen. Matteus ställer förstås också de välutbildade och med kostbara gåvor försedda främlingarna i kontrast till människorna i det enkla stallet. Jag tänker framhärda: det är inte bara ett stilgrepp att kontrastera. Själva livet är sådant. Men det sagolika är i sak alls inte svårt att förstå.

Valet av gåvor är logiskt. Vid en årlig fest, faktiskt den 25 december, i städerna Petra och Hebron firades gudomen Dusares. Denna högtid firades ursprungligen i det stora nabateiska kungadömet (rikets två huvudstäder var Petra och Damaskus), som kom till ett par hundra år före vår tideräkning och år 106 f Kr gick upp i det romerska riket. Dusares hade enligt berättelsen fötts av en jungfru, Caabou, och uppvaktades vid festen just med guld, rökelse och salvor. Stjärntydnarna, dessa kunskapssamlare, verkar ha vetat något om vad som kunde förväntas av dem i denna arabiska kult. De visste till vilket område de skulle, de visste vad de skulle ha med sig och de trodde att de visste vem de skulle möta. Här blev de möjligtvis något förvånade över att verkligheten överträffade förväntningarna.

Någonstans så här långt i resonemangen väljer vi perspektiv. Den ena möjligheten är att peka på överensstämmelser mellan andra religioner och kristendomen och visa hur de kristna tagit över föreställningar och gjort dem till sina. I så fall menar man att berättelsen om stjärntydnarna modellerats utifrån myter och legender som var i svang. Religionsvetenskaparen arbetar principiellt så.

Den andra möjligheten är att använda överensstämmelserna och istället säga att det finns aningar hos människor om frälsningen, och när Gud blir människa förverkligas de.

Myterna pekar fram emot Avslöjandet och då känner vi igen något av det vi tänkte, överraskas av det och överraskas av att sammanhanget var så mycket större. Den som tänker så – och det gör många kristna teologer - kan i människors religiösa erfarenheter, tankar och livserfarenheter se det som kallas ett ”protoevangelium”. Det betyder ”för-evangelium”, ett steg på vägen till evangeliet om Jesus. J.R.R. Tolkien tänkte så när han bland annat skrev Sagan om Ringen. Evangeliet innehåller en saga eller en berättelse av större format, som inrymmer hela sagans essens. Men evangeliet är en suverän berättelse – för den är sann. Legenderna är inte upphävda men evangeliet helgar dem och helgar särskilt det lyckliga slutet, säger Tolkien. Om slutet gott är och allting gott blir inte stjärntyrdarna sagogestalter om än de är sagolika där de står på plats i min krubba.

Jag tror inte att allt är konstruktion. Det fysiska föregår det andliga, säger aposteln Paulus (1 Kor 15:48) - bara som en påminnelse att det fysiska och materiella också är viktigt.

Jag tror inte heller att det skulle vara finare om Gud möter mänskligheten på ett slags mentalt plan. Gud, som är skaparen, använder skapelsen för att kunna möta de människor han skapat.

Här vill jag redovisa ett annat sätt att tänka – jag vill sammanfoga mina pusselbitar på ett annat sätt, prova dem och tänka högt.

Firningsåret är sinnrikt hopkommet. Vi kanske tänker fel då vi fokuserar på när Jesus föds? Ska fokus i stället ligga på när Maria fick veta att han skulle födas? Då är det den 25 mars, någonstans i närheten av vårdagjämningen, som det intressanta händer. Natur och nåd samspekar och säger att det nya livet är på väg och så föds han i vintermörkret. Gud använder sig av sinnrika samband och säger oss något med dem.

Eller är det så, att några teologer med känsla för tiden konstruerade ett samband. Jesus dog den 25 mars eller 6 april, och så placeras julen nio månader efter detta datum så att Jesus ska vara just 40 år på jorden?

Det finns något fascinerande i att hitta eller konstruera samband, och om detta är konstruktioner är de inte utan mening. De har ett budskap. Men eftersom konstruktörerna av koden varit döda i mer än 1600 år kanske tiden döljer det. Fast det gör det än mer

lockande att fundera över saken, den dag när man inte har något annat för sig.

Berättelsen om hur det var när Jesus föddes är dramatisk. Bakom julidyllen lurar den mordiske kung Herodes, han som vill låta döda Jesusbarnet. Hur ska vi förstå den skoningslöse kung Herodes (cirka 73-4 f Kr) och hans makt? Låt oss se på historien vid den tiden. Herodes kom från Iduméen och utnämndes 25 år gammal till romersk ståthållare i Galileen. Han röjde – från romersk synpunkt - framgångsrikt bland frihetskämpar, upprorsmakare och rövarband och utnämndes sedermera till tetrak – mindre furste – över hela det judiska området. Herodes var en lokal krigsherre som fick utökade maktbefogenheter av det romerska imperiets härskare. Men hans makt varade bara så länge som de egentliga makthavarna hade nytta av honom och så länge ingen kunde utmana honom och beröva honom makten, genom att framstå som ett bättre politiskt alternativ för imperiebyggarna. Herodes var väl medveten om villkoren.

Tronen i Jerusalem övertogs efter ett anfall av Antigonos och Herodes tvingades fly till Rom via Petra, Alexandria och Rhodos, där han i slutet av år 40 före vår tideräkning utnämndes till kung. Sitt rike måste han dock återerövra under ett tre år långt krig.

Herodes stärkte målmedvetet sitt maktinnehav. Han gifte sig med en kvinna ur den gamla hasmoneiska maktsfären vilket gav honom en mer dynastisk ställning. Han utnämnde överstepräster som var svaga och inte utgjorde något hot, men gav honom, som icke-jude, stöd.

De judiska aristokraterna, sadducéerna, föraktade uppkomlingen men Herodes berövade dem deras inflytande och realpolitiker som de var, blev de hans lydiga verktyg. Fariséerna som från början haft goda förbindelser med Herodes, blev alltmer avvisande. Hans kulturpolitik stod inte i överensstämmelse med de bud, lagar och regler fariséerna ville slå vakt om. Herodes ställning var osäker efter att kejsar Augustus ensam tagit makten år 31, men kejsaren såg till statsnyttan och lät Herodes sitta kvar.

Galenskap präglade Herodes sista år Despotiskt utövade han makten. Men det finns konsekvens i galenskapen. Det är makten han säkrar genom mord. Han har skaffat sitt land rikedomar och ära,

byggnadsindustrin och utrikeshandeln blomstrar. Men han blev aldrig älskad av sitt folk.

Herodes giftermål med Mariamne hade knutit honom nära den gamla, legitima kungafamiljen – hasmonéerna. Han kom att se denna del av familjen som ett hot och lät efterhand döda alla som hörde dit: älsklingshustrun och hennes mor, två söner och svågern och senare ytterligare två söner.

De omfattande utrensningarna gjorde likväl inte slut på tronarvingar. Med tio hustrur fanns många manliga arvingar, men de levde under dödshot vid minsta misstanke att vilja utmana makten. Tronarvingen Antipater blev misstänkt för stämplingar mot fadern och avrättades år 4 f Kr. Fem dagar senare dog Herodes, strax före påsk. Cancer anges som dödsorsak.

När Herodes dött utbröt ett uppror i Galileen. Det började med att frihetskämpar (mackabéer och seloter) mördade romerska vaktposter och judiska samarbetsmän så fort tillfälle gavs. Småmordstaktiken möttes av en kraftfull romersk insats. Ungefär 2000 judar korsfästes i en sammanhängande blodig repressalie.

Med denna bakgrund är det knappast tänkbart att Herodes stillatigande skulle ta emot information om en nyfödd kung från stjärntydarna. Han har undanröjt tronpretendenter ända in i sin egen familj. Att han ber stjärntydarna ge returinformation om barnets födelseplats är helt i linje med vad vi vet om kung Herodes.

Ett antal bibelkommentatorer brottas med vad de uppfattar vara ett problem: det finns en enda källa till uppgiften om att alla gossebarn i Betlehem under två år skulle dödas. Några kommentatorer avvisar uppgiften som ett sätt för författaren att knyta ihop en berättelse från Gamla testamentet (Rakel gråter i Betlehem över sina barn) med berättelsen om födelsen. En annan skriver att ett så bestialiskt handlande skulle många fler ha dokumenterat. Tja? Betlehem var en liten plats, bara en by och pojkar under två år få, färre än tjugo kanske. Skulle då Herodes, som lät avrätta ett antal familjemedlemmar när de uppfattades som ett hot, rygga tillbaka för ett sätt att utplåna en främmande tronpretendent? Varför skulle Herodes vara mer hjärtnupen för några pojkars skull, pojkar som kanske inte ens skulle uppnå vuxen ålder. Och varför skulle denna order dokumenteras? Den hör till den sorts ordergivning som

maktfullkomliga härskare ägnar sig åt; att ge en tjänstvillig person en vink om vad som önskas men aldrig fästa önskemålet på papper.

På goda grunder kan vi tänka att berättelsen om barnamordet är något som verkligen inträffat. Herodes handlade oss veterligt som han brukar göra. Matteus ger ett vittnesbörd om saken. Vår egen erfarenhet bekräftar; det går så till i världen. Makten är känslig när den utmanas eller tror sig bli utmanad.

Följden blev att Josef tog med sig Maria och barnet på flykt. (Matt 2:13-18). De måste komma till judiska bosättningar utanför kung Herodes kontroll och sådana fanns vid Nilen. Valet av bosättningsort var helt rimligt för att undvika Herodes - alternativen var Syrien eller Tvåflodslandet. Även här går det fysiska före det andliga. När Josef ska fly med Maria och barnet, gör han inte först några teologiska överväganden, utan ger sig iväg. Det är bråttom och det är farligt. I efterhand upptäcker människor ett sammanhang, det vill säga tolkar en erfarenhet.

Att Kyrkan tidigt förstod en finess i frälsningens historia är givet. Kring 1300 före vår tideräkning hade Mose lett Israels folk ut ur Egypten och nu kallades även Jesus ut ur Egypten. Den som nöjer sig med att analysera biblisk litteratur kan se parallellerna och tycka att författarens grepp är snyggt.

Jag ställer en annan fråga: Vad hände verkligen innan saken skrevs ner? Och varför skulle jag misstro en berättelse som säger att något verkligen har hänt bara därför att berättelsen är en del i ett mönster? Det skulle ju kunna förhålla sig så, att det finns en frälsningsplan med förutsägelser och förutsägelser som slår in. Argumentet är fromt men kanske inte så dumt för det: Gud vet vad Gud gör och ska göra. Sinnrika samband är vad naturvetares forskningar avslöjar. Sådant är vår tillvaro full av. Den som tänker att Gud skapat och skapar har inte särskilt svårt att tänka att det finns likadana sinnrika samband när det handlar om tron. Varför skulle de inte finnas?

Men vad är det som sker i det som synes ske? Johannes evangelium inleds med en prolog som är så teologiskt utarbetad att många forskare av det skälet menat, att den måste vara mycket senare än från urkyrkans tid. Efter fynden vid Qumran kan man säga emot. Teologerna i Qumran-klostret kunde tänka i abstraktioner och det

finns ord för teologiska insikter. Johannesevangeliet beskriver Jesus som Ordet:

”I begynnelsen fanns Ordet, och Ordet fanns hos Gud, och Ordet var Gud. Det fanns i begynnelsen hos Gud. Allt blev till genom det, och utan det blev ingenting till av allt som finns till. I Ordet var liv, och livet var människornas ljus. Och ljuset lyser i mörkret, och mörkret har inte övervunnit det.” (Joh 1:1-3)

Detta är vad som skedde i det som syntes ske.

Här är vi långt ifrån tanken på barnet som ligger i krubban och delar villkoren med så många andra barn i utsatta situationer. Det är Gud som kommer till världen, Gud som blir människa i inkarnationens mysterium. Prologen slutar också kraftfullt:

”Och Ordet blev människa och bodde bland oss, och vi såg hans härlighet, en härlighet som den ende sonen får av sin fader, och han var fylld av nåd och sanning.” (Joh 1:14)

Det osynliga blev synligt – den tanken återkommer i apostlarnas undervisning. Det de säger är för många alldeles orimligt. Gud är Gud och kan inte bli människa, kan inte dela människors vardag och villkor.

Motsättningen var tydlig men det skulle dröja innan lärosatser formulerades och gränslinjer drogs upp.

300-talet är det årtal då väldiga teologiska (och bitvis politiska) strider utkämpas om vem Kristus är, det vi kallar de kristologiska striderna. Det nya är då, att teologer med hjälp av ett filosofiskt begrepp kan ge namn åt det de tänkt och trott tidigare. Det nya var begreppsapparaten, inte innehållet. Våldiga Kristusbekännelser finns i Nya testamentet. Johannesprologen var ett exempel och det finns flera.

”Han är den osynlige Gudens avbild, den förstfödde i hela skapelsen, ty i honom skapades allt i himlen och på jorden, synligt och osynligt, troner och herravälden, härskare och

makter; allt är skapat genom honom och till honom. Han finns före allting, och allting hålls samman i honom.” (Kol 1:15-17)

Visst är det fullt tänkbart att formuleringar som dessa kan ha hämtats från den kristna gudstjänsten och i varje fall använts i dem, när de kommit i ett apostoliskt brev. Polemiken är tydlig: allt, också det jordiska, är skapat av Gud och Kristus är med i skapelsen.

Mot den grekiska tankemodellen att dela andligt och världsligt, ställer den unga kyrkan upp en bild där allt hålls samman. Det är i dessa, 300-talets kristologiska strider, som rågångarna kring vad som är Kyrkans gemensamma teologi om Kristus dras upp. En del avvisas som villolära, annat bejakas som det Kyrkan alltid stått för.

Det var i Nicea år 325 som kejsar Konstantins hovbiskop Hosius (från Cordoba) grep in och såg till att uttrycket homoousios sattes in i trosbekännelsen för att avgränsa mot andra läror om Kristus. Formuleringen finns med i den nicenska trosbekännelsen, som i nuvarande form antogs år 381. Vi översätter begreppet till svenska med orden ”av samma väsen som Fadern”. Jesus som är Kristus, är av samma väsen som Fadern. Han är Gud. Det nya är, att det var ett filosofiskt begrepp nu kunde användas teologiskt. Andra begrepp än de traditionellt bibliska kommer till nytta för att beskriva den bibliska erfarenheten.

Kring kyrkomötesbeslut på 300-talet kan många lärda avhandlingar skrivas, och en hel del gyckel med, men i grunden måste Kyrkan anse att de strider som då avgjordes erövrade sanningen om vem Kristus är. Det faller inte bara tillbaka på de stora teologer som försvarade begreppet homoousios, utan också på löftet att Anden ska leda Kyrkan till hela sanningen. (Joh 16:13) Filosofiska begrepp och teologiska debatter var det intellektuella arbete som ledde fram till ett beslut och en gränsdragning: Det som finns utanför det som då slogs fast är inte kristen tro.

Det finns ett bibliskt sakmaterial bakom termen homoousios. Till exempel i Tit 2:13, 1 Joh 5:20, Rom 9:5, 1 Tim 3:16, Apg 20:28 - Kristus är Gud, i Joh 1:1, 3:27, 8:58, Kol 1:17 - Han finns till av evighet, i Joh 1:3, Kol 1:16, Hebr 1:2,10 - Han finns med vid skapelsen och i 1 Joh 2:23, 4:2 - Han är Guds Son.

Nu antar jag att beslutet att använda formuleringen att Sonen är av samma väsen som Fadern, inte bara hade goda skäl för sig på 300-talet är bestående för alla tider. Skälet är rätt enkelt.

På 300-talet hade Kyrkan redan kommit i kontakt med de andra lärorna om Kristus, de som sedan upprepats århundradens lopp. Det som sägs i vår tid är variationer på teman som redan då togs upp och behandlades. De beslut som då togs, har avgränsat och definierat den kristna tron mot det som uppfattades som andra tankesystem och läror, villoläror.

Detta ligger nära dogmhistorikerna - den sortens teologer som hjälper oss att identifiera de konflikter kring bekännelsen som Kyrkan alltid hamnar i. De ger röst åt våra medkristna – röst åt de stora teologerna liksom åt evangelisterna. Därmed relativiseras samtiden på ett hälsosamt sätt. Vi vet inte alls bäst, vi som lever just nu. De kanske visste mer och tillika bättre.

Hur är det då med det teologiska innehållet? Den som tänker att Jesus är Guds son och av samma väsen som fadern, dvs Gud, blir kanske mer uppmärksam på faran att konstruera sig en Jesus. Det är inte jag som avgör hur Jesus ska uppföra sig för att passa min smak och jag kan inte tänka i kategorin ”om Jesus hade levat idag så skulle han ...” – för han lever idag och han är inte bara människa med människans givna begränsningar. Talar han om det gudomliga så talar han om sådant han - men kanske inte jag) vet något om. (Joh 5:19-20) Det gör det lite mer komplicerat att umgås med Jesus. Just det är finessen. Den som menar att Jesus inte är av samma väsen som Gud Fadern kommer att tänka och tala på ett annat sätt om honom än den som – med Kyrkan – säger att Jesus är både Gud och människa. Läran om Kristus – kristologin - avgörs här.

Vad betyder det om det är sant att Gud blivit människa? Det betyder att människan har gudomliga erfarenheter, erfarenheter som visar att det finns mer mellan himmel och jord än vi kan förstå. Men det betyder också att Gud har praktisk erfarenhet av vad det är att vara människa. Det är en avgörande skillnad till människans fördel. Mystikerna brukar vila i den insikten.

Exkurs

När Alvar Ellegård, pensionerad professor i engelska, skrev en bok där han hävdade att Jesus aldrig funnits - *Myten om Jesus* (Bonniers 1992) - fick han medge att denna tes, tidigare framförd av några få, ”aldrig blivit riktigt vetenskapligt rumsren”. Han fann emellertid läget förändrat genom att en engelsman, G.A. Wells, i tre skrifter byggt under tesen främst genom fynden vid Qumran, där det inte står ett ord om Jesus.

I förordet beskriver Ellegård hur han prövar en hypotes, ”nämligen att kristendomen i huvudsak går tillbaka till Paulus, och att de första kristna församlingarna, i Palestina liksom i församlingen, från början tillhörde den essénska grenen av judendomen. Dessa församlingar hade som kultgestalt sin längesedan bortgångne grundare, Rättfärdighetens lärare, som bland dem bar namnet Jesus. Det nya budskap, evangelium, som Paulus predikade var att Jesus var Kristus, dvs. Messias. Paulus grundade detta på sin och andras visioner av den som Messias uppståndne Jesus.

Evangeliernas Jesus däremot är en senare tillkommen fiktion, som huvudsakligen byggts upp på grundval av Paulus uttalanden om Jesus. Till detta lade evangelisterna fragmentariska uppgifter som delvis kan spåras till den essénska församlingen i Jerusalem. Men framför allt innehåller evangelierna sina författares olika försök att nästan ett sekel efter Paulus och hans missionärskollegors visionära upplevelser, skapa en sammanhängande skildring av Jesus liv och gärning på jorden. Dessa skildringar, där de gör Jesus till samtida med Paulus, är till största delen fiktionslitteratur.”

Ellegårds arbete avvisades på vetenskapliga grunder. Det finns kontrollerbara fakta: tidiga, spridda och i grunden samstämmiga vittnesbörd om att Jesus från Nasaret har existerat och är kristendomens upphovsman, svarades det från forskarnas sida.

Några forskare svarade inte alls. De tyckte det hela var pinsamt och ville ogärna diskutera med en professor i ett annat ämnesfack som inte ens kunde de bibliska grundspråken. Det berodde inte på att de var lärdomshögfärdiga, men de såg att vetenskapliga grundkrav nonchalerades. Frihandsteckningen utifrån egna och andras hypoteser var inte forskning. Och en av byggstenarna i resonemanget var antagandet att det gått lång tid mellan händelserna och de skrivna berättelserna om vad som hände.

Kanske ska professorn ändå försvaras. Han medger att hans hypotes aldrig bevisats. Hans syfte var ett annat; att öka våra insikter och peka på forskningsområden.

När vi möter fantasifulla framställningar om Jesus, särskilt de som ska räta ut alla frågetecken, finns en grundregel för att pröva om resonemang håller: ”Det får inte vara för detaljerat” (Alf Ahlberg, en av arbetarrörelsens stora folkbildare på sin tid). En forskare som fyller på med detaljer i all oändlighet utan att kunna belägga på annat sätt än att tankeleden hör samman med varandra, ska misstros. Det resonemanget kan man vända på: ”Riktiga skrönor måste omges med så mycket uppgifter att man tror att även den själva påhittade berättelsen är sann.” (Gabriel García Márquez)

Ibland slår det mig att Nya testamentet är väldigt knapphändigt i sin framställning.

Kan vi inte veta mer nu?

Den som är intresserad av deckare i TV-serier eller i bokform kan snart allt om spelet i en amerikansk domstol. Åklagare eller försvarare ägnar sig i vittnesförhöret åt att göra juryn osäker på om vittnet vet vad han eller hon pratar om. Där sitter polisen och svettas och får frågan om han till 100% vet att seriemördaren verkligen mördat just elva personer. Det vet han självfallet inte, seriemördaren kanske har mördat fler, men när han försöker säga det avbryts han bryskt och avkrävs ett ”ja” eller ett ”nej”. Ungefär så går det till med bibelforskare också, har jag på känn. När de med goda skäl påstår något, får de frågan om de till 100% är säkra – och det är de inte. Bara till 97%. Därav kan den som vill, dra slutsatsen att man *ingenting* kan veta. Om jag för egen del bedömer att chansen är 97% att det inte blir regn, lämnar jag mitt paraply hemma. Det finns en vetenskapshållning som i sitt sammanhang är nödvändig, men som blir konstig när fokus alltid läggs på det lilla vi inte vet, så att det vi faktiskt vet blir obegripligt. Vi vet mycket om Jesus och hans tid både i stort och smått. Självfallet finns det en del som vi inte vet, det hör till historieforskningens villkor, men en hel del av det som var okänt för hundra år sedan, vet vi idag. Genom dagens fynd får vi reda på mer om dåtidens vardag och självklarheter.

Jag kommer att tänka på en kvick spydighet som Bertrand Russel sa. ”Säger jag till folk, att det finns 180 802 635 409 stjärnor i världsrymden, så tror dom blint på vad jag säger. Men sätter jag upp en skylt med ordet ”NYMÅLAT” på en parkbänk, ska varenda människa dit med fingret för att känna efter om det är sant.” Russell ska inte misstänkas för att tro på Gud, men jag tror, att hans beskrivning passar på evangelierna. Evangeliet är en skylt vars sanningshalt människor går fram och provar. Det ska vara så. Evangelierna håller för prövningen. De ger inte alla detaljer, och struntar i mycket som vi skulle vilja veta. De fyra evangelisterna driver konsekvent sitt tema. Den som uppskattar ironi och en berättelse där någon, i sann berättartradition, målar ord med breda penseldrag, läser med nöje Johannes sätt att avsluta sitt evangelium. Johannes vittnar om allt har skrivit och hans vittnesbörd är sant.

”Jesus gjorde också mycket annat, och om var sak skulle skildras för sig tror jag inte att hela världen skulle rymma de böcker som då måste skrivas.” (Joh 21:25)

Den som inte uppskattar ironier avvisar antingen Johannes påstående som en upprörande överdrift eller försöker förklara bort det hela med att Johannes inte visste vilket behändigt format böcker skulle kunna ha, eftersom han höll på med bokrullar! Tanken att den som skriver ett evangelium, som betyder glatt budskap, också skulle vilja roa sin lyssnare och läsare, är dem främmande. De tror att humor är en uppfinning från renässanstiden, en tanke som var rådande vetenskaplig sanning under lång tid. Är inte allt detta lite konstigt?

Evangelisterna är fyra. Eusebius (255-339), som betraktas som den förste kyrkohistorikern, satt i Herodes gamla palats i Caesarea och skrev den historia som behövdes i en tid när kristendomen blev tillåten religion. Han berättar:

”Genom en tradition har jag fått lära om de fyra evangelier, vilka är de enda som utan motsägelse accepteras i Guds kyrka under himmelen. Evangeliet av Matteus, den förre tullnären som sedan blev Jesu Kristi apostel, är det första som författades. Han har utgett det på hebreiska för judar som tror. Det andra är evangelium, av Markus, som avfattat det efter anvisningar av Petrus. Därför erkänner Petrus i sitt katolska brev honom som sin son, då han i det säger: ’Församlingen i Babylon, utvald liksom ni, och min son Markus hälsar er.’ Det tredje är Lukas evangelium, som han skrev för hedningarna och som Paulus anbefallt. Det sista är Johannes evangelium.” (Kyrkohistoria VI,25)

De tre första kallas de synoptiska – därför att de redovisar en samsyn och grekiskans ord ”synops” betyder just detta.

Matteus.

Om jag väljer en mycket enkel förklaring – och varför ska man inte det? – kan det förhålla sig så här; traditionen har fullständigt rätt. Matteus skrev ett evangelium på hebreiska men rätt kort tid därefter översattes det av några medarbetare.

En handbok i bibelkunskap menar att den kyrkliga traditionens åsikt att vårt Matteusevangelium författats av apostel Matteus ”svårigen kan upprätthållas”. Må så vara, men någon bättre eller mer övertygande teori än de övriga som levererats och som motsäger varandra har vi inte, svarar en teolog, som alls inte hör till de okritiska. Jag tror han har en poäng. Det ska till någotsånär hårda fakta för att kasta omkull de äldsta uppgifterna.

Var finns då det hebreiska (eller arameiska) originalet? Borta, förstås, liksom hela den judekristna kulturen. Att de medarbetare som översatte kunde ägna sig åt att göra eleganta grekiska ordvändningar och använda den grekiska översättningen av det vi kallar Gamla testamentet förvånar inte.

Matteus evangelium skrevs efter Markus - jag tror Eusebius hade fel där - men blev snabbt det populäraste och placerades därför först. Det är lätt att förstå varför. Matteus skriver en berättande text med detaljer och lokalfärg, där Markus snarare skriver i rapportstil, episod efter episod. Det är också ett argument varför Markus bör vara det äldsta, det andra argumentet är att Matteus använder sig av Markus. Men det kan vara hur det vill med den saken – i vardagen är det rätt betydelselöst. Att det bakom evangelierna finns en muntlig berättelse är självklart. Det var den muntliga berättelsen apostlarna förde ut i världen. Att den blev nedskriven tidigare än man de senaste etthundra åren tänkt sig, ska jag argumentera för lite längre fram med hjälp av papyrusfynd. Den kultur vi möter är en muntlig berättarkultur, men också en skriftkultur. Det är nog egentligen rätt självklart att den som kan skriva gör noteringar när något viktigt inträffat, samtidigt som berättelsen memoreras och upprepas för gamla och nya lyssnare.

Vem var Matteus? Traditionen identifierar honom som lärjungen Matteus, som också kallas Levi. Han är tullman från Kafarnaum och han skrev för judekristna. Det är uppenbart att Matteus kände till geografien i Galileen och han berättar med tydlig

förkärlek om sådant som hänt i Kafarnaum. Var han dog och hur han dog vet vi inte men graven finns sedan år 954 i Salerno i Italien.

Markus

Klemens av Alexandra (150-215) citeras hos Eusebius:

”Beträffande Markusevangeliet är förhållandet som följer. När Petrus öppet förkunnade ordet i Rom och evangelium genom Andens ingivelse, uppmanade många närvarande Markus att skriva upp detta. Han hade ju länge följt Petrus och kom ihåg vad han sagt. På det sättet skedde att Markus författade sitt evangelium och lämnade det till dem, som bett honom därom. När Petrus fick höra detta, hade han varken sökt hindra eller uppmuntra honom.” (Kyrkohistoria VI,14)

Var Petrus i Rom omkring år 42 och organiserade församlingen där, för att sedan återkomma i början av 60-talet efter sin apostlagärning i nuvarande Turkiet? Visst kan det perspektivet tjusa den som turistar i den eviga staden; Markus satt någonstans i stadsdelen Trastevere i Rom, där många av de första kristna bodde, och skrev sitt evangelium. Vi vet inte och kan bara spekulera. Papias, också citerad hos Eusebius skriver:

”När Markus blev Petrus tolk, skrev han noga ner allt han upptecknat av Kristi ord och gärningar, dock inte i ordning. Ty han hade varken hört eller följt Herren men följde senare Petrus. Denne undervisade i korta berättelser men inte för att göra en ordnad framställning av Herrens ord. Därför gjorde sig inte Markus skyldig till något när han nedtecknade en del allteftersom han mindes. Men en sak var han angelägen om, nämligen att varken utelämna något av det han hört eller återge det fel.” (Kyrkohistoria XXXIX)

Markus anges alltså vara tolk till Petrus och följde honom. Om Markus säger traditionen att han var uppvuxen i Jerusalem.

Han hade en kusin, Barnabas, som tillsammans med Markus kom att bli följeslagare till Paulus. (Apg 15:37-39, Kol 4:10) Efter en kontrovers just om Markus lämnade Barnabas Paulus.

Några små vinkar om författaren själv finns i evangeliet, insmugna som en kod att upptäcka och tolka av den uppmärksamme. Det handlar om arresteringen av Jesus:

”Alla övergav honom och flydde. En ung man som bara hade ett linneskynde på sig ville följa med Jesus. Honom tog de fast, men han lämnade skyndet kvar och sprang sin väg naken.”
(Mark 14:50-52)

Den unge mannen var Markus själv, berättas det. Markus flydde i början av 60-talet till Alexandria i Egypten, där han enligt traditionen grundade den första kristna församlingen och led martyrdöden. När islam erövrade Egypten förde två köpmän hans kvarlevor till Venedig för att de inte skulle vanäras. Kvarlevorna kan alltså numera äras i San Marco-katedralen.

Lukas

Två skrifter hör ihop; evangeliet och Apostlagärningarna. Antingen var de menade att vara två böcker i ett bokverk, band 1 och 2, eller så skrev Lukas tills hans bokrulle var full och startade sedan med nästa, för att dessa båda arbeten skulle vara underlag för den romerska rättens bedömning av aposteln Paulus och hans påstådda brottslighet. Inledningen är knastertorr, byråkratisk:

”Många har redan sökt ge en samlad skildring av de stora händelser som ägt rum ibland oss, så som de har berättats för oss av dem som från första stund var ögonvittnen och blev ordets tjänare, och efter att grundligt ha satt mig in i allt ända från början har nu också jag beslutat att i rätt ordning skriva ner det för dig, högt ärade Theofilos, för att du skall förstå att de upplysningar du har fått är tillförlitliga.” (Luk 1:1-4)

Denna knastertorra inledning - skriven för en okänd Theofilos som antingen hette så eller kallas så (ordet betyder ”gudsvän”) - kan vara underlag för rättsprocessen mot Paulus i Rom. Då blir dateringen både för Lukasevangeliet och Apostlagärningarna början av 60-talet.

Jag har inte övertygats av den forskare som anger år 54 för Lukasevangeliet.

Lukas praktiserade inom sjukvården och hade medicinska insikter – en slags läkare men utan dagens akademiska utbildning. En uppgift säger att det var på så sätt Paulus mötte honom, nämligen som patient i Antiokia i Syrien. (Kol 4:14) Det skulle förklara hans intresse att berätta om de kyrkliga angelägenheterna i staden (Apg 11:19ff, 13:1-3, 15:1-5, 22-35, 18:22) Kyrkofadern Ireneus ser saken så när han skriver kring år 185 i Adversus haereses (3.1,1 och 3.14,1)

Den uppmärksamme inser detta intresse för medicin hos författaren genom ett av evangeliets särdrag - det stora intresset för att diagnosticera sjukdomar och för människors reaktioner inför Jesus. Psykologiskt okänslig är han inte.

När Lukas blev en lärjunge, forskade han för att skriva. Det betyder att hans evangelium kan ses som en rapportbok där intervjuer bildar underlag. Han måste förstås ha träffat Maria och frågat ut henne. Kan det vara därför som kvinnor spelar en så markerad roll i Lukasevangeliet alldeles bortsett från författarens tydligt markerade intresse för marginaliserade grupper? Han skriver för hednakristna och använder grekiska ord, inte de arameiska som till exempel Markus behållit. Han är noga med sina källor men också en medveten författare som vill skriva en läsvärd skildring av hur det var.

Lukas visar en viss förtrogenhet med hur det ser ut i Judéen, landskapet där Jerusalem och Betlehem ligger, men däremot inte med Galileen. Det beror väl på att Lukas aldrig varit i Galileen, fyra rejäla dagsmarscher bort, men att han färdats kring Jerusalem när han besökt det i sällskap med Paulus.

När Paulus dött kom Lukas till Grekland och missionerade där, för att i slutet av århundradet lida martyrdöden. Var han är begravd har jag ingen aning om.

Johannes

Den fornkyrkliga traditionen är säker på sin sak: lärjungen har skrivit. Ovillig var han men till sist lät han sig övertalas. Han satt i Efesos och skrev, efter att Lukas skrivit sitt arbete – år 68 menar forskaren Robinson.

Den traditionella dateringen är senare. Inom forskningen har den ibland varit väldigt mycket senare, men detta har omkullkastats av papyrusfynd. Dateringen var teoretisk, men den höll alltså inte i praktiken. Nu finns det en radikal forskare som till och med vill datera Johannesevangeliet till år 54 – men få håller med honom. Trots det har ändå något alldeles revolutionerande inträffat.

När man förr daterade evangeliet så sent som efter år 125, berodde det på att man inte trodde att en så utarbetad teologi fanns i urkyrkan. Men det fanns det. Den har sin bakgrund i judendomen, hos Johannes Döparen och hos Jesus. Jag hittar på antikvariatet en kommentar av Adolf Kolmodin, *Johannesevangeliet. En verklighetsskildring* (Stockholm 1926). Professorn konstaterar att den tid är förbi då man såg en klyfta mellan synoptikerna och Johannesevangeliet. Han läste de teologer han sedan kritiserade: ”Den troende församlingen har tecknat Jesu enkla människobild på det underbara guldgrund” hade en bibelforskare skrivit. Kolmodin svarar: ”Det är ju vackert uttryckt, då man i själva verket menar ’förfalskat.’” Han själv ser en historisk verklighet i Johannesevangeliet, inte konstruktion. Professorn hade framtiden för sig i sin forntidsforskning. Jag ska strax återkomma till det.

Polycrates i Efesos skriver kring år 190, ett brev till påven Victor om att Johannes levat och dött i staden. Både Polycrates och Ireneus i Lyon identifierar Johannes som den lärjunge Jesus älskade (Joh 13:23). Johannes fanns alltså i Efesos där han undervisade sina lärjungar, han dog och begravdes där, men hans gravkyrka är en ruin.

När Ireneus i Lyon ska berätta från vem han har fått tron kan han ge namnen: Jag Ireneus (115-190) gick i lära hos Polykarpos (69-155) som var lärjunge till Johannes (död år 98?) som var lärjunge till Jesus. Nästan två sekel går men den som berättar har bara två led tillbaka i kedjan av dem som undervisat och den förste av dessa lärare har varit tillsammans med Jesus och är ögonvittne.

Året är 1800. Fram tills nu har, med några få undantag, inget historiskt studium av Nya testamentet genomförts. Traditionen angav författarna och dateringen att Nya Testamentet hade kommit till från år 50 till ungefär år 100.

1800-talet skulle innebära en omprövning. I Tübingen bildade professor F.C. Baur skola. Han ifrågasatte både författarskap och dateringar och tillkomstperioden mer än tredubblade han – från år 50 till år 160. På det sättet har flera forskare funderat och daterat. Den sortens dateringar vilar dock lika mycket på antaganden som på fakta – något som sällan anges.

Ingen har i grund ifrågasatt alltihop förrän John A.T. Robinson (1919-1983) gjorde det i mitten på 1970-talet, närmast som en vetenskaplig lek. Tanken slog honom att ingen faktiskt gått igenom de gjorda dateringarna trots att nya handskrifter hittats. Han utgick från Jerusalems förstöring år 70 e Kr och prövade tanken att hela Nya Testamentet kommit till dessförinnan. En så omskakande händelse borde ha funnits med i samtliga evangelier och i breven som finns i Nya testamentet också: templet var förstört, staden skövlad. Om Nya testamentet tillkommit efter år 70 borde detta fått stort utrymme. Det sägs faktiskt något om förstörelsen; Jesus profeterar att templet ska brytas ner och att kvinnorna ska gråta över Jerusalem. (Matt 24:2, Luk 23:28) Det hade forskarna tagit till intäkt för en sen datering. Utgångspunkten var då att Jesus ingenting kunde säga om framtiden. Men tänk om han kunde det?

Robinsons experiment blev omtumlande. Experterna visste faktiskt inte riktigt vad de skulle säga – tankeleken roade dem som vetenskapligt försök; både spännande och underhållande - men kunde Robinson styrka sitt dateringsförsök?

Nu var inte Robinson vem som. Han var biskop och därtill känd över hela världen som en fritt tänkande person. Han var också professor; lärd i sitt ämne. Och ingen annan hade ju ägnat sig åt den tankelek han startat. Det är sant att han nöjde sig med att skriva ett par böcker på temat och en hel del vetenskapligt arbete återstod – men Robinson hade som vana att servera halvkokta anrättningar i teologi. Han ville stimulera till eftertanke och omprövning. Och så hör han till den sympatiska kategorin av människor som ifrågasätter därför att de vill pröva och veta. Robinson ville veta. Det gjorde

honom farlig så som den blir farlig som utmanar etablerade tänkesätt.
Här är Robinsons dateringar:

Text	Årtal
Jakobs brev	47-48
1 Thessalonikerbrevet	tidigt 50
2 Thessalonikerbrevet	50-51
1 Korintierbrevet	våren 55
1 Timotheosbrevet	hösten 55
2 Korintierbrevet	tidigt 56
Galaterbrevet	senare delen 56
Romarbrevet	tidigt 57
Titusbrevet	senvåren 57
Filipperbrevet	våren 58
Filemonbrevet	sommaren 58
Kolosserbrevet	sommaren 58
Efesierbrevet	sensommaren 58
2 Timotheosbrevet	hösten 58
Markusevangeliet	omkring 45-60
Matteusevangeliet	omkring 40-60+
Lukasevangeliet	-57-60+
Judas brev	61-62
2 Petrusbrevet	61-62
Apostlagärningarna	-57-62+
2, 3 och 1 Johannesbreven	omkring 60-65
1 Petrusbrevet	våren 65
Johannesevangeliet	omkring 40-65+
Hebreerbrevet	omkring 67
Uppenbarelseboken	sent 68(-70)

Tar jag med skrifter även utanför Nya testamentet blir dateringen denna:

Didache	40-60
1 Clemensbrevet	tidigt 70

Jag fortsatte att läsa Robinsons dateringar och tog med ett par dokument utanför Nya testamentets samling. Har han rätt blir

konsekvensen att Kyrkans ordningar inte kan ses som produkter av historien. De hör till själva Kyrkans liv och är en del av budskapet. Apostolat, biskopsämbete och prästämbete är inte följden av en kyrklig professionalisering där vi måste anställa folk för att sköta sysslor när organisationen tagit form. Det är något som hör samman med budskapet från första början. Kristus tänkte Kyrkan. Ordet, dopet, förlåtelsen och nattvarden är heliga handlingar till för människor. De bärs av människor som från Gud själv tagit emot ämbetet, uppdraget att förkunna och förvalta det heliga.

Den vanliga dateringen av Clemensbrevet är 95/96 då Clemens var biskop i Rom.

Men i brevet står att offret pågår i templet (4.21) – och det vet vi upphör år 70 när templet förstörs. Det talas om en förföljelse (5.1-6.2). År 64 brann Rom och kejsar Nero förföljde grymt de kristna. Den förföljelsen står i färskt minne. Så här kan man fortsätta i en uppslagsrik dialog där man vågar ompröva etablerade synsätt.

Det är alldeles klart att Robinsons resonemang påverkar mig. Följer jag hans dateringsförslag får det konsekvenser främst för mitt sätt att läsa evangelisten Johannes. Jag noterar saken så att läsarens misstänksamhet vid läsningen ska hållas vid liv. Eller är det upptäckarglädjen som upplivas?

Matteus berättar om en plats som heter Caesarea Filippi, en plats i Palestinas nordligaste del. (Matt 16:13-20). År 62 efter vår tideräkning bytte, staden namn till Banias. Om Matteus skriver efter år 62 ter det sig egendomligt att han inte använde det namn staden faktiskt hade och som hans läsekrets kunde känna till. Finns här möjligtvis ytterligare en liten detalj som avslöjar att dateringsfrågorna är värda att ta upp på ett nytt och kritiskt sätt?

En konsekvens av det John A.T. Robinson gjorde, är att Johannesevangeliet får ett annat värde som källa. En rimlig vetenskaplig ståndpunkt också på 1920-talet, var att synoptikerna gick att använda som historiska källor men inte Johannes. Det evangeliet var en senare produkt. Språket var ett annat och den teologiska reflektionen mer avancerad. Det går också att se om man jämför evangelierna, menade forskarna (även om Kolmodin höll emot, som vi såg). Robinson säger, att den saken måste omprövas efter fynden vid Qumran, Döda havet.

De rullar som kallas ”Dödahavsrollarna” visar på hur språk och föreställningsvärld faktiskt hör hemma i den tid Jesus levde och verkade. Än en gång visar esséerna på det sammanhang där kristen tro växte fram, och demonstrerar hur kristendomen är något annat än esséernas tro och rit. Men samtidigt: ord, begrepp och föreställningar kan vara gemensamt gods.

En annan följd av omdateringen blir förstås läsningen av Paulus. Hos honom finns en genomarbetad teologi och många tänker sig att evangelierna skrivs först och så utarbetas de teologiska finesserna. Har Robinson rätt är sammanhanget teologiskt medvetet från början, inte en konstruktion i efterhand.

Finns nu något mer handfast att gå på, än en lärd och orädd bibelprofessor som börjar ställa oväntade frågor och upptäcker något ingen riktigt sett? Det finns fler fynd och berättelsen är gripande:

När räddningsmanskaper grävt sig fram var det redan för sent. Hela familjen hade dött i rasmassorna efter jordbävningen i Messina år 1908. Och eftersom de döda var främlingar på orten blev begravningsföljet inte stort. Jordbävningen hade förresten krävt så många fler offer. Till graven fördes prästen och papyrusforskaren Charles B. Huleatt, 37 år, hans hustru Caroline och de fyra barnen. Ett efterskalv orsakade den flodvåg som svepte bort också familjens gravar. Ingenting återstod. Ingenting av familjen. Ingenting av forskarens arbete. Ingenting mer än några bortglömda papyrusfragment i ett college i Oxford.

Charles Huleatt skickades år 1893 till Luxor i Egypten. Där hade man hittat Tutanchamons grav och där levde engelsmännen kolonialliv. Alltså skickades en präst dit – och att hans intresse var papyrus var förstås ett extra plus. När hans mamma skulle resa hem efter ett besök kom Charles på den goda idén att skicka hem tre små stycken papyrus till Magdalen College, hans gamla college i Oxford. Vad mamman skrev i följbrevet vet vi inte, det har försvunnit. Men papyrusfyndet finns kvar. 4.1 x 1.3 cm är den största biten.

Huleatt trodde att fyndet var från 200-talet:– Det måste vara roligt för nya elever att se ett så gammalt fynd, tänkte han. I skolbiblioteket skulle man förresten se till att fragmenten bevarades för framtiden. Det var mer riskfyllt att ha dem kvar i Luxor. Och i biblioteket låg de små papyrusbitarna. Försummade. Egentligen bortglömda. Kanske någon under några årtionden kom ihåg avsändaren och hans öde – papyrusbitarna var ju det enda som återstod från familjen. Men minnet är kort. Papyrusforskaren hade varit död länge. Så var det tills Robinson började ifrågasätta dateringen av Nya testamentets skrifter och man analyserade två fynd, ett från Israel och ett från Egypten.

Det första kom från Qumran i öknen nära Döda Havet. Fynden kring klostret Qumran har skapat dramatik. Där fanns stora bokrullar och en mängd nya fakta kom fram. I en grotta fanns små sönderrivna bitar av papyrus. Ett sådant fragment var 3.9 x 2.7 cm och kallas 7Q5, grotta 7 i Qumran och fynd nummer 5. Det är skrivet senast år 50 och identifierat som en del av Markusevangeliet (Mark 6:52-53).

Slutsatsen blir följande: detta fynd ger besked om att Markusevangeliet skrivits redan på 40-talet, då ögonvittnena fortfarande levde. Bibelforskarnas tillvaro vändes helt upp och ner. Nog var man överens om att Markus skrivit det äldsta evangeliet – men att det var så gammalt, det tänkte man sig inte.

Det andra fyndet är de bortglömda papyrusbitarna i Oxford, de som kom från Luxor. Papyrusforskarna tog fram mikroskop för att undersöka varje fläck och varje bokstav. Deras slutsats i början av 1990-talet blev enkel: År 50, plus – minus några år, måste manuskriptet vara skrivet. Fyndet från Luxor hör hemma i mitten av 50-talet. Originalen måste vara skrivet i Palestina på 40-talet, några år efter det att Markus skrev sitt evangelium. Vi vet nu att Charles Huleatts fynd är en bit av Matteusevangeliet, det evangelium som snart blev det mest älskade, eftersom det var mer detaljrikt än vad Markus text.

Slutsatsen är att evangelisterna beskrev den verklighet de själva sett – eller den verklighet andra ögonvittnen upplevt och berättat om. Deras berättelser utmanar genom årtusenden. De skrev om något som de tyckte var värt att berätta.

Vi lever i de dramatiska upptäckternas tid. Visst finns det fler handskriftsfynd än de från Qumran och Luxor. I ökengrottor och

gamla kloster finns kanske fler små fragment, i bibliotek kanske några papyrusbitar väntar på att bli identifierade. I ett skolbibliotek låg ju några bortglömda papyrusfragment – en gåva från en gammal elev stationerad i Luxor...

Till polemiken mot kristen tro hör, att det som berättas om Jesus skrivs av hans anhängare. Det är sant – men det finns också utombibliska källor. De har ett lägre källvärde än evangelier och brev, det ska utan omsvep sägas, men föralldel. De tre tidigaste exemplen kan anges och citeras:

Vi börjar med Josephus. Josephus (37-100 e Kr) var en judisk historieskrivare i romersk tjänst. Han tillhörde en förnäm prästsläkt och detta var han mycket medveten om. Tidigt hade han fått studera och tretton år gammal diskuterat olika tolkningsförsök när det gällde de heliga skrifterna. Glädjen över ”ett gott minne och ett lika gott förstånd”, redovisas i hans memoarer.

Josephus skrev boken *Det judiska kriget*, först på arameiska (den versionen är borta) och så en bearbetning på grekiska som kom mellan år 75 och 79. Där finns ett avsnitt om Jesus. (XVIII iii.3) Även om man har skäl att undra om inte avsnittet byggts ut med något som kallas ”testimonum flavium” (ett kristet påverkat avsnitt) står det klart att Josephus verkligen skrivit något om Jesus. Påpekandet kan behöva göras då och då. Lärt folk har under de senaste tvåhundra åren försökt visa att Jesus är en ren fiktion, en person som aldrig existerat i verkligheten. Den tanken torgfördes bland fria tänkare också i vårt land. Därför till Josephus:

”Vid den tiden fanns det en man – om nu man är ett riktigt uttryck – som såg ut som en människa men tycktes vara något mera. Vad han gjorde var helt visst övermänskligt för han utförde så underbara och häpnadsväckande mirakler så att jag knappast kan se honom som en människa, men jag kan inte se honom som en ängel heller för han såg ut som vi. Allt han gjorde – och som någon gömd makt utrustat honom att göra – gjorde han med sina ord. Några sa att laggivaren (Mose) hade uppstått från de döda och hade utfört fantastiska läkedomunder, andra trodde att han var en budbärare från himlen. Han bröt emellertid mot lagen på många sätt; så till

exempel höll han inte sabbatsbudet som brukligt är. Samtidigt gick det inte att kritisera hans uppförande. Han använde inte sina händer, ett ord räckte för att utföra vad han ville.

Många vanliga människor samlades kring honom och följde hans lära. Det fanns en våg av förväntan att han skulle befria de judiska stammarna från det romerska oket. Han brukade finnas på Olivberget – på andra sidan staden – där han botade sjuka.”

Näste krönikör är Tacitus. Uppgiften att den ödesdigra branden i Rom år 64 var anlagd, spreds från mun till mun. Ryktet pekade envist ut kejsar Nero som gärningsman – och det är nog klarlagt att kejsaren anlagt elden. Den romerske historieskrivaren Tacitus (cirka 55-117) berättar i sina *Annales* (bok XV 44) om förföljelsen av de kristna, dem som kejsaren försökte ge skulden för branden. Den som skriver anses vara Roms främste historiker. Hans berättelse blir en obehaglig skildring av hur de kristna hanterades, men ger också klar information om att det alltså fanns kristna i Rom år 64. Av historieskrivarens upplysningar får vi veta.

”För att göra slut på ryktet sökte Nero några att ge skulden och de för sina skändligheter hatade människor som hopen kallar kristna lät han undergå de mest raffinerade straff. Deras ledare Kristus hade under Tiberius regering korsfästes av prokuratorn Pontius Pilatus, och deras fördärvbringande vidskepelse som kvävts för tillfället bröt åter ut, icke blott i Judéen, där detta onda uppstod, utan även i staden, dit alla gräsligheter, all sedeslöshet strömmar samman från alla håll och vinner anhängare, Alltså greps först de som erkände, därefter överbevisades på deras angivelse en väldig skara, ej så mycket om skuld till branden som hat till människosläktet. Och när de dödades gjordes de till åtlöje: de sveptes i hudar av vilda djur och hundar bet dem till döds; eller också korsfästes de och antändes för att när det kvällades användas som belysning.”

Den tredje uppgiftslämnaren är Plinius (61-114). Han var romersk ståthållare i Bithynien i Mindre Asien och skicklig på att reda upp statliga finanser, vilket just var problemet i Bithynien.

Där mötte han de kristna och som jurist var han osäker vad han skulle göra med dem. Han skrev brev X.96 till kejsaren. Brevet visar hur administrationen i det romerska imperiet sköttes och hur kejsaren och administrationen i Rom hölls informerad om vad som hände. Plinius redovisar för kejsaren vad han gjort. Han förhörde de kristna. Några av dem hade angivits. Dessa tvingades att smäda Kristus och tillbe kejsarens bild, sedan fick de gå. De hade demonstrerat sin lojalitet. Plinius beskriver sedan vad de kristna gjorde:

”För övrigt försäkrade de att hela deras brott eller villfarelse hade bestått i följande handlingar: de brukade samlas en bestämd dag före gryningen och gemensamt sjunga en växelsång till Kristi ära såsom till en gud och därvid förbinda sig, inte till någon brottslig handling, utan till att icke begå stöld, icke rån, icke äktenskapsbrott, icke bryta ett givet löfte, icke vägra att vid anmaning återlämna anförtrodda medel. Därefter brukade de åtskiljas och sedan åter samlas för att intaga en enkel och helt oskyldig måltid. Även detta har de upphört med efter mitt påbud, där jag i enlighet med din befallning hade utfärdat förbud att bilda slutna samfund. Desto mer nödvändigt ansåg jag det vara att förhöra två slavinnor, som benämndes diakonissor, för att, och det under tortyr, frampressa sanningen. Ingenting annat fann jag vid förhöret än en förvänd och måttlös vidskepelse.”

Hur man än vänder och vrider på det material vi har - och det finns korta meningar både hos ytterligare några romerska, rabbinska och syriska arbeten – så står det klart det tycks poänglöst, nästan lite pinsamt i vår lärda värld att förneka att Jesus har funnits.

En annan fråga är, som bekant, frågan vem Jesus är. Är han Guds Son, som han framträder som och som hans efterföljare bekänner att han är? Eller är han en bluff? Alternativen kan göras rätt tydliga.

En professor i Lund avslutade effektivt en föreläsning med orden: "Antingen var Jesus Guds son eller idiot." Då räckte en student upp handen och ställde frågan: "Kunde man inte också tänka sig att Jesus var terapeut?" Professorn kom av sig. Det hade han inte behövt. Alternativen ska vara tydliga, tror jag. Patetiska försök att, inför verklig eller inbillad kritik, rätta något om vem Jesus är genom att på fri hand formulera mellanlägen är det väl ingen glädje med? Jesus framträder med anspråket att vara Messias och hans lärjungar presenterar honom som Guds son. Är han inte detta, då är han en idiot, en galning med storhetsvansinne.

Ifrågasättandets glädje

Jag redovisar varför jag är misstänksam mot bibelforskare, exegeter. Kanske kan den som vill plöja igenom Jesushistorien helt enkelt hoppa över detta kapitel. Någonstans måste jag i alla fall få beskriva min misstänksamhet och ställa mina frågor.

Bibelforskare är, som vi alla, fångna i sin tid med dess föreställningar. Det är ett mödosamt arbete att försöka distansera sig från det vi uppfattar vara självklarheter och stå kritisk mot det som är samtidens, politiskt korrekta, hållningar. Den sortens ifrågasättande är likväl nödvändigt för att människor inte bara ska bli megafoner för samtidsintressen, samtidens makthavare, normsändare och problemformuleringsprivilegierade. Till befrielse hör också befrielsen från fångenskapen i vår tid – eller i varje fall flyktförsöket! Det är sådant forskare sysslat med och ska syssla med i insikt om, att all befrielse samtidigt betyder en ny begränsning, även om gränslinjerna dras på ett nytt sätt. Omprövning kan innebära att någon återfinner sådant som en gång avfördes som ointressant och föråldrat och ser vad som var och är värdefullt i det.

Naturligtvis bedriver bibelforskare en nödvändig och nyttig verksamhet. De som prövar föreställningar och invanda mönster, formulerar frågor och problem, deltar i debatter och blir motsagda gör en viktig insats, inte bara för vårt vetande utan också för att uppmuntra till fortsatt reflektion och samtal; sysslor som jag tror hör samman med vår mänsklighet. Många bibelforskare tar sina läsare med på spännande upptäcktsfärder, visar på samband och sammanhang, erövrar ny kunskap, öppnar bibeltexter. Självfallet kan man läsa med glädje utan att bli kritiklös. De bästa författarna utmanar mig genom att engagera mig. Och det som forskare en gång befriade sig från – under upplysningstiden och därefter – var sådant som måste prövas på nytt. Men deras befrielse riskerar alltid att bli vår begränsning. Det är insikten. Studiet och samtalet måste fortgå.

Nu har jag alltså inte påstått att bibelforskare är ohederliga personer. De ska respekteras som sanningssökare, de lika väl som apostlar och evangelister. Men min irritation över att

”vetenskapsmän” alltid ställs före ögonvittnen tror jag inte går någon förbi. Låt oss i alla fall diskutera saken.

Det fanns en tid – 1800-tal fram emot 1900-tal – då Jesus framställdes som en vandrande rabbin från Galileen. Han var en ädel humanist som förkunnade kärleksbudet för människorna och väntade ett gudsrike då mänskligheten skulle vara moraliskt fullkomnad. Han predikade nåd; Gud ställer inga krav. Beklagligtvis var denne vandringspredikant fången i några av sin tids vidskepliga föreställningar, men det var ofullkomligheter som en mer upplyst tid kunde hantera.

Denna bild överfördes via seminarierna till blivande folkskollärare och därefter till skolbarn samtidigt som den avfördes från all seriös vetenskap. Den var en ren konstruktion. Den var på sin tid modern och modellerad efter de tankar som 1800-talets idealistiskt orienterade humanister omfattade. Följden blev i varje fall att det svenska skolväsendet utminuterade kristendom som ett etiskt program; det där med kyrka och sakrament eller synd och nåd hamnade i marginalen. Jesus hade gett oss ett etiskt program för det mänskliga livet och följde vi bara det skulle det bli fred på vår jord. Bergspredikan skulle läras in och kristendom uppfattades vara ett program för att vi skulle vara snälla, ett uppfostringsprogram. ”Borgerlig religion” kallar några forskare saken.

Edward Said har i ett par av sina böcker granskat det europeiska mötet med Orienten. Han ser, att just när Europa expanderade utåt, förstärktes dess känsla av kulturell styrka. Det etnocentriska perspektivet säkerställdes. Det blev självklart att det perspektivet var utgångspunkten för de engelska, franska eller tyska universiteten och deras nyckel för att förstå Orienten, vilket betyder att förståelsen blev begränsad.

Kultur och litteratur hör samman, menar Said, men det var inte den europeiska infallsvinkeln. Det går inte att läsa den tiden texter från Orienten utan att vilja förstå texternas kulturmiljö. När professor Anton Fridrichsen i Uppsala, det måste ha varit på 1930-talet, uppmanade professor Rudolf Bultmann att på plats se hur den palestinensiske bonden tröskade, blev svaret: ”Das kann ich mich vorstellen!” Det kan jag föreställa mig! Ett sådant svar säger mycket.

Men det fanns alltså också undantag från den europeiska regeln att föreställa sig den orientalistiska verkligheten. Svenska bibelforskare, exegeter, hör dit – och förtjänsten torde vara just Anton Fridrichsens. Undantagen får ändå inte skymma den begränsning som varit exegetikens. En del av den bibelkritiska forskningen hör samman med ett europeiskt perspektiv och är ett utslag av västerländsk imperialism. Edward W. Sajs påminnelse är viktig. Bibelforskning måste, med andra ord, vara att forska både om Bibeln och om bibelforskarna, men också att pröva våra egna fördomar.

Utgår vi i vår läsning ifrån att de som skriver evangelierna är något annat än sanningsvittnen? Ser vi dem som okunniga och trångsynta, alls inte så välinformerade och vidsynta som vi själva? Avvisar vi dem därför att de levde för så länge sedan i en helt annan kultur än vår och prioriterade på annat sätt än vi gör? Frågorna måste ställas. Men teologi handlar också om den samtalsgemenskap vi står i, och som sträcker sig genom sekler. Jag kan återvända till min personliga läsglädje. Det är ändå märkvärdigt att jag kan gå till bokhyllan och läsa vad som skrevs, inte bara för tvåtusen år sedan utan också följa hur dessa texter lästs om, funderats igenom, utlagts och påverkat oss under alla dessa år. Det är ingen samling dumskallar som inskränkt försökt att konstruera sig en verklighet. De är sanningssökare som velat pröva kritiskt och som velat förstå de sammanhang de finns med i.

För några var det personliga priset för sanningssökandet högt; Kyrkan som institution har aldrig förmått uppskatta dem som blir kritiska till det väletablerade. Det har, menar jag, inte så mycket med Kyrkan att göra som med kyrkoorganisationen. Där sitter de som tror sig vara intellektuella och de är tiderna igenom likadana; anpassliga, självbespeglande, klättrande, piruetterande och med varandra konkurrerande estradörer. De håller ihop när de vinner på det, kliar varandra på ryggen, klättrar på varandras ryggar eller hugger varandra i ryggen när så tycks lämpligt. När folk talar om Kyrkans illgärningar tiderna igenom kanske det är mer klagörande att se människors illgärningar i Guds namn – och se hur detta upprepas i skilda sammanhang i vår egen tid.

Bibelforskare ska, jag upprepar, verkligen inte uppfattas som ohederliga och deras verksamhet inte som något som bryter sönder tron. De ska bara läsas eftertänksamt och kritiskt.

Hermann Reimarus (1694-1768) blev bibelkritiker. Han var rationalist och förkastade tanken på under och på det som var övernaturligt. Evangelisterna betraktade han som bluffmakare. Då kan vi fråga: Vad är det alltså för föreställning om människor i Orienten som ligger bakom Reimarus tanke, att lärjungarna efter det att Jesus avrättats tog mod till sig och fiffigt kom på att om de stal liket och sa att han uppstått, då skulle de slippa gå tillbaka till sina gamla liv och näringsfång i Galileen? Ni minns från avsnittet om uppståndelsen att lärjungarna av försiktighetsskäl påstods dröja de med sitt budskap i femtio dagar så att liket i det fall det blev upptäckt, skulle vara fullständigt oigenkännligt.

Är det alldeles orimligt att i den hållningen känna igen en begynnande tysk etnocentrism och något som är mer än misstänksamhet mot orientaler? Detta är en politisk fråga mer än den som brukar ställas om hur upplysningsmännen präglades av en allmänt naiv tanke om ”prästalist”. Den fanns också med, naturligtvis. Jag tror inte ett ögonblick att dessa forskare var ohederliga, men de var omedvetna om hur bräckligt faktaunderlag deras forskning vilade på och hur styrda de var av sin samtid. Här gavs underlag för många romantiserade skildringar av Jesus. Här finns en Jesus-bild som verkar under mycket lång tid. Och det tycks inte spela så stort roll att Jesus kan modelleras på lite olika sätt; ibland är han den ensamme ökenpredikanten, ibland den store naturälskaren som gläds över fåglar och grönskande träd.

Jag försvarar gärna rationalisten och bibelkritikern Hermann Samuel Reimarus (1694-1768). Han lät aldrig trycka sitt material. Till mer allmän kännedom kom det genom Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781). Det är nödvändigt att invändningar reses och grundfrågor ställs på nytt. Vetenskap ska syssla med sådant, inte minst i en tid när föreställningarna var invanda och hörde till det som skulle tros och tänkas.

En helt annan sak är att jag tänker att han i det mesta hade fel! David Friedrich Strauss (1808-1874) är också en sådan där milstolpe. Han gav ut boken *Jesu liv* (1835). Evangelierna var myter och vad

kristendom egentligen var, kunde bäst förstås med hjälp av filosofen Hegel. Strauss behöver inte försöka hålla kvar så mycket som möjligt av den gamla kyrkoläran; idén är för honom det avgörande. I Jesus förverkligas människotankens högsta idé om en gudamänniska. Både ateister och kyrkokristna drog en annan slutsats än Strauss, nämligen den, att kristendomen var passé. Inspirerad av den här sortens tänkande drog Ernest Renan (1823-1892) ut. I hans bok *Jesu lefnad* (Andra genomsedda upplagan på Bonniers 1863) låg accenten på Jesus som person. Det blir rätt gripande:

”Denna sublimes personlighet behärskar än i dag världens öde. Vilka än framtidens oväntade företeelser kunna bli, skall Jesus aldrig bli överträffad. Alla århundraden skola förkunna, att bland människors barn ingen blivit född större än Jesus.”

Och fritänkare, liberaler och socialister hade här någon auktoritet att knyta an till. Alltså översattes både Strauss och Renan rätt snabbt till svenska, för läsning av tidens bildade publik. Det blev Jesus mot kyrkan, en uppställning som gjorde det möjligt att hålla fram Jesus som ett föredöme och samtidigt kunna bedriva religionskritik.

Jag kan beundra andra vetenskapsmän. De läste på och drog upp linjer, men jag ser hur de var fullständigt omedvetna om sina förutsättningar och deras kulturella överlägsenhetskänsla besvärar mig. Constantin Lobegott Tischendorff (1815-1874) fann det fullständigt i sin ordning att han år 1859 fick låna ett bibelmanuskript av munkarna i Katarinaklostret med löfte att lämna tillbaka det – ett löfte han aldrig tänkte att hålla. Tsaren i Sankt Petersburg, som betalat Tischendorffs expedition till Sinai öken, skulle få dyrgräset. Tischendorff stal utan att ens tänka på sin handling som stöld. Hans förakt för munkarna var tydligt: ”Å dessa munkar. Hade jag haft soldater med mig skulle jag kastat dem utför muren.” Muren var och är 30 meter hög.

Manuskriptet kom att kallas Codex Sinaiticus och eftersom tsaren betalat Tischendorffs expedition hamnade det i Sankt Petersburg. Så kom den ryska revolutionen och Sovjetrepubliken behövde efterhand pengar. Manuskriptet såldes av bolsjevikerna till

England och finns numera på British Library. När det år 1933 fördes till England anlände manuskriptet till Victoria Station för att med taxi forslas vidare till British Museum, där det fanns i många år. När handskriften fördes till taxin tog männen på stationen av sig hattarna. Så visade de vördnad för Guds Ord.

Adolf von Harnack (1851-1930) och Arthur Drews (1865-1935) hör till de berömda kritiska bibelforskarna. Harnacks teorier utgör en höjdpunkt för den skola där Jesus blev ett etiskt föredöme. Han beslöt sig för att dö, när folket inte fattade hans djupa budskap. Drews gjorde inget nytt men lyckades ”med en underlig blandning av lärdom, skarpsinne och konstruktiv fantasi” driva tanken att Jesus var en myt, skriver Alf Ahlberg. Att det försöket strandade på de brev Paulus skrivit, slår Nationalencyklopedin fast i vår tid. Att tanken på Jesus som en myt, och alls inte en person som funnits, fördes fram i de svenska folkrörelsernas bildningssträvanden hör till förutsättningarna för vår samtidshistoria. Men det håller inte.

I vår tid kan andra forskare vara spydiga mot bibelforskarna. ”De är de enda forskare som ägnar sig åt antika skrifter och säger att de inte är så antika!” utropar en som forskar över papyrusrullarna för att tidsbestämma dem. Han menar att den sortens vetenskap kastar bibelforskarnas försiktighet överbord. Men man måste nog också förstå bakgrunden till denna försiktighet. Allvarliga forskare har alltid velat veta om man faktiskt kan veta något om en person som andra påstår vara en myt. Det leder till försiktiga forskningspresentationer – och till ett klart dilemma när samma forskare mer frimodigt talar om just detta från en predikstol på söndagen. Det kallades förr att bibelprofessorn använde dubbel bokföring. Vetenskap i veckan och tro på söndagen. Jag är numera inte alldeles övertygad om att detta bara var bibelprofessorns fel.

Den sorts markeringar jag nu gör är politiska men också personliga. Jag tror mer på apostlar och evangelister i dåtiden, de som gav sina liv för sina övertygelser, än jag tror på tyska professorer. Deras åsikter och forskningsresultat gav dem en karriär vid universiteten och där de från sina lärostolar sa hur det skulle vara, medan deras studenter och doktorander ställde upp i karriärkö och var noga med att hålla sig inom de ramar professorn dragit upp.

Forskning går till så. Upproret mot professorn äger rum först sedan han dött eller pensionerats!

Det roar mig att kontrastera apostlar och evangelister mot dessa professorer och docenter. Jag menar; det är inte säkert att man förstår så mycket om Jesus bara för att man kan känna igen en grekisk aorist (en lurig grekisk verbform) när man möter den. Det fanns människor som vandrade med Jesus och undrade över det han sa och gjorde. De redovisade sina erfarenheter. Det kostade dem livet.

Bibelforskning speglar samtiden, medvetet eller omedvetet. Låt mig illustrera med ett favoritexempel. I mars 1941 lägger professor Rudolf Bultmann, nytestamentlig bibelforskare i Marburg, Tyskland, i en föreläsning fram sitt ”avmytologiseringsprogram”. Hans ärende är klart; för att det kristna budskapet ska nå fram till människor, måste det mytiska som budskapet förpackats i, tas bort. Föreläsningen kom i tryck samma sommar.

För bibelvetarna är detta ett intressant grepp för att hantera frågan om huruvida Jesus och den bibliska uppenbarelsen har någon betydelse i vår tid. Men sommaren 1941 står Hitlertyskland som allra starkast, till synes oöverbärligt. Inmarschen i Sovjetunionen pågår segerrikt. Tyskt pansar rullar över Sovjetunionens stäpper. Efterföljande trupper organiserar de massakrer som syftar till utrotandet av judar; Babij Jar är ravinen där tusentals människor avrättas.

Det tycks just denna sommar som om Adolf Hitler skaffat sig det utrymme österut som han vill ha, och att han kommer att segra. Därmed kan det tyska folket försörjas utan att Tyskland behöver ta upp kampen om kolonier i andra världsdelar. En fred med England och ett ”Neuropa” under Nazi-tysklands ledning tycks inte bara vara en möjlighet utan det troliga. I detta nya Europa ska det inte finnas några judar; det judiska och det marxistiska ska utrotas. Nu gäller det folklig enhet, inte klasskampretorik. Folket ska hålla samman som en arisk familj med gemensamma intressen. Den kritiska frågan blir enkel: Kan man tänka sig att avmytologiseringsprogrammet just i sitt sammanhang är de nödvändighet för det Tredje Riket? I den kulturmiljön gick det inte längre att tala om Jesus som jude. En kristen person måste hitta ett nytt sätt för att bevara det som är själva

kärnan i budskapet, om det alls skulle bevaras i den nya och moderna tiden.

Just därför att Bultmann inte var nazist, ville han finna en form att värna evangeliets ärende i den nya tiden. Omformulerandet blir politiskt men också teologiskt nödvändigt om det skulle finnas en kyrka bland moderna människor i Tredje Riket.

Bultmann var inte nazist. ”He was a good German”, sa en brittisk teologiprofessor när jag frågade och en svensk bibelforskare utbrast: ”Bultmann var inte nazist.” Så blev han tyst en stund och tillade eftertänksamt: ”Men antisemit var han förstås.” Det är också sant. Det fanns en kulturell antisemitism i Europa som på 1930-talet blev politisk. Vad jag nu beskriver är inte en sammansvärjning utan en självklarhet. Den som ville slå vakt om kristendomen måste göra några förändringar, skapa ett nytt koncept. Jag tror att Bultmann gjorde det. För sin tid. För vår tid?

Förpackningen ändras, inte innehållet, det var Bultmanns program. Kanske är han okritisk mot det moderna och låter ”den moderna människan” vara normen. Men om denna människa, nazist eller inte, är sekulariserad kan hon aldrig förstå, att något i tillvaron skulle vara ett utslag av Guds handlande. Här är egendomligheten. Trots allt det Rudolf Bultmann rensade bort, bevarade han ett budskap; att Gud handlar i Kristus och att människor i vår tid kan höra Guds röst.

Poängen för Bultmann var, att Nya Testamentets viktiga budskap är oberoende av den värld i vilket det är invecklat. Det är för evangeliets skull han fann det nödvändigt att öva kritik mot det obegripliga i Nya testamentet, dvs myterna. De ska inte rensas bort utan avmytologiseras. Det betyder att de ska tolkas på ett för ”den moderna människan” begripligt sätt.

Att mannen är a-politisk behöver knappast poängteras. Han ser inte de politiska sammanhangen. Det var så självklart att det inte ens sågs som politiskt, förmodar jag.

Nu måste jag få tjata: Jag ser inte bibelforskare som ohederliga, inte heller kritisk bibelforskning som ogudaktig. Ibland ser jag att den inte är kritisk nog. Jag läser några som berättar hur de som unga insåg att den kristna tron inte kunde vara något. Jesus hade ju förutsagt att hans rike skulle komma i hans generation, innan några av dem som

hörde honom dött. Det gjorde det inte. Då kan man inte tro på honom. Resonemanget är bestickande. Ett svar som att det kommit osynligt är en enkel undanflykt. Men läs sammanhanget:

Och han sade: "Sannerligen, några av dem som står här skall inte möta döden förrän de har sett Guds rike komma med makt." Sex dagar senare tog Jesus med sig Petrus, Jakob och Johannes och gick med dem upp på ett högt berg, där de var ensamma. Där förvandlades han inför dem(Mark 9:1-2)

Mellanrubriken som stuckits in mellan de två bibelversarna - "Jesus på härlighetens berg" - gjorde att sammanhanget inte stod klart. Den som samläser texten ser att Guds rike har kommit och de som sett det är Petrus, Jakob och Johannes. Det är lite vemodigt att tänka på gymnasister, som på 1910-talet och därefter, tappade bort tron därför att de inte kunde se ett sammanhang utan tänkte att Jesus sagt något som bevisligen inte inträffat. Antagligen blir den rimliga slutsatsen, att bibelläsning alltid är något man gör utifrån olika perspektiv, inte bara egna och samtidigt utan också andras och tiderna igenom.

Är det alltså fullt möjligt och intellektuellt hederligt att tala frimodigt om Jesus som Kristus och tilltro de kristna som berättat om honom hederlighet? Mitt svar är: ja. Vår kultur är så genompyrd av förakt för Tredje världen och för den värld som en gång var och som ses som underutvecklad eller efterbliven, att vi måste öva upp vår misstänksamhet så att rasism inte smyger sig in i våra bedömning av, och vårt möte med, den tidens människor. De var hederliga. De berättade om sina erfarenheter. De förtjänar att tas på allvar eftersom deras berättade byggde en kultur.

Ska jag alltså helt enkelt citera den lärde överrabbinen Marcus Ehrenpreis i Stockholm, han som i förordet till boken *Helige och hjältar* (1931) berättar om, hur han tyckte att de gammaltestamentliga profeterna ropade till honom "Blås liv i oss!" eftersom de hade ett budskap till människan. Ehrenpreis "lyssnade till deras stämmor, fjärran och främmande som från en hinsides värld. Det syntes mig, att de hade något att säga det kämpande och sökande släktet av i dag."

Rabbinen och prästen kan vara överens om att detta är en konstruktiv lyssnarhållning i förhållande till helig text.

Jesus och jag – en slags meditation

Jag hade fått löftet av honom, Jesus. Han skulle komma hem till mig och vara med mig, bara med mig, en timme. Jag var överlycklig. Jag städade. Det var inte bara det vanliga att få bort damm och ställa skorna i ordning. Jag var noga med att lägga fram god litteratur, visa att jag håller på att bilda mig och har teologiska böcker av stort värde. Rätt många handlar om honom. Jag tänkte att han kanske skulle tycka det vara roligt att se lite av allt som skrivs om honom. I en hög på bordet i hallen på övervåningen la jag Jesus-böcker. Den tjockaste överst. Den ser imponerande ut och är på tyska. Edward Schillebeeckx. *Jesus. Die Geschichte von einem Lebenden*. 670 sidor. Jag hade ett par bokmärken instoppade och de låg där det fanns några blyertsanteckningar. Han skulle kunna se att jag läst.

Så kom han. Det var en sommardag. Jag borde ha lagt dörrklockan, men nu gjorde det inget. Jag väntade honom vid dörren. Jag föll på knä men han drog upp mig och tog min hand och sa: "Jag vill gärna se hur du har det." Så vi gick runt i huset och han kastade en blick på mina bokhyllor. Jag kunde inte riktigt bedöma vilket teologiskt ämne han verkade mest intresserad av. Men han log när han såg min imponerande hög med böcker om honom. Jag höll fram en av böckerna och sa: "Här ställs frågan om ditt messianska självmedvetande innan du döptes i Jordan. Vad säger du själv?" Då skrattade han bara och sa: "Kan vi inte sätta oss på balkongen?" Jag borde ha lagt ner mer ansträngning på att tvätta plaststolarna som ursprungligen var vita, tänkte jag men vi satte oss och han sa inget om mina grådaskiga stolar. Han tittade ut över sjön. "Det är vackert här", sa han. "Det är skönt att bara sitta här i solen och njuta av träden och vattnet och solen och molnen..." Jag höll med, men jag hade en del frågor och måste förstås få bjuda på något. "Vill du ha en läsk eller rabarbersaft?" frågade jag artigt. "Pommac är en svensk läsk och rabarbersaften har jag gjort själv. Ja, inte rabarberna förstås", la jag till när jag kom ihåg vem jag talade med. Men han sa: "Vi kan väl bara sitta här tillsammans och njuta av dagen." Han satt tyst. Han verkade bara njuta.

Jag tyckte, uppriktigt sagt, att tiden skulle användas lite bättre. En timme kan gå fort. Bäst att ställa frågorna med detsamma. Jag hade en om hur det var när han predikade för de döda i dödsriket. En annan om hur länge han vetat vem som skulle förråda honom och om han visste det redan när han kallade lärjungar. Ytterligare en om hans relation till esséerna och så ett batteri mycket intressanta frågor om Svenska kyrkan och framtiden.

Men när jag nu var värd för honom skulle jag väl inte uppträda nyfiket utan tänkte linda in mina frågor. Kanske ville han veta lite mer om de spännande böckerna om honom? Han vände ansiktet mot solen, tittade på ett cumulusmoln och sa: ”Moln är fascinerande. Helst ska man ligga i gräset och se dem.” Då passade jag på: ”Reimarus skrev en studie om dig som Lessing senare publicerade och det blev en verklig vändpunkt i hur man uppfattade dig. Jag und...” Han tittade på mig och skrattade. Jag blev tyst och undrade för mig själv om Jesus alls inte var intresserad av viktiga teologiska frågeställningar. ”Träd är också fascinerande”, sa han eftertänksamt. Så satt han tyst en lång stund. Han såg nöjd ut.

Jag tänkte att han kanske inte ville ha några teologiska orienteringar, hur intressanta sådana översikter än är, utan hellre ville svara på mina frågor. Och då var det väl bäst att börja med dem som handlade om honom – folk brukar gilla att prata om sig själva. När jag frågat tyckte jag han verkade sucka lite. Men han log i alla fall och sa: ”Det är mycket du tänker på och arbetar teologiskt med. Har du sett det där molnet – det som liknar Mumintrollet?” Och så satt han tyst i plaststolen igen.

Vad skulle jag nu säga? Jag ville ha lite besked om Svenska kyrkan. Det är angeläget och det skulle vara värdefullt med några auktoritativa svar på aktuella problem. Jag tog sats igen: - ”Det är problematiskt i Svenska kyrkan med ...” Han log mot mig: ”Du gör dig bekymmer, sa han. ”Vet du, den som lever vid vatten får alltid se något nytt. En sjö ändrar alltid utseende.” Och så satt han tyst.

Nu hade timmen gått. Han reste sig, tog mig i famnen, log mot mig och gick sin väg. Jag började plocka tillbaka böckerna om Jesus. Somliga hörde till exegetiken, andra till den systematiska teologin. Jag tyckte faktiskt inte att han vidgat mitt vetande vare sig exegetiskt eller systematiskt. Jag var mest förvirrad och tänkte att jag väl lika

bra kan gå tillbaka och skriva på en bok om honom. Visst betyder det arbete och ibland frustration. Jag satte mig vid skrivbordet och satte på datorn.

Då kände jag plötsligt att jag saknade honom.

Juden Jesus

När de vandrande närmade sig Jerusalem var de både trötta och glada. De hade gått fyra eller kanske fem dagar längst bort från Galileen. Det låg förväntan i luften, en förväntan som byggts under av mötet med släktingar och vänner som anslutit sig till pilgrimerna på väg till högtiden i templet.

Ressällskapet gick i olika klungor. Pojkarna sprang för sig, flickorna gick för sig, männen i sällskap och kvinnorna tillsammans. De vuxna fick tala med varandra om vad som skett sedan sist, flickorna kanske mer om vad som skulle kunna hända och pojkarna i puberteten, ja, det vet vi väl ungefär hur de är.

Jesus var bland dem. 12 år gammal skulle han till templet för sin bar-mitzvah. (Luk 2:41-52) När han var barn hade han burits till templet, Josef hade offrat två duvor och pojken hade blivit omskuren. (Luk 2:21-24) Han var med i Guds förbund Israel. Genom bar-mitzvah skulle han tas upp i vuxengemenskapen med dess förpliktelser. Det var verkligen en nåd och ett förtroende att få hålla lagens alla bud och förbud. Barndomen var förbi. Nu skulle man räkna med honom som en religiöst myndig och ansvarig ung man. Ansvar är inte bara att bli pålagd en börda, ansvar är också glädje och så såg man lagens alla bud och förbud. Inte bara de tio budorden. 613 stycken sades de vara tillsammans, lika många som kroppens ben.

Jerusalem dominerades av templet, en väldig anläggning där det heliga och det allraheligaste var templets centrum. Kring dessa byggnader fanns allt det andra som behövdes: pelargångar för växling av mynt och teologiska samtal samt kommers med offerdjur, altare för slaktoffer, slaktplatser, utrymmen för templets egen läkare, administration, teologisk forskning och undervisning samt seminarier, byggkontor (templet var fortfarande en stor byggarbetsplats) och här och var små prång där folk faktiskt bodde för att alltid kunna vara i templet och leva sin fromhet där i bön och gudstjänst.

In i det allraheligaste gick bara översteprästen en gång per år och då med ett rep om benet. En gång hade nämligen översteprästen dött därinne och ingen annan fick gå in i rummet, så det hela blev av

förståeliga skäl problematiskt. Visa av skadan gjordes en förbättring: ett rep knöts kring översteprästens ena fotled så att man i nödfall skulle kunna dra ut honom.

Romerska soldater hade förbrutit sig mot helighetsreglerna när de tagit sig in i det allraheligaste och sett att rummet var tomt. ”Judarna tillbad ingenting!” blev deras förbryllade slutsats, de som själva hade tillgång till oräkneliga gudabilder. Vad de inte riktigt förstod var, att i detta det allraheligaste hade en gång arken med lagens tavlor och Mose grönskande stav funnits.

Invånarantalet i Jerusalem var mellan 25 och 30 000. Staden var fromhetens centrum, ungefär 18 000 präster och tempeltjänare hade uppgifter där, men bodde inte nödvändigtvis i staden. Det fanns flera gemenskaper där de omkring 6000 fariséerna höll till för teologiska studier och seminarier. De tog tron på allvar och förde ett slags tvåfrontskrig: dels mot de skriftlärdade och dels mot det vanliga folket. Fariséerna, som uppfattade sig som en proteströrelse, menade att vare sig de skriftlärdade eller det vanliga folket följde lagen. Jag tänker att talibanerna är en slags nutida parallell i sin iver, men med den viktiga skillnaden, att talibanerna hade tillgång till en maktapparat och vapen.

Det är i templet och dess seminarier Jesus tar till orda när han är 12 år gammal. Det handlar om en dialogpedagogik, frågor och svar, och det är i det sammanhanget Jesus överraskar genom att fråga och svara medvetet. ”Alla som hörde honom häpnade över hans förstånd och de svar han gav” heter det. Nu är det Lukas som berättar om händelsen och de komplikationer som följde. (Luk 2:41-52) Berättelsen är alltså egentligen Marias. Den som läser lite uppmärksamt ser sammanhanget och märker vilken roll Maria spelar. Men Josef är fortfarande i livet. När han dog vet vi inte. När Jesus framträder är han inte längre kvar.

Efter det att Jesus, tolv år gammal, varit i templet vet vi ingenting om honom förrän han framträder i vuxen ålder. Familjen fortsatte nog med sin vana att varje år bege sig till Jerusalem för att fira påsk där, och Jesus följde säkert med. En tystnad mellan år 5 och 30 (vår tideräkning) är ansevärd och här finns gott om utrymme för spekulationer om vad Jesus gjorde, men inget sakmaterial. En möjlig slutsats är förstås att livet gick sin stilla gång. Att Jesus lärde sig

Josefs yrke är en rimlig slutsats, för så gick det till i den tidens samhälle. Yrkesskicklighet fördes till nästa generation. Jesus kunde alltså hantera det som hörde samman med timmermannens yrke – såga, spika, hantera trä, murbruk och sten.

På sabbaten, lördagen, var han i synagogans gudstjänst. Det brukade han vara. (Luk 4:16) Han kunde läsa den hebreiska texten, den som bara var skriftspråk men användes i gudstjänsten. Han talade arameiska och kunde lite grekiska, för det kunde man i det Galileen som genomkorsades av handelsvägar. Synagogan är en plats för fromma samtal och intellektuell möda. Där rannsakar människor heliga skrifter för att förstå och förklara.

Från den jordanska sidan kan man nu komma till den plats som traditionen pekar ut som det ställe där Johannes döparen döpte. På Västbankens västra sida är området avspärrat sedan början av 1970-talet. Vi är ute i öknen och floden är inte stor, mäktig och brusande utan rinner längst nere i dalen med grönska bara vid flodstränderna. Här fanns Johannes.

Hans liv blev så annorlunda. Efterlängtat var han och egentligen hade hans mor nått menopausen när han föddes. En ängel hade gett hans far Sakarias, besked om vad som skulle ske. Karl'n var emellertid välinformerad om de fysiologiska förutsättningarna och avvisade sådant tal med påföljd att han blev stum. Men pojken kom till på så sätt som barn brukar komma till. Sex är inte bara till för barnalstrande utan också för att ge människor glädje och Elisabet och Sakarias är exempel på det.

När Maria fått veta att hon skulle föda Jesus gav hon sig iväg till sin släkting Elisabet i byn Ein Kerem strax utanför Jerusalem. Kanske var Elisabet Marias faster. När jag läser hela denna berättelse hos Lukas (kapitel 1) tror jag mig uppfatta Marias berättelse för Lukas och ett inte alldeles obetydligt skratt när detaljerna ges. Sakarias fattar så lite av vad som sker och det blir en bra - och om man så vill kvinnlig - berättelse för detta är berättelsens perspektiv.

Johannes var ett halvår äldre än Jesus (Luk 1:26/27). Självfallet fostrades han i sin judiska miljö, blev omskuren, fick namn (Luk 1:57-66) och fick så småningom genomgå sin bar-mitzva. När Johannes blev vuxen flyttade han ut i öknen som botpredikant. Han gisslade folkets synder och döpte människor till ett nytt liv.

Hans förkunnelse var sträng och han kom att utmana kungafamiljen. I någon mening var han populär. Folk drog ut i skaror för att höra honom och bli döpta. Det var framstående människor från Jerusalem som kom, men också vanligt folk. Även Jesus kom. Det är väl bara att läsa på hos Matteus:

Vid den tiden uppträdde Johannes döparen i Judéens öken och förkunnade: "Omvänd er. Himmelriket är nära." Det är om honom det heter hos profeten Jesaja: En röst ropar i öknen: Bana väg för Herren, gör hans stigar raka. Johannes bar kläder av kamelhår och hade ett läderbälte om livet. Hans föda var gräshoppor och vildhonung. Folket i Jerusalem och hela Judeen och trakten kring Jordan kom ut till honom, och de bekände sina synder och döptes av honom i Jordan. När han såg att många fariseer och saddukeer kom för att bli döpta sade han till dem: "Huggormsyngel, vem har sagt er att ni kan slippa undan den kommande vreden? Bär då sådan frukt som hör till omvändelsen. Och tro inte att ni bara kan säga er: Vi har Abraham till fader. Jag säger er att Gud kan uppväcka barn åt Abraham ur dessa stenar. Redan är yxan satt till roten på träden. Varje träd som inte bär god frukt skall huggas bort och kastas i elden. Jag döper er med vatten för omvändelsens skull. Men han som kommer efter mig är starkare än jag, och jag är inte värdig att ta av honom hans sandaler. Han skall döpa er med helig ande och eld. Han har kastskoveln i handen och skall rensa den tröskade säden och samla vetet i sin lada, men agnarna skall han bränna i en eld som aldrig slocknar." Sedan kom Jesus från Galileen till Johannes vid Jordan för att döpas av honom. Men Johannes ville hindra honom och sade: "Det är jag som behöver döpas av dig, och nu kommer du till mig." Jesus svarade: "Låt det ske. Det är så vi skall uppfylla allt som hör till rättfärdigheten." Då lät han det ske. När Jesus hade blivit döpt steg han genast upp ur vattnet. Himlen öppnade sig, och han såg Guds ande komma ner som en duva och sänka sig över honom. Och en röst från himlen sade: "Detta är min älskade son, han är min utvalde." (Matt 3:1-17)

Några av dem som blev lärjungar till Jesus hade varit med Johannes och det finns repliker som avslöjar på hur Johannes lärjungar kände av konkurrensen med den man som Johannes faktiskt döpt. (Joh 3:26) Talet om konkurrens viftade Johannes bort och snart skulle något annat hända.

Konflikten gällde kungen som gift sig med sin frånskilda svägerska Herodias. Johannes kritiserade giftermålet eftersom det stred mot den gudomliga lagen. För denna kritik arresterades han och placerades i kungens ökenborg Makeros (ruinen finns kvar öster om Döda havet i Jordanien). Kungen kallade då och då till sig Johannes från fängelshålan och fann uppenbarligen konversationen med honom intressant. (Mark 6:20) Så kom den ödesdigra festen när drottningens dotter Salome dansade för de upprymda gästerna i kungens borg.

Dansen var vacker, och entusiasmen var stor - så stor att kung Herodes med den berusades generositet ville belöna flickebarnet. Det glada ruset försvann när Salome kom tillbaka efter att ha rådgjort med sin mor. Hon begärde att få Johannes huvud på ett fat. Kungen fick stå för det löfte han gett i allas närvaro. En soldat skickades till fängelset och kom tillbaka med det blodiga huvudet som sedan gick i stafett från bödeln till Salome och slutligen till Herodias. (Matt 14:3-12) Hämnden var utkrävd.

Johannes lärjungar begraver den döde och sjunger sorgesången, kadishen som plikt och anständighet bjuder och kärleken kräver. Ryktet om vad som hänt når också Jesus. Året bör ha varit år 30. Johannes är den siste profeten, den som förebådar men också möter Messias. Hans liv slutar när den nya akten i dramat just ska börja. Hans öde är det vanliga för en profet, de har aldrig varit populära i sin tid. Först när de väl är döda reses vackra monument till deras minne, säger Jesus med en välriktad spydighet. (Matt 23:29)

Gång efter annan står det klart att Jesus är jude bland judar. Han följer lagen och säger att inte ett jota av den ska upphävas, samtidigt som han spränger ramarna och polemiserar mot den proteströrelse mot slapphet som fariséerna ändå var. (Matt 5:17-20) Fariséerna höll lagen men hade tappat bort vad som är sagt om barmhärtighet. Kritiken är tydlig, minst sagt. (Matt 23)

Efter Förintelsen har kristna teologer blivit mer angelägna om att förstå kristendomens judiska rötter. Judar och kristna delar heliga skrifter och använder Psaltaren som gemensam bönbok. Den som har judisk utläggningstradition klar för sig, kan förstå Nya testamentets berättelser på ett spännande sätt. På motsvarande sätt kan den som känner den kristna utläggningstraditionen, se djupa samband i Gamla testamentet.

Aposteln Paulus är det stora exemplet på hur en judisk teolog, en engagerad och allvarlig farisé, blir kristen och har bruk av hela sin intellektuella utrustning när han missionerar i det romerska imperiet.

Utöver de djupa förbindelserna mellan judendom och kristendom men också ett uppbrott. De romerska myndigheterna fick omdefiniera sin syn på den grupp, som de först trodde endast höll sig till en särmening inom judendomen. Det var verkligen något annat. Den första beskrivningen av dem som ”kristna”, hördes i Antiokia i nuvarande Syrien och var möjligtvis använt som en hånfullhet. Det blev deras beteckning, ett egennamn som pekade på deras egenart. Kristna. (Apg 11:26)

När jag var student sammanfattade professorn vad som skiljer judendom och kristendom:

”Judendomen hävdar att människan är född med fri vilja och kan välja mellan ont och gott. Denna förmåga att välja är nåd. Kristendomen hävdar att människan inte har någon möjlighet att välja det goda. Försöker hon göra det goda blir hon mera djävulsk. Nåd är att människan skapas till en ny, god människa.”

Alla sammanfattningar renodlar och lämnar komplikationerna åt sitt öde, men de har fördelen att hålla fram en utmejslad poäng. Denna har en förmåga att provocera, för här ställs kristendom i kontrast också till det som de allra flesta anser.

Vi väljer mellan ont och gott och, som väl är, väljer de flesta av oss för det mesta det som är gott och kan avgränsa oss emot de andra. Jag förmodar att de flesta som är medlemmar i Svenska kyrkan tänker så – men det är inte kristendom. Professorns provokation fungerar när

människor upptäcker att kristendomens poäng är – Frälsaren. Och Frälsaren har ett ärende till dem som väljer fel.

Efter Auschwitz måste vi både kunna se Jesus, tydligt insatt i sin andliga miljö, men samtidigt något annat och något mer.

Antisemiter kan vi inte vara, vi som har den judiske patriarken Abraham till stamfar och som är en del av Guds löfte till honom. Vi kan inte heller leka semiter i det 21:a århundradet, det är självklart.

Men vi måste veta hur de bibliska texterna lästs och tolkats i sin samtid, historien igenom, och försöka förstå hur vi läser och förstår.

Är det besvärande att Kyrkan uppfattar sig själv som inordnad i ett judiskt sammanhang som alls inte ser sambandet? Aposteln Paulus illustrerade för sin del, genom att säga till de kristna i Rom, att de var en gren som ympats in på olivträdet och att trädet nu bär grenen.

(Rom 11: 17-18) Det är belysande.

Det finns en frälsningshistoria: Gud valde ett folk, gav dem en lag, sände profeter, sände sin Son Jesus Kristus och fortsätter sitt verk i Kristi kyrka. Visst kan man se sitt sammanhang, vara glad över det som började för länge sedan och fortfarande hörs som ett radikalt rop:

”Tiden är inne, Guds rike är nära. Omvänd er och tro på budskapet. (Mark 1:15)

En slapstick med innehåll

Bibelhändelser är ibland händelser att fnissa åt och särskilt Johannes avslöjar både en kritisk hållning till etablissemangen och en förmåga till svart humor. När överhetspersoner kommer illa till i samtal med Jesus eller när Jesus gjort något som misshagar dem, redovisar han saken omsorgsfullt. Johannes perspektiv är ett underifrånperspektiv. Han är en kritisk och radikal ung man, med sinne för absurditet. Han följer noga vad som sker och han berättar i uppenbar närhet till skrattet.

Idag läses hans skrifter i gudstjänsten. Det hela blir så högtidligt att berättelsens alla ironier och framställningen av något som i grund är tragikomiskt och som de första kristna verkligen fnissade åt, försvinner i fromt allvar. Det är verkligen inte så Johannes berättar. Här finns ett tydligt ”vi och dom” och en markerat självmedveten hållning: ”vi mot dom”. Plats för fniss. De som inte vill se vad som utspelar sig framför dem och som på allt sätt bemödar sig om att förklara bort det som är uppenbart, måste vi faktiskt skratta åt när vi skrattar med en före detta blind man:

Där Jesus kom gående fick han se en man som hade varit blind från födelsen. Lärjungarna frågade honom: ”Rabbi, vem har syndat, han själv eller hans föräldrar, eftersom han föddes blind?” Jesus svarade: ”Varken han eller hans föräldrar har syndat, men Guds gärningar skulle uppenbaras på honom. Medan dagen varar måste vi göra hans gärningar som har sänt mig. Natten kommer, då ingen kan arbeta. Så länge jag är i världen är jag världens ljus.” Sedan spottade han på marken, gjorde en deg med spottet och strök degen på mannens ögon och sade: ”Gå och tvätta dig i Siloadammen.” (Siloa betyder utsänd.) Mannen gick dit och tvättade sig och kom tillbaka seende. Hans grannar och de som förut hade sett honom som tiggare sade: ”Är det inte han som satt och tiggde?” Några sade: ”Jo, det är han”, och andra: ”Nej, men han är lik honom.” Självsade han: ”Det är jag.” Då frågade de: ”Hur öppnades dina ögon?” Han svarade: ”Han som heter Jesus

gjorde en deg och strök den på mina ögon och sade åt mig att gå till Siloadammen och tvätta mig. Jag gick dit och tvättade mig, och sedan kunde jag se." De frågade honom: "Var är han?" Han svarade: "Jag vet inte."

De förde mannen som hade varit blind till fariseerna. Det var på en sabbatsdag som Jesus hade gjort degen och öppnat hans ögon. Nu frågade också fariseerna honom hur han hade fått sin syn. Han svarade: "Han lade en deg på mina ögon, och jag tvättade mig, och nu kan jag se." Några fariseer sade:

"Mannen han talar om är inte sänd av Gud, han håller inte sabbaten." Men andra sade: "Hur skulle en syndare kunna göra sådana tecken?" De var alltså oeniga, och därför frågade de den blinde en gång till: "Vad tror du själv om honom, eftersom han öppnade dina ögon?" Han svarade: "Att han är en profet."

Judarna trodde inte på att han hade varit blind och fått sin syn, så de kallade till sig den botade mannens föräldrar och frågade dem: "Är det här er son som ni säger var född blind? Hur kommer det sig att han kan se nu?" Föräldrarna svarade: "Vi vet att det här är vår son och att han föddes blind. Men hur han kan se nu vet vi inte. Och vem som har öppnat hans ögon, det vet vi heller inte. Fråga honom, han är gammal nog, han kan svara för sig själv."

Detta sade föräldrarna av rädsla för judarna. Redan då hade nämligen judarna kommit överens om att den som erkände Jesus som Messias skulle uteslutas ur synagogan. Det var därför som mannens föräldrar sade: "Han är gammal nog. Fråga honom själv."

För andra gången kallade de alltså till sig mannen som hade varit blind och sade till honom: "Ge Gud äran. Vi vet att den här mannen är en syndare." Han svarade: "Om han är en syndare vet jag inte. Men det vet jag, att jag som var blind nu kan se." De frågade honom: "Vad gjorde han med dig? Hur öppnade han dina ögon?" Han svarade: "Det har jag redan sagt er, men ni ville inte lyssna. Varför vill ni höra det igen? Kanske ni också tänker bli hans lärjungar?" Då näste de av honom och sade: "Du är hans lärjunge, men vi är Moses lärjungar. Vi vet att Gud har talat till Mose, men varifrån den här mannen kommer, det vet vi inte." Han svarade: "Ja, det är

det märkliga, att ni inte vet varifrån han kommer, och ändå har han öppnat mina ögon. Vi vet att Gud inte lyssnar till syndare, men om någon fruktar Gud och gör hans vilja, då lyssnar han till honom. Aldrig förr har man hört att någon har öppnat ögonen på en som var född blind. Om den här mannen inte vore sänd av Gud hade han inte kunnat göra någonting.” Då sade de till honom: ”Du föddes syndig alltigenom, och du skall undervisa oss!” Och de körde ut honom.

Jesus fick höra att de hade kört ut honom, och när han träffade honom frågade han: ”Tror du på Människosonen?” Han svarade: ”Vem är han, herre? Jag vill tro på honom.” Jesus sade: ”Du har sett honom. Det är han som talar med dig.” Då sade han: ”Jag tror, herre” och föll ner för honom. Och Jesus sade: ”Till en dom har jag kommit hit till världen, för att de som inte ser skall se och de som ser skall bli blinda.” Några fariseer som var tillsammans med honom hörde detta och sade till honom: ”Är kanske vi också blinda?” Jesus svarade: ”Om ni vore blinda skulle ni vara utan synd. Men nu säger ni att ni ser. Er synd står kvar.” (Joh 9:1-41)

Utgångspunkten är att vi läser om en historisk händelse. Forskare har menat att hotet om uteslutning ur synagogan – och därmed från hela det sociala nätverket – hör till en senare fas när de kristna har etablerats som en social gemenskap. Varför tänker man så? Är inte uteslutningsmekanismer rätt primära i det mänskliga livet? Jesus skapar faktiskt konflikter där han går fram. Jag är beredd att begära, att den som inte menar att saken gäller en historisk händelse får visa sina skäl. Berättelsen, sådan den ser ut idag, inbjuder först till en saklig syn där dess innehåll måste hållas för sant. Berättelsen är sådan.

Lärjungarnas fråga om vem som syndat för att manen blivit född blind, är felaktigt ställd. Sjukdom är inte följden av något mannen eller hans föräldrar gjort. Så enkla samband finns inte. Mannen blir seende och det första som händer, är att grannar diskuterar om han är han. Mannen själv får ge besked för att diskussionen ska lägga sig! Att sällskapet då tar mannen till fariseerna är inte förvånande. För dessa fromma var det dock en

orimlighet att Jesus botat på en sabbatsdag då inga sysslor fick utföras. Deras argument var kristallklart och följde regelboken. Den som gör så kan inte vara utsänd av Gud. Men motargumentet är rätt självklart det också. En syndare kan inte göra sådana tecken. Mannens egen bedömning är klar, men det finns naturligtvis en möjlighet att karln inte varit blind.

Mannens föräldrar ställs inför två frågor. De kan ge vissa sakbesked, men vill inte bli indragna i något vars konsekvenser de inte kan överblicka och är rimligtvis både lyckliga och brydda över vad som hänt. De spelar bollen tillbaka till sin son. Han kallas tillbaka och bevakas att ta avstånd från Jesus. Men icke! Mannen som nu kan se för första gången i sitt liv, börjar uppenbart bli irriterad över att behöva dra sin historia en gång till. "Kanske ni också tänker bli hans lärjungar?" Det är att gå för långt. Nu döms mannen ut som lärjunge till Jesus och efter att ha vunnit debatten med fariseerna får han finna sig i att bli bortkörd. Händelserna avslöjar. De som ser är blinda för vad som händer. Detta är domen. Jesus gör under, men många som ser dem blir inte hans anhängare för det. Tvärtom är det en tydlig insikt för den som läser evangelierna, att många ser under ske men ansluter sig inte till Jesus-rörelsen för det. De kan vara imponerade eller glada över vad som hänt men någon personlig konsekvens får deras erfarenhet inte.

Berättelsen om ett annat under ger mer att fundera över. Det handlar om en flicka och hennes pappa i Kafarnaum:

När Jesus hade farit tillbaka till andra sidan sjön samlades mycket folk omkring honom. Medan han var där vid sjön kom det dit en synagogföreståndare vid namn Jairos. Då han såg Jesus kastade han sig för hans fötter och bad enträget: "Min lilla dotter är nära att dö. Kom och lägg dina händer på henne, så att hon räddas till livet." Och Jesus gick med honom. Mycket folk följde efter och trängde sig in på honom. Där fanns en kvinna som hade lidit av blödningar i tolv år. Hon hade varit hos många läkare och fått utstå mycket. Det hade kostat henne allt hon ägde, men ingenting hade hjälpt, snarare hade hon blivit sämre. Hon hade hört vad som berättades om Jesus, och nu kom hon bakifrån i hopen och rörde vid hans mantel, för

hon tänkte att om hon bara fick röra vid hans kläder skulle hon bli hjälpt. Och genast stannade blodflödet, och hon kände i kroppen att hon var botad från sitt onda. När Jesus märkte att det hade gått ut kraft från honom vände han sig om i hopen och frågade: "Vem rörde vid mina kläder?" Lärjungarna sade: "Du ser väl hur folk tränger på, och ändå frågar du vem som har rört vid dig!" Han såg sig omkring efter henne som hade gjort det. Kvinnan, som visste vad som hade hänt med henne, kom rädd och darrande fram och föll ner för honom och talade om hur det var. Han sade till henne: "Min dotter, din tro har hjälpt dig. Gå i frid. Du är botad från ditt onda." Medan han ännu talade kom det bud till synagogföreståndaren från hans hem: "Din dotter är död. Du skall inte besvära Mästaren längre." Men Jesus, som hörde deras ord, sade till föreståndaren: "Var inte rädd, tro bara." Sedan lät han ingen mer än Petrus och Jakob och hans bror Johannes följa med, och de gick hem till föreståndaren. Där såg han upprörda människor som grät och klagade högt. Han gick in till dem och sade: "Varför ropar ni och gråter? Flickan är inte död, hon sover." Då skrattade de åt honom. Men han körde ut allesammans och tog med sig flickans far och mor och lärjungarna och gick in där hon låg. Så tog han barnets hand och sade: "Talita koum!" (det betyder: Lilla flicka, jag säger dig, stig upp!). Och genast reste sig flickan och gick omkring, hon var tolv år gammal. De blev utom sig av förvåning, men han förbjöd dem att låta någon veta vad som hade hänt. Sedan sade han åt dem att ge flickan något att äta. (Mark 5:21-43)

Kanske är det angeläget att visa att det fanns kritiska tänkare i antiken, människor som inte var för gottköpslösningar.

Jag tar på nätet fram Cicero (106-65 före vår tideräkning) och fascineras av, att på detta högteknologiska sätt få tillgång till en text från år 44. Latinet är inte övermäktigt. Cicero slår systematiskt fast sina satser: nihil enim fieri sine causa potest:

”För inget kan ske utan orsak; ingenting händer som inte kan hända och om något som kunde inträffa har inträffat kan det inte uppfattas som ett under. Följaktligen inträffar inga under. (...) Därför drar vi följande slutsats: det som inte kunde ske har inte skett och det som kunde ske är alltså inget under.” (De divinatione, bok II, kapitel 28).

Baruch Spinoza (1632-1677) säger förresten något liknande när han menar att många av undren i Bibeln skulle kunna förklaras utifrån kända naturlagar. Det kritiska tänkandet är ingen modern uppfinning. Samtidigt är det alldeles klart att många människor dåför tiden räknade med under. Jag förmodar att de tänkte som människor i vår tid kan göra: man måste vara realist. Man måste våga tro på under.

Det fanns magiker som utförde sina konster och deras trick var både beundrade och omtyckta. Asklepios Apollonios från Tyana eller Honi (Onias) Cirkelritaren, som ritade en cirkel kring sig och bad eller Hanina ben Dosa – var två i samtiden berömda mirakelmakare. Men bara för att de kunde göra det oväntade sa, inte människor att de måste vara Messias eller Guds Son. Och märk väl; de under Jesus gjorde fick inte den breda allmänheten att ansluta sig. Reaktionerna var försiktigt uppskattande, men när Jesus ropade ve över staden Kafarnaum (Matt 11:20-24) eller anklagade städerna Korasin och Betsaida för att dess invånare inte omvände sig när de såg vad han gjorde, visar det, att hans under inte fungerade som rekryteringsbas för lärjungar. Jesus gav folket bröd att äta i ödemarken. Det skulle kunna uppfattas som ett gudomligt tecken av samma slag som när Mose fört folket ut ur Egypten och människorna mot alla odds fått manna att äta. (Ex 16) De åt och blev alla mätta, men märk väl, det rapporteras inte att de mätta också blev lärjungar! (Mark 6:42) Liknande är historien om när Jesus botade tio leprasjuka. En kom tillbaka och det var en samarier, konstaterade Jesus. (Luk 17:11-19)

Det är med andra ord inte tron på en undergörare det berättas om i Nya testamentet. Undren fungerar på annat sätt. De illustrerar sakförhållandet att människor övertygats om att Jesus uppstått från de döda. Och det förtjänar i sin tur att upprepas, att den kristna förkunnelsen om uppståndelsen avfärdades som en orimlighet. Andra

under kunde nog människor i det romerska imperiet sätta värde på, men uppståndelse från de döda var att gå för långt.

Hur är det i vår tid? Situationen blir lätt absurd. De flesta svenskar tror inte att man kan gå på vatten – om vattnet inte frusit till is på vintern, förstås. Ett antal kristna menar att de måste tro att Jesus gick på vattnet – och blir upprörda när andra kristna försöker förklara undret på något rationellt sätt för att hantera samtidsproblemet med alla dem som inte tror att det hänt. Några kristna gör sig inte särskilt stora bekymmer för Jesus kunde gå på vattnet därför att han var Guds Son. Många som inte räknar sig som praktiserande kristna tror, att de kristna måste tro så om Jesus på vattnet. Och många tror att de första kristna trodde på Jesus därför att han gjorde under. Det mesta är helt fel, alltså. Själv hör jag till dem som först vill veta vem Jesus är för att därefter förstå vad han gör. Om jag inte förstår vad han gör, tänker jag att det beror på att jag inte riktigt vet vem han är. Är han en bluff så gör han tricks. Är han Guds Son så gör han något gudomligt.

De under Jesus gör är engångshändelser. Han springer inte runt i byarna och uppväcker alla döda, till exempel. Han öppnar inte praktik dagen efter sabbaten och har en ny veckas mottagning med under för dem som blivit förkylda, brutit benet eller fått andra besvär. Han undervisar och undren hör till undervisningen. Människor kunde se att flickan som varit död levde, och hånflabbet tystnade – men de som skrattat blev inte lärjungar för det. Något mer måste till för att en människa ska drabbas av någon slags insikt; polletten måste ramla ner. Tron byggs inte av någon del, utan delarna tillsammans ger helheten.

Jag har nästan tjatat ut temat att mängder med människor inte tror på Jesus därför att han gör under. Kanske har jag fel, men jag har fått för mig att Jesus alltsom oftast presenterats som en populär och publikdragande undergörare som skapar entusiasm. Materialet vi har visar något annat. Och för oss, liksom för människor då, är undren tecken och utmaningar som vi måste undra över.

I Kaj Munks bok *Foraaret saa sagte kommer*, talar filosofiprofessor Kromann med en student som tror på kristendomen men inte på undren. Professorn säger: ”Vad vill ni med en Gud som inte gör under? Allt det andra kan vi ju själva göra.” Det är en replik som har något med sig. Fast för egen del tror jag vi ska ta fasta på att,

de grekiska ord som används när Jesus gör under, handlar om tecken och kraftgärningar. Jesus gör sådant som visar vem han är. Han utför inga trick eller mirakler för föreställningens eller åskådarnas skull. Det är gudsríkets tecken människorna ser, och ser de inte sammanhanget inser de inte vad deras ögon registrerat. I bibelmaterialet finns det en samling berättelser som visar det, och det finns en fortsättning också - den fascinerar mig.

Quadratus – om vilken vi ingenting vet i övrigt – lämnade år 125-126, när han själv var gammal, en böneskrift för de kristna till kejsar Hadrianus.(76-138) Av den finns en liten del kvar hos kyrkohistorikern Eusebios, följdriktigt kallas det Quadratusfragmentet:

”Vår Fräsares gärningar var alltid åtkomliga, ty de var verkliga: de som helats, de som stått upp från de döda. Man såg dem inte endast när de blev botade eller uppväckta utan var gång de visade sig, och det var inte endast när Frälsaren levde här, utan också sedan han gått bort levde de länge så att några av dem fanns kvar ännu i vår tid.”

Det är troligt, att de som levde länge bör ha varit de ungdomar Jesus uppväckte – Jairus dotter (Matt 9:18-26) och änkans son i Nain (Luk 7:11-17). Papias berättade, (Papiasfragment nr 13) att de döda som uppväckts av Herren, levde ända till Hadrianus tid (kejsare från år 117).

Folket väntade Messias och hade undrat om inte Johannes Döparen kunde vara den utlovade Messias. (Luk 3:15) De visste vad han skulle göra när han kom, för det hade profeten sagt och det kunde man läsa. En sabbat, när Jesus kom till Nasarets synagoga, bad de honom läsa – och bokrullen var profeten Jesaja. Jesus läste, berättar Lukas:

Herrens ande är över mig, ty han har smort mig till att frambära ett glädjebud till de fattiga. Han har sänt mig att förkunna befrielse för de fångna och syn för de blinda, att ge de förtryckta frihet och förkunna året som Herren har valt. Sedan

sa Jesus: Idag har detta skriftställe gått i uppfyllelse. (Luk 4:16-30, Jes 61:1f.)

De begrep vad han sa: - Jag är Messias. Människorna blev ursinniga. Det hade de goda skäl att vara. Vad han säger är självfallet en kvalificerad hädelse. Om det nu inte är sant, förstås.

När Johannes satt i fängelse i borgen Makeros, hörde han talas om vad Jesus gjorde. Då skickade han några av sina lärjungar för att fråga Jesus om han var den som skulle komma eller om de skulle vänta på någon annan. Jesus svarar: "Gå och berätta för Johannes vad ni hör och ser: att blinda ser och lama går, spetälska blir rena och döva hör, döda står upp och fattiga får ett glädjebud." (Matt 11:4-5) Det Johannes får är beskrivningen av det Messias skulle göra, som vi ser. Berätta nu vad ni ser!

Om undren är till för att människor ska undra över dem, måste också undren tolkas som tecken. De hör samman med den undervisning Jesus ger. Han är inte bara en vandrande predikant som lägger orden väl. Hans undervisning hör ihop med kraftgärningar, under och tecken. Han botar sjuka och han driver ut onda andar. Människor ser förvånade och entusiastiska detta hända och händelserna leder vidare till ett ännu större sammanhang. De flesta upptäcker dock inte detta.

Jag kan ta en handfull berättelser för att visa undren som tecken, som botande och som befrielse. När Jesus kommer till ett bröllop i Kana i Galileen gör han sitt första under. (Joh 2:1-12) Det går åt mer vin vid bröllopfesten än vad man beräknat och det innebär inte bara att festen slutar tidigare än beräknat; det ger också en socialt nedsättande stämpel på familjen som ordnar bröllopet, och ett dåligt omen för de nygifta. Maria säger till sin son att ingripa och blir bryskt avvisad, men till sist gör Jesus det under där vatten blir till vin, bättre vin än det som tidigare serverats dessutom, och i ansenliga kvantiteter. Söndagsskolfröknarna har haft påtagliga svårigheter när denna intressanta vuxenhändelse ska berättas för barn. Nykteristerna har också haft det svårt; enklast kommer de undan som påstår att det måste vara alkoholfritt vin eftersom det inte hunnit jäsa. Rationalister i alla läger förenar sig gärna.

De som enligt evangelisten drack av det visste dock att det var vin av vanligt slag. Samtidigt är detta så tydligt ett tecken och Johannes presenterar det så. Vin är symbolen för glädjen och nu har glädjens tid kommit, det är budskapet. Ett tecken, alltså. Detsamma gäller när Jesus stillar stormen. (Matt 8:23-27) Det han gör demonstrerar hans makt och folket häpnade och sade: ”Vem kan han vara? Till och med vindarna och sjön lyder honom.” Undret skapar förundran.

Sedan finns undren där Jesus botar. Där är berättelsen från Kafarnaum där Petrus svärmor var sjuk, är ett av dem. (Luk 4:38-39) Hemma hos Simon Petrus frågar de nu Jesus till råds om henne och han botar.

Lukas har ett särskilt intresse för människor och läkedomunder, det är lätt att se. De som fått lepra (spetälska) levde i kolonier utanför byarna. (Luk 17:11-19). När Jesus botar dem blir de inte bara av med åkomman; hela deras sociala liv upprättas. 90% av de botade visar sig för hälsovårdsauktoriteterna (prästerna) och offrar säkert glädjeoffer i templet men det är bara främlingen som kommer tillbaka för att tacka Jesus.

Det finns en älskad berättelse om den lame i Kafarnaum. (Luk 5:17-26) Den fascinerar, därför att vännerna som bar den sjuke till Jesus, med stor dådkraftigt tog upp den lame på taket, gjorde hål i taket och hissade ner hela sängen, när trängseln var för stor. Min barnsliga förtjusning och förvåning har jag nog odlat livet igenom. Att taket rätt lätt gick att laga med vass och lera har jag förstått, så den utmanande handlingen kunde hanteras. Prioritetsordningen när det gäller materiellt och mänskligt är dock klart angiven.

Hål i tak är en världslig sak, som Karlsson på Taket med rätta skulle påpekat. Det som inte kunde hanteras var, att Jesus inte bara botade utan förlät synder. De närvarande fariseerna var klara över att mannen hädade, eftersom det bara var Gud som kunde förlåta synder. Jesus förstod vad de tänkte och frågade: ”Vad är det ni tänker i era hjärtan? Vilket är lättare att säga: Du har fått förlåtelse för dina synder, eller att säga: Stig upp och gå? Men för att ni skall veta att Människosonen har makt här på jorden att förlåta synder, säger jag dig” – och nu talade han till den lame – ”stig upp, tag din bår och gå hem.” Genast reste han sig, mitt för ögonen på dem, tog båren han

hade legat på och gick hem, allt medan han prisade Gud. Alla slogs av häpnad och prisade Gud, och de fylldes av fruktan och sade: "Det är otroligt, det vi har sett idag."

Händelsen spränger alla ramar. Botandet är en del av något mycket större och det som kallas "synd" handlar inte om smått och gott mannen gjort, utan om det fördärv som är människans medfödda. Den förlåtelse som sker inuti blir synlig i botandet. Det som kunde tänkas vara några välmenande ord till förlåtelse visar sig vara kraftord. Och samtidigt finns en ironi i detta. För åskådarna tedde det sig självklart att det är lättare att säga förlåtelseord än att bota en lam, för det verkar omöjligt. Egentligen är förlåtelsen det större.

På samma sätt är det med berättelsen om tempelskatten. (Matt 17:24-27) De som fyllt 20 år skulle varje år erlægga en halvshekel, vilket är detsamma som två drachmer. (2 Mos 30:13-15) Ett silvermynt, statär, var värt fyra drachmer. Matteus med ett förlutet som tullindrivare, har väl en viss känsla för det delikata ärendet. Petrus har svarat skatteindrivarna att Jesus betalade tempelskatt. När Petrus kommer hem frågar Jesus, som ju bor i Petrus hus, vem jordiska kungar kräver skatt av, sina söner eller andra. Svaret är självklart. Sönerna går fria. Men Petrus får i uppdrag att kasta i en krok i sjön och dra upp den första bästa fisken. "Öppna gapet på den, så hittar du ett silvermynt. Ta det och lämna det för dig och mig." Det är rätt räknat, så mycket skulle betalas för två.

Hållningen inför dem som skulle driva in tempelskatten är gudomligt nonchalant. Jesus är suveränt fri. Och nu tänker jag inte fastna i kalkyler om hur en fisk kan lockas av det som blänker och en fiskare få just en sådan fisk på kroken, för det är att missa berättelsens poäng. Jag utmanar hellre läsaren att lära av Jesus-hållningen, frihetens hållning.

Varför sparas en berättelse av detta slag? Svaret är nog enkelt. De första judekristna fortsatte att betala sin tempelskatt av precis det skäl som anges: "För att ingen ska stöta sig på oss." Men de visste att de var fria från den gamla lagens bestämmelser. Är detta fakta eller fiktion, verklighet eller påhitt? Det är vanligt att kommentatorer talar om denna berättelse som en legend. De är tacksamma över den ändå, för de tycker att vi får lära oss att Gud ger oss det vi behöver. Tänk att snusförnumstighet kan fördärva en så bra historia, och tänk om

Jesus är så suverän att det som berättats faktiskt hänt! Är Guds omsorg liksom finare om det inte är praktiskt konkret, kan man undra? Men vad är den då värd? Det var ju en konkret peng till tempelskatten Jesus och Petrus behövde.

Jag måste också ta med änkans son i Nain. (Luk 7:11-17) Han var död och det var illa utöver personlig sorg. Han var också sin mors ende son och hon var änka. Hon hade förlorat sonen och därmed all trygghet – ekonomisk, social, känslomässig. Tragedin var total. När följet drar ut för att begrava den döde, kommer Jesus och hans lärjungar. Han fylls av medlidande med henne, berättar Lukas (och jag undrar om inte detta är en berättelse från Maria med tydligt fokus på kvinnan). Den döde sätter sig upp på bårn och börjar tala och ”Jesus överlämnade honom åt hans mor”. En närsynt läsning skulle kunna överraska eftersom Jesus tycks tycka mer synd om kvinnan, hon som lever, än om den unge mannen som är död! Så berättas händelsen. Hon får sitt liv tillbaka, när sonen lever igen. Jesus uppväcker honom för hennes skull. Bibelläsaren kan bli lite överraskad av perspektivförskjutningen. Så här kan man fortsätta länge.

I vår kultur, så präglad av 1700-talets upplysningsfilosofi, måste undren naturligtvis förklaras på rationellt sätt. När Jesus botar sjuka beror det på att han möter människor med psykosomatiska åkommor. När han på sitt vänliga och omtänksamma sätt talar med dem, och ser dem som människor, blir de upprättade och symtomen försvinner. Inte minst talet om onda andar belyser detta, för det de trodde var onda andar vet vi handlar om psykiska sjukdomstillstånd. När Jesus säger åt storm och vågor att sluta, så handlar det givetvis om tillfälligheter. Just när Jesus sa så, skulle vindbyn mellan Gennesarets höga berg ändå ha lagt sig (och oss emellan visste nog snickaren Jesus det, men inte de hjälpa fiskarna som hade sitt arbete på sjön).

När Jesus gick på vattnet så var det egentligen så, att Jesus vandrade på stenar. Kanske en dimma kom in mycket lågt, så att det såg ut som om han gick på vattnet.

En del under skedde inför många människor, men då handlar det givetvis om gruppsykologi. Man övertygar varandra om vad som skett. När det gäller bespinningsundret, där folk ju faktiskt visste att

de åt, är det riktigt rörande. Den prosaiska bortförklaringen lyder, alla blev så tagna av den lille pojken som lämnade fram sin matsäck, att alla följde hans exempel och delade med sig av vad de hade. Då räckte det och blev över. Detta är bespisningsundret och glädjen över att man gemensamt kan bli mätt var så stor, att hela händelsen sågs som ett under. Moraliteten är både vacker och användbar, förstås. Men inte mer än så.

Några berättelser är legender; folk berättar skrönor eftersom ryktet kommit i svang att Jesus gör under. Efterhand växer berättelserna genom fantasins kraft och skaparförmåga. Då kan Jesus till och med uppväcka döda, om de nu inte händelsevis bara var skendöda, för då är det klart att de skulle kunna resa sig upp igen och tala.

Den ofrivilliga komiken uppfattar jag: Om de flesta under kan förklaras rationellt, verkar det lättare för moderna människor att tro på Bibeln – som berättar om undren som under och om människor som faktiskt tror på dem! Men sedan kan jag bli allvarlig. Det är klart, att vi på många områden tänker annorlunda och med andra referensramar än folket i Galileen, men det betyder inte att vi lättare hittar rimliga förklaringar till undren.

I samtiden anklagades Jesus för svartkonster. Det är fariseernas svar när en blind och stum får syn och hörsel. ”Det måste vara med demonernas furste Beelsebul som den mannen driver ut demonerna.” (Matt 12:24) Det som pågår är djävulskap och detta förklarar allt. Det motsägelsefulla i argumentet tar Jesus i sitt svar fasta på: Om Satan råkar i strid med sig själv, hur kan då hans rike bestå? (Luk 11:18) Men även om argumentet har sina brister är det verkningfullt. De lärda har analyserat situationen. Saken är offentligen dementerad. Det borde väl få folk att fatta?

Det var uppståndelsen – inte predikningarna, inte synerna, inte undren, som till sist övertygade. Undren får folk att häpna och fråga: ”Vem kan han vara? Till och med vindarna och sjön lyder honom.” Inte mer och just så mycket. Det somliga kunde tänka var ett trick är ett tecken. I efterhand och utifrån egna erfarenheter kan det tolkas.

Provokationerna

Det handlar om provokationer i ordagrann betydelse. Att provocera är, som sagt, att locka fram den andres röst. Den som gör det får sin samtalspartner att blottlägga alternativ eller låta bli att göra det, och i stället hålla fast vid sin fördom. Ett ställningstagande krävs i vart fall. Undren och undervisningen fungerar alltså som provokationer och människor reagerar på det som händer eller låter bli att reagera. Ingen tvingas in i ett sammanhang, men den som ser och hör ställs inför en möjlighet att säga ja eller nej.

Provokationerna visar hur stökig Jesus är. Han säger att han är en fridsfurste, men han har inte kommit med frid utan med svärd (Matt 10:34). När han talar om tetrarken Herodes, gör han det i oförskämda ordalag och kallar denne överhetsperson för ”den räven” (Luk 13:32). Han kan sucka högt över lärjungarna som begriper så lite (Matt 17:17) och han kan varna städerna Kafarnaum och Betsaida för att människorna inte tog vara på det tillfälle som gavs (Matt 11:23). Han gråter till sist över staden Jerusalem som visat bort den frid som erbjudits (Matt 23:37).

Några av dessa provokationer gör det svårt för snälla präster som ska predika. En ung man kom och frågade vad gott han skulle göra för att få evigt liv och Jesus instruerade honom: Håll budorden. Allt hade han hållit, svarade den unge mannen. ”Om du vill bli fullkomlig, så gå och sälj allt du har och ge åt de fattiga; då får du en skatt i himlen. Kom sedan och följ mig”, säger Jesus. Evangelisten summerar händelsen: När ynglingen hörde svaret gick han sin väg bedrövad, för han ägde mycket. Lärjungarna blev bestörta för de insåg att om detta är villkoren då är det inte lätt att bli räddad. Jesus såg på dem och sa: ”För människor är det omöjligt, men för Gud är allting möjligt.” (Matt 19:16-26)

Jesus väjer inte för konflikterna. Det blir alldeles tydligt när det handlar om det som kallas stridssamtal, uppgörelser med meningsmotståndare där dialogen tar slut och Jesus sätter punkt för samtal. Evangelisten Markus presenterar två sjök med uppgörelser. I Galileen är det fem händelser som provocerar och leder fram till konflikten (Mark 2:1-3:6) och Markus låter läsaren se hur situationen

genom en räkka händelser spetsas till. Det slutar med att fariseerna närmar sig kretsarna kring kungen för att bli kvitt Jesus.

Det börjar med att Jesus är ”hemma” i Kafarnaum och fyra män bär sin kamrat dit. Den händelsen har vi redan klarat av – undret var något mer. Men anklagelsen är självklar. Jesus jämställde sig med Gud (Joh 5:18). Konsekvensen kan bara bli en. Den mannen måste dö.

Den andra konflikten har en anstötlig kraft som vi har svårt att förstå. En Jesus som i vår tid och vårt samhälle ogenerat umgås med nazister eller pedofiler kanske är det närmaste vi kan komma:

Jesus gick längs sjön igen. Alla människor kom till honom, och han undervisade dem. När han gick där fick han se Levi, Alfaios son, sitta utanför tullhuset, och han sade till honom: ”Följ mig!” Och Levi steg upp och följde honom. När Jesus sedan låg till bords i hans hus var det många tullindrivare och syndare som låg till bords tillsammans med honom och hans lärjungar, för det var många som följde honom. När de skriftlärda bland fariseerna fick se att han åt med syndare och tullindrivare sade de till hans lärjungar: ”Äter han med tullindrivare och syndare?” Jesus hörde det och sade: ”Det är inte de friska som behöver läkare, utan de sjuka. Jag har inte kommit för att kalla rättfärdiga, utan syndare.” (Mark 2:13-17)

Ingen anständig person åt någonsin tillsammans med en tullindrivare eller umgicks med syndare. Med sådana skulle man inte dela den välsignelse som uttalades vid måltidens början. Skulle en tullindrivare komma in i ett hem sågs det hemmet därmed som orent. Men den sortens folk kallar Jesus till lärjungar. Levi identifierades i den gamla kyrkan med evangelisten Matteus. Och anklagelsen mot Jesus för att han umgås med fel folk återkommer. Jesus vet vad som sägs om honom: ”Se vilken frossare och drinkare, en vän till tullindrivare och syndare.” (Matt 11:19) Säg vad man vill om de skriftlärda, de har fattat vad saken går ut på men ändå inte fattat! Och då fortsätter Markus med, att från berättelsen om festen låta den tredje konflikten handla om fastan.

Johannes lärjungar och fariseerna fastade. Då kom några och frågade honom: "Varför fastar Johannes lärjungar och fariseernas, men inte dina lärjungar? Jesus svarade: "Inte kan väl bröllopsgästerna fasta medan brudgummen är hos dem. Så länge de har brudgummen hos sig kan de inte fasta. (Mark 2:18-19)

Allmosa (av grekiskans elemosyne, barmhärtighet), bön och fasta var viktiga uttryck för fromheten bland många judar. Fariseerna fastade regelbundet två gånger i veckan, måndag och torsdag. Jesus svarar så att de som frågat fattar koden. Man kunde tala om Messias som "brudgummen" och hans dagar skulle vara som en bröllopsfest och då fastade ingen.

Sabbaten var strängt reglerad, inte bara i bibelord utan i detaljerade föreskrifter som gjorde vardagen nog så komplicerad. Fick man äta ett ägg som var värpt på sabbaten? Om sabbaten är ett tecken på förbundet mellan Gud och folket är sabbatsbudet en glädje att ta på allvar. Här kommer den fjärde uppgörelsen:

En sabbat tog han vägen genom sädesfälten, och lärjungarna började rycka av ax medan de gick. Då sade fariseerna till honom: "Varför gör de sådant på sabbaten som inte är tillåtet?" Jesus svarar med att påminna om hur kung David (för då nästan 1000 år sedan) och hans soldater ätit av skådebröden i templet, som annars bara översteprästen fick äta. (1 Sam 21:1-6) Slutsatsen är given: "Alltså är Människosonen herre också över sabbaten." (Mark 2:23-28)

Den som gick förbi eller genom ett sädesfält, fick rycka till sig ax och äta – men inte på sabbaten. Då var det förbjudet att tröska och det gjorde den som gnuggade axet i handen för att komma åt kornet. Nu tar Jesus sabbatsbudet ut ur regelverket och ger sabbaten tillbaka till människan. Med det har Jesus ännu en gång visat på sig själv som den som har den gudomliga auktoriteten. Och saken illustreras ännu, en gång för nu vet fariseerna att det finns anledning bevaka Jesus och kontrollera om han gör något sabbaten.

Han gick till synagogan en annan gång, och där satt en man som hade en förtvinad hand. De höll ögonen på Jesus för att se

om han skulle bota honom på sabbaten; de ville ha något att anklaga honom för. Han sade till mannen med den förtvinade handen: "Stig upp och kom fram." Sedan frågade han dem: "Vad är tillåtet på sabbaten, att göra gott eller att göra ont, att rädda liv eller att döda?" De teg. Då såg han på dem fylld av vrede och sorg över att de var så förstockade. Och till mannen sade han: "Håll fram handen." Han höll fram den, och den blev bra igen. Men fariseerna gick bort och började genast överlägga med Herodes anhängare om hur de skulle röja Jesus ur vägen. (Mark 3:1-6)

I Jerusalem är läget helt låst, dialogen är slut sedan länge. Det är illustrativt. Fem stridssamtal i Galileen har sin motsvarighet i fem stridssamtal i Jerusalem. Men det finns i varje fall fler finesser. I den judiska påskmåltiden skulle fyra barn ställa fyra frågor (5 Mos 6:2f). En fråga gällde en utläggning av något som stod i den judiska lagen, nästa var en löjlig fråga, den tredje handlade om hur man ska leva och den fjärde handlade om något som verkade vara en motsägelse mellan två bibelord. Forskare har menat att Markus följt detta schema när han grupperar frågorna efter konflikten om vilken fullmakt Jesus egentligen har, den diskussion fariseerna förlorade när de taktiskt välmotiverat inte vågade svara:

De kom tillbaka till Jerusalem, och när han gick omkring på tempelplatsen kom översteprästerna och de skriftlärdarna och de äldste fram till honom och frågade: "Vad har du för fullmakt att göra detta? Vem har gett dig den fullmakten?" Jesus svarade: "Jag har en fråga till er. Svara på den, så skall jag säga vad jag har för fullmakt att göra detta. Dopet Johannes döpte med, kom det från himlen eller från människor? Svara mig!" De överlade med varandra: "Om vi svarar: Från himlen, säger han: Varför trodde ni då inte på honom? Men kan vi svara: Från människor?" Det vågade de inte för folket, eftersom alla ansåg att Johannes verkligen hade varit en profet. Därför svarade de: "Vi vet inte." Då sade Jesus till dem: "I så fall säger jag inte heller er vad jag har för fullmakt att göra detta." (Mark 11:27-33)

Jesus var inte rabbin och därför var frågan om hans fullmakt motiverad. Men den formuleras som en fälla. Nu är Stora Rådet ute efter att få anledning att göra sig kvitt det oroande elementet. Jesus svarar med en motfråga som de lärde inte kan besvara av rädsla för folket. Det betyder att de är rädda att folket, som höll Johannes för en profet, skulle avvisa deras auktoritet om de svarade något annat. Och skulle de svara som folket menade, skulle de också erkänna Jesus, som ju Johannes talat väl om.

Jesus har formulerat problemet så knivskarpt att de inte har någon utväg; hur de än svarar blir det fel. Och därmed upphör samtalet - om det inte på sätt och vis fortsätter med den liknelse som syftar på just den religiösa överheten i Stora Rådet.

Jesus talade till dem i liknelser:

”En man planterade en vingård, satte stängsel kring den, högg ut ett presskar och byggde ett vaktorn. Därefter arrenderade han ut den och reste bort. När tiden var inne skickade han en tjänare till arrendatorerna för att hämta en del av vingårdens skörd. Men de grep honom, pryglade honom och körde i väg honom tomhänt. Då sände ägaren en annan tjänare till dem. Honom slog de i huvudet och skymfade. Då skickade han en till, och honom dödade de. På samma sätt med många andra: en del misshandlade de och andra dödade de. Nu hade han bara en, sin älskade son, och honom skickade han som den siste. Han sade: ’Min son kommer de att ha respekt för.’ Men arrendatorerna sade till varandra: ’Här har vi arvtagaren. Kom så dödar vi honom, då blir det vi som får arvet.’ Och de tog fast honom och dödade honom och kastade honom utanför vingården. Vad gör nu vingårdens ägare? Han kommer dit och tar död på arrendatorerna och ger vingården åt andra. Har ni inte läst det här stället i skriften: Stenen som husbyggarna ratade har blivit en hörnsten. Herren har gjort den till detta, och underbar är den i våra ögon.” De hade gärna velat gripa honom men var rädda för folket; de förstod att hans liknelse var riktad mot dem. Därför lät de honom vara och gick sin väg. (Mark 12:1-12)

De förstod, men vi behöver påminnas för att känna igen en berättelse om hur Guds folk Israel i Bibeln liknas vid en vingård dit Gud sänt profeter som avvisats. Gång på gång har Gud försökt och gång på gång har Guds sändebud avvisats. Det är profeternas öde. När vingårdens ägare till sist sänder sonen - som mördas - är liknelsen fullständigt begriplig för de första kristna, när de hör den berättas. Markus använder också händelsen för att förutsäga det lidande som väntar Jesus.

Efter denna inledande kontrovers kommer de fyra frågor som till sin typ påminner om påskmåltidens. Den första handlar om en lagtolkning:

Sedan skickade de till honom några fariseer och herodesanhängare, som skulle snärja honom med frågor. De kom och sade till honom: "Mästare, vi vet att du är uppriktig. Du faller inte undan för någon och ser inte till personen utan lär oss verkligen Guds väg. Är det rätt eller inte att betala skatt till kejsaren? Skall vi eller skall vi inte göra det?" Men han förstod att de hycklade och svarade: "Varför vill ni sätta mig på prov? Ta hit en denar och låt mig se på den." De räckte fram en, och han frågade: "Vems bild och namn är detta?" – "Kejsarens", svarade de. Jesus sade: "Ge kejsaren det som tillhör kejsaren och Gud det som tillhör Gud." Då häpnade de över honom. (Mark 12:13-17)

Frågan som ställs är politiskt laddad och farlig. Att betala skatt till Rom var att i handling, så menade de radikala, förneka att man var ett Guds eget folk. Messias ska befria folket från det romerska oket och från skatten. Lite smicker sockrar frågeställningen. Men Jesus går inte i fällan att antingen svara så att han väcker det judiska folkets misstro eller så att romarna kan tänka att han är en upprorsman. Vad svarar han?

Det finns två utläggningstraditioner. Den ena att kejsaren ska få sitt, det vill säga genom skatten ska samhällsordningen upprätthållas. Gud ska få sitt genom att ställas över allting annat i världen. Både staten och Gud ska lydas. Den andra säger: Allt, precis allt, är Guds. Den

lätt ironiska finessen går förbi dem som frågat. Det kejsaren ska ha är något mycket litet.

Här finns det kanske anledning att peka på, att det svar Jesus ger blir en utgångspunkt för ett fortsatt funderande över politiska frågor. De kristna som förföljdes av den romerska statsmakten, de kristna martyrererna i 1900-talets stora totalitära vålden och vi, vanliga kyrkogångare, fortsätter samtalet eftersom det Jesus säger blir en kyrklig predikotext som utläggs, belyses och ger material till eftertanke. Hur är det nu med statens auktoritet och gränserna för den? Jesus är inte ofarlig. Det löjliga frågandet är finurligt upplagt:

Sedan kom det några saddukeer – de säger att det inte finns någon uppståndelse – och frågade honom: ”Mästare, Mose lär oss i skriften att om någon har en bror som dör och lämnar efter sig hustru men inga barn, så skall han gifta sig med änkan och skaffa efterkommande åt brodern. Nu fanns det sju bröder. Den förste gifte sig och dog utan att lämna barn efter sig. Den andre gifte sig med änkan och dog också barnlös, likaså den tredje. Ingen av de sju fick några barn. Till slut dog också kvinnan. När de uppstår på uppståndelsens dag, vems hustru blir hon då? Alla sju hade ju haft henne som hustru.” Jesus svarade: ”Är det inte därför att ni varken kan skriften eller vet något om Guds makt som ni misstar er? När de har uppstått gifter de sig inte och blir inte bortgifta utan är som änglar i himlen. Men vad det beträffar att de döda uppstår, har ni då inte i Moseböckerna läst stället om törnbusken, hur Gud säger till Mose: Jag är Abrahams Gud och Isaks Gud och Jakobs Gud. Gud är inte en gud för döda utan för levande. Ni tar grundligt miste.” (Mark 12:18-27)

Allt är annars logiskt tänkt, eftersom en man skulle gifta sig med sin brors änka om det inte fanns någon son. Saddukeerna trodde inte på uppståndelsen och ville visa hur löjligt allt skulle bli. Det svar Jesus ger visar på uppståndelsen som en självklarhet. Gud har makt att uppväcka döda. Då ska nästa fråga enligt schemat handla om etik.

En av de skriftlärda som hörde dem diskutera märkte hur väl Jesus svarade och kom fram och frågade honom: "Vilket är det viktigaste budet av alla?" Jesus svarade: "Viktigast är detta: Hör, Israel, Herren, vår Gud, är den ende Herren, och du skall älska Herren, din Gud, av hela ditt hjärta, av hela din själ, av hela ditt förstånd och av hela din kraft. Sedan kommer detta: Du skall älska din nästa som dig själv. Något större bud än dessa finns inte." Den skriftlärde sade: "Du har rätt, mästare! Det är som du säger: han är den ende, det finns ingen annan än han. Att älska honom av hela sitt hjärta, av hela sitt förstånd och av hela sin kraft och att älska sin nästa som sig själv, det är mer än alla brännoffer och andra offer." När Jesus hörde att mannen svarade klokt sade han: "Du har inte långt till Guds rike." Sedan vågade ingen fråga honom mera. (Mark 12:28-34)

Jesus citerar Israels trosbekännelse; Shema Israel, den som varje vuxen judisk man upprepar morgon och kväll. (5 Mos 6:4f) Han lägger till denna en livsinstruktion (3 Mos 19:18) och den skriftlärde ger honom sitt erkännande. Då kunde samtalet gå vidare men det blir tvärtom. Ingen vågar fråga. Syftet hade varit att sätta dit Jesus och det hade inte lyckats den här gången heller.

I påskmåltiden skulle det yngsta barnet ställa frågan om bibelställen men om det yngsta barnet var för litet ("utan förstånd") frågade husfadern själv. Och här frågar Jesus!

Då Jesus undervisade i templet frågade han:

"Hur kan de skriftlärda säga att Messias är Davids son? David har ju själv sagt, genom den heliga anden: Herren sade till min herre: Sätt dig på min högra sida, så skall jag lägga dina fiender under dina fötter. David kallar honom alltså herre, hur kan han då vara Davids son?" (Mark 12:35-37)

Den fjärde frågan i påskmåltiden gällde alltså något som tycktes vara en motsägelse. Frågan var viktig. Skulle Messias vara av Davids släkt? Så tänkte man. När Jesus ställer frågan handlar det om Messias ska vara en jordisk kung som upprättar Israel som ett kungadöme,

eller om han är något mer och riket något större. Svaret ligger dolt i frågan och i det bibelcitat Jesus tar fram (Ps 110).

Sedan fortsätter gränsdragningen där folket gärna hör på Jesus medan Jesus skarpt kritiserar översåtarna.

Allt folket lyssnade gärna på honom, och i sin undervisning sade han: ”Se upp med de skriftlärda, som vill gå omkring i långa mantlar och bli hälsade på torget och sitta främst i synagogan och ha hedersplatsen på gästabuden. De äter änkorna ur husen och ber långa böner för syns skull. Så mycket hårdare blir den dom de får.” (Mark 12:38-40)

Den som ser konflikterna förstår, att Söndagsskoljesus var en för barn anpassad – eller som bäst: en avpassad Jesus. De som Jesus kallade till lärjungar var vuxna människor med erfarenheter av livet, på ont och gott. De kom in i ett sammanhang där det fanns en bestämd gräns mellan sanning och lögn; en gräns Jesus drog den utifrån sitt anspråk på att vara just Sanningen.

Presentationerna av en bleksiktig Jesus som kom med ett budskap att människor ska vara snälla, passar inte den Jesus som möter människor i evangelierna. Det är möjligt, tänker jag numera, att man inte bara måste vara vuxen för att upptäcka det, utan mänsklig. Man måste ha gjort de mänskligt vuxna erfarenheterna av vad livet egentligen är, upptäckt det som överreklamerats och det som förtigits. Någonstans där befinner sig Provokatören. Han vill höra vad jag har att säga.

När Jesus framställs som slätkamrad och salongsfäbig, finns det skäl att se upp. När det han säger passar väl med samtidens politiskt korrekta hållningar bör första reaktionen vara misstänksamhet. Det får helt enkelt inte vara för enkelt. Jesus är inte sådan. Och en del av det han säger är sådant sprängstoff att det utmanar både makteliter och mig själv, i min själviskhet och längtan efter det bekväma.

Måste det nu skrivas att Jesus inte alltid är stökig för att min text ska bli riktig? Det ska väl ändå inte behövas? Den lame som vännerna bar till honom bråkade han ju inte med. Honom botade han. Det är uppenbart att Jesus sätt att bemöta någon, beror på vem möter.

Det som för någon blir ett nytt och anständigt liv, blir för andra en oanständig hädelse.

Hur såg Jesus ut?

Hänförelsen kan ibland leda fel. Här är en nyhetsartikel som bär syn för sägen:

ARKANSAS CITY (EAP) – En kvinna från Little Rock dödades i går sedan hon kastat sig ut från den bil hon färdades i. Olyckan beskrivs av flera vittnen på platsen som en hänförelse som gick fel. Tretton personer skadades sedan ett tjugotal bilar seriekrockat när flera förare försökt undvika att köra över kvinnan. Hon var uppenbarligen övertygad om och hänförd över att hon såg tolv personer sväva i skyn och en man, som hon uppfattade vara Jesus, vandra på vägrenen. Hon ropade: "Han har kommit tillbaka! Han har kommit tillbaka!", och kastade sig av bilen i farten, sa Everett Williams, make till Georgann Williams, 28, som var död innan ambulans hunnit tillkallas.

"Jag saktade ner men hon väntade inte tills bilen stannat", sa Williams. "Hon trodde att Jesus kommit tillbaka och skulle lyfta upp henne i skyn", fortsatte han.

"Detta är det underligaste jag varit med om sedan jag blev polis, sa Paul Madison, den förste polisman som kom till platsen. Madison förhörde den man som såg ut som Jesus och noterade att han var klädd som Jesus. Mannen var iförd en toga på väg till ett kostymparty när presenningen på hans pickup lossade. Tolv sexdockor fyllda med helium svävade upp i luften. Ernie Jenkins, 32, från Fort Smith, som hört av många vänner att han ser ut som Jesus, stannade bilen och lyfte frustrerad upp sina armar och ropade: "Kom tillbaka!". Just då passerade paret Williams bil och fru Williams var övertygad om att Jesus lyfte människor upp i skyn. Hennes man säger att hon älskade Jesus över allt annat. När Ernie Jenkins tillfrågas om en kommentar angående de tolv sexdockorna på bilflaket

svarar han: "Det är bara alltför egendomligt. Jag trodde aldrig att något sådant här skulle hända."

När detta telegram nådde mig via e-posten från USA, dröjde det inte mer än 20 minuter innan nästa e-post kom, denna gång från Norge. Avsändaren hade identifierat berättelsen som en "rätta-i-pizzan"-historia, en sägen som vandrade runt på internet. Det fanns fler av det slaget om Jesus, fick jag veta.

Så tragedin är komik, egentligen. Bortsett från det – hur kunde kvinnan veta hur Jesus såg ut och alla som hör berättelsen ha en föreställning om den saken? Hur kan vi veta hur han såg ut?

Det finns en bild av Jesus som går långt tillbaka i tiden. Den äldsta ikonen vi har är från Sankta Katarinaklostret i Sinai.

Dessförinnan finns det en enkel tradition: Jesus har ovalt ansikte, långt hår och skägg. Rak näsa. Vackra drag. Allvarligt utseende. Den bilden har förts vidare och gjort bilden av Jesus välkänd i vår kultur - så pass att den påhittade nyheten om kvinnan som kastade sig ur bilen är begriplig. Vi förstår vem hon tyckte sig se. "Jesus med våta skägget" kallas denna ikontradition. Mannen som vandrar på en vägren i Arkansas kan identifieras av kvinnan i bilen och bli en nästan trovärdig historia.

Samtidigt finns en annan tradition. Det är bilden av en ful Jesus. Kyrkofadern Origines (ung 185- 254) från Alexandria i Egypten återger den och anknyter till ett bibelord hos profeten Jesaja:

Han hade inget ståligt yttre som drog våra blickar till sig, inget utseende som tilltalade oss. Han var föraktad och övergiven av alla, en plågad man, van vid sjukdom, en som man vänder sig bort ifrån. Han var föraktad, utan värde i våra ögon. (Jes 53:2)

Denna tradition står tillsammans med bildtraditionen. Eusebius i Caesarea (265-339), som knyter an till den traditionella bild av Jesus vi har, menar nämligen att han sett bilder av hur Jesus såg ut. Nu kanske inte valet står mellan att hålla på en "vacker" Jesus eller en "ful". Det var inte ytan och anletsdragen människor främst fäste sig

vid, även om den som är älskad blir vacker när någon ser honom eller henne.

Ett löjets skimmer ligger över de forskare som hittade tre skullar från Jesu tid. Med datorns hjälp modellerade de fram ett utseende utifrån skullarna. Det blev en rätt ful karl, så Origines skulle i varje fall kunna vara nöjd. Går vi på det? Gör ett tankeexperiment: Om 2000 år plockar arkeologerna fram tre skullar från Sverige och får med datorns hjälp fram ett utseende av de tre bidragen och drar slutsatsen att så såg statsminister Göran Persson ut. Vare sig de tre skullarnas rättmätiga innehavare eller statsministern skulle nog vara tillfreds med den slutsatsen ...

Men bilden finns faktiskt, modellerad på tre skullar från Galileen, och en författare använde den för att slå fast, att Jesus i varje fall inte var blond och arisk. Nej, som bilden av Jesus i Linköpings domkyrka såg han inte ut, och inför den kan jag vara kluven. Den kom till i början av 1930-talet och målades av Valdemar Sörensen. Här är en arisk Jesus som skulle duga också inför en nazists kritiska blickar. Men när Jesus blev människa måste väl också den som är ljushårig kunna identifiera sig med honom? Det är faktiskt inte utan mening, när han framställs som en inkaïndian eller en afrikan, en indier eller en nordbo. Konstnären måste ha sin frihet och den här sortens bilder hjälper oss att förstå något annat: han ser ut som en människa. Att konstnären i Linköpings domkyrka skapat en bild som fungerar som själavård skämmer inte saken. ”Jesus tar ett steg mot mig. Han kommer till mig varje gång jag firar gudstjänst”, sa en församlingsbo i Linköping.

Berättelsen om den yttersta tiden illustrerar att människor inte kände igen honom fast de mött honom i de fattiga, sjuka eller fängslade. De som struntade i att besöka honom såg inte att han var där. De som faktiskt gick på besök och mötte honom såg det inte heller. Hans ansikte är inte ett porträtt eller en ikon. Det är även en människa av idag. Den människan kan vara en lidande eller deprimerad människa, med magra ansiktsdrag och hopplösheten i blicken, en ful människa. Men det kan också vara ett jollrande barns förnöjda eller den nyförälskades vackra ansikte. Han är där också, och säger att det ni gjort för en av mina minsta, har ni gjort för mig. (Matt 25:45)

Den som är förtrogen med den traditionella bilden av Jesus med det våta skägget kan aldrig veta om det är så han ser ut idag, när han möter genom andra människor, eller om han kommer i annan gestalt. Nunnan, som hade tagit som vana att alltid svara i telefon som om det var Jesus som ringde, har förstått något.

Å andra sidan kommer alla människor, vare sig de trott på honom eller inte, att känna igen honom när tiden är slut, säger han själv. När han kommer är hans ansikte som solen när den lyser i sin kraft, skriver Johannes. (Uppb 1:16)

Då vet alla att det är som somliga trodde.

Mose och fåraherden – en annan meditation

En dag möter Mose en man som är ute och vallar sina getter. Han hjälper mannen att mjölka. Mot kvällen ser Mose hur herden tar den bästa mjölken och håller upp den på ett träfat som han ställer på en flat sten ett stycke bort. Mose frågar vad mjölken på fatet är till för och får till svar: ”Det är Guds mjölk.” Förvånad frågar Mose vad mannen menar med det. Herden svarar: ”Jag tar alltid den bästa mjölken och offerar den till Gud.”

Mose, som har en något mer sofistikerad teologisk tro än denna naive herde, frågar: ”Och tror du verkligen att Gud dricker mjölk?” Herden är trygg: ”Visst gör jag det.”

Nu känner Mose den intellektuella förpliktelsen att upplysa den stackars herden och förklarar att Gud är ande och därför inte dricker mjölk. Men herden är fortfarande säker på sin sak. Gud dricker den mjölk han offerar. Saken debatteras en stund tills Mose ber herden att gömma sig bakom några buskar för att se om Gud verkligen dricker upp hans mjölk. Själv går Mose ut i öknen för att be.

Natten faller och från sitt gömställe ser herden hur en liten räv kommer från öknen, ser sig vaksamt om, springer fram till mjölkfatet, dricker upp mjölken och ger sig ut i öknen igen. Följande morgon träffar Mose den deprimerade herden och frågar: ”Vad är det med dig?” Herden svarar: ”Du hade rätt. Gud är ande och bara ande. Han vill inte ha min mjölk.”

Mose blir överraskad av att herden är deprimerad: ”Du ska vara glad nu. Du vet mer om Gud än du visste innan!”

”Det är sant. Men jag har förlorat den enda möjlighet jag hade att visa Gud min kärlek.” Mose förstår till sist. Han går ut i öknen och ber ivrigt. Där talar Gud till honom: ”Mose, du hade fel. Det är sant att jag är ande och bara ande. Jag har likväl tagit emot mjölken som ett offer till mig och ett uttryck för kärlek. Men eftersom jag inte behöver mjölken har jag gett den till räven, som för sin del är mycket förtjust i mjölk”

Landet – en omvärldsanalys

Leende och med en liten grimas sa någon: ”I den skola som var folkskola, kunde svenska skolbarn mer om Det heliga landets geografi än om Sveriges.” De tre landskapen Galileen, Samarien och Judeen, sjöarna Gennesaret, Döda havet och Tulesjön, floden Jordan, Olivberget, Tabors berg, Juda öken och städerna eller byarna Betlehem, Jerusalem, Kana, Nain, Kafarnaum, Jeriko, Sykar och Caesarea hörde till baskunskaperna. Framme vid katedern hängde kartan över Det Heliga Landet ritad av Magnus Roth och bearbetad av E. Stave och H. Byström, det stod angivet med stora bokstäver. Barnen visste att hela landet inte var stort större än Småland eller Dalarna, och de hade mer än ett hum om vad som hänt på de olika ställena.

Inte för inte uppstod det svenska skolväsendet på 1840-talet, därför att kyrkans präster drev på. Barnen skulle veta något om Jesus Kristus. När det blev tid för läroplansrevision år 1919 försvann den undervisning i luthersk dogmatik som getts genom katekesplugg och in kom biblisk historia och geografi. Så visste de mycket om landet även om Han, som var orsaken till att landet blivit så viktigt, (därför att han är Frälsaren) något kom i bakgrunden, förvisad till det mer överkliga.

Till detta kom att skoldagen inleddes och avslutades med psalmsång och bön. Serverades skolmat bads väl också gemensam bordsbön. Fromsinta lärarinnor bad bordsbön med barnen också om skollunchen bestod av medhavd mjölk och smörgåsar, anrättningen förtärd i korridoren. Medelålders kvinnor och män vet vad jag talar om. Det är en annan värld. Men den fanns.

En del perspektiv missade vi genom de idoga kunskaperna om platser på kartan. Att Galileen var en kosmopolitisk kultur där handelsvägar möttes, fick vi kanske inte riktigt kläm på. Det betydde att sådant som Jesus sa på morgonen på arameiska kunde citeras på eftermiddagen på grekiska utan att man var medveten om att man precis ”översatt” Jesu ord. Ibland måste Jesus till och med själv ha försökt sig på enklare saker på grekiska. Man kan anta att han plockade upp en del grekiska i denna mångspråkiga miljö. Den här

sortens rättframma påpekanden kan en professor i grekiska göra, och avslöja att dåtidens självklarhet måste erövras på nytt av oss. Vi kanske också missade, att vi läste om människor - de som levde och arbetade på de olika platserna. Deras vardag blev exotisk för oss men för dem som levde då och där, var den just vardag.

Naturligtvis blev perspektiven inte riktiga. Vi var barn och de vuxnas erfarenheter var inte våra. En del var sannolikt eller förhoppningsvis obegripligt. I vuxen ålder har jag för egen del försökt lista ut vad som sas i skolan och söndagsskolan när Josef i berättelsen hamnade i sängkammaren med Potifars hustru och hon ville utnyttja Josef sexuellt. Detta är berättelsens kärna. Jag kan inte minnas hur situationen förklarades för oss, är inte ens säker på hur gammal jag var när jag fattade och har ännu inte bestämt mig för vem det är mest synd om – Josef eller Potifars hustru. (1 Mos 39:11-20) Det är uppenbart att bibelläsning är en vuxensyssla. Men kanske börjar vuxenförståelsen med att barn får höra och vidga sitt vetande om verkligheten steg för steg.

Geografifrågorna var lättare att hantera. Att Galileen var ett från Jerusalem avlägset landskap, fick vi nog klart för oss liksom att dialekten avslöjade dem som kom därifrån. (Matt 26:73) Där fanns sjön och de grönskande kullarna. Landet var bördigt och vägen från Damaskus till Casarea vid havet passerade landskapet, vilket betydde tullinkomster. Att Galileen också var motståndsnästet mot den romerska ockupationsmakten, och att de politiska radikalerna - de som ville göra revolution och kallades zeloter - hade organiserat sig just där, är jag inte säker på att någon berättade.

Galileerna ansågs vara lite egna – ett folk där i norr som var okunnigt om det prästerliga hantverket. Den som var okunnig om det ansågs som mindre from till skillnad från folket i Judeen, där det fanns gott om präster och de flesta människor var släkt med någon präst på nära håll.

Men inte heller denna berättelse är riktigt barntillåten. När folket gjorde revolt slog makten ner brutalt. Det fanns alltså politiska skäl till att Galileen var så illa beryktat. Frihetsrörelser hade ofta sitt ursprung i området och när den romerske härföraren Varus slog ner ett uppror sedan kung Herodes dött, visste han att utöva sin

våldsmakt. Avrättningar, nedbrända byar och städer, plundringar och våldtäkter hörde vardagen till.

Sådant kunde människor naturligtvis inte glömma. Det var i det levande minnet av detta som Jesus växte upp i Nasaret. Härföraren Varus blev år 7 ståthållare i det Germanien mellan Rhen och Elbe som romarna erövrade, och det var där Varus och hans trupper år 9 lurades i ett bakhåll vid Kalkriese norr om Osnabrück. Därför erövrades aldrig Germanien slutgiltigt utan Rhen blev romarrikets norra gräns. Varus tog sitt liv. Detta kände människorna i Galileen och tonåringen Jesus inte till så väl, men det illustrerar hur stort det romerska imperiet var.

I grunden var landet inte den ockuperade provins som romarna kallade Palestina, utan Israel: en teokrati, en Gudsstat. Den byggde på tillhörigheten till det judiska folket och poängen var att Gud valt detta lilla och obetydliga folk som sitt egendomsfolk: Guds folk Israel. Ockupanter hade härjat, profeter slagits ihjäl och folket glömt sitt förbund med Gud, men ingenting av detta ändrade på folkets särställning. Varje sabbatskväll firades förbundet med Gud och varje sabbat förelästes lagen, Guds gåva till sitt folk, i synagogan. Lag är för oss detsamma som plikter, bud och förbud och ses alltså inte som den gåva och det förtroende som undervisningen då talade om. Folket var nämligen det utvalda folket, det folk Gud visade en särskild omsorg.

Sex år gamla började pojkarna skolan. De skulle lära sig läsa, skriva och räkna, förstås, men de skulle också skolas in i sin kultur. Det betydde, att de skulle fostras in i de heliga skrifterna, i Läran. Att lära var också att lära utantill. Man talade arameiska men fick i småskolan lära sig att läsa hebreiska, det språk som de heliga skrifterna var avfattat på.

Vid tolv eller tretton års ålder var skoltiden normalt slut, med undantag för dem som skulle studera vidare. Den saken avgjordes också av den sociala bakgrund eleven hade, inte bara av studiebegåvning. Med avslutad skolgång var ändå inte den kulturellt medvetna påverkan över. En människas värdesystem formas till ungefär 20 års ålder, och då var synagogans gudstjänst och dess undervisning viktig. Religion var inte en syssla vid sidan av livet utan

en intellektuell och emotionell process mitt i livet - något som styrde livet och livshållningen.

Vi möter en kultur där berättelserna om Abraham, Isak och Jakob, Mose och profeterna och Israels domare och kungar, berättades gång på gång och där det dagliga livet var ett religiöst liv. Trosbekännelsen Shema Israel (5 Mos 6:4) skulle varje vuxen man läsa högt morgon och kväll och det betydde att barnen tidigt kunde den. Kvinnorna var befriade från denna plikt att be på bestämda tider. Förklaringen sägs i judiskt ortodoxa kretsar vara den, att kvinnor är mer andliga och därför inte behöver passa tider för sitt andliga liv – som männen behöver. Jag gillar förklaringen.

I Kapernaum finns synagogan mitt i byn. Den ruin vi ser idag är byggd på 200-talet, men vid dess grund ses resterna av den synagoga Jesus själv besökte - stenarna grävdes fram på 1990-talet.

Synagogans gudstjänst hade stor betydelse i folkets liv. En föreståndare och en vaktmästare ansvarade för gudstjänsten och byggnaden. För att gudstjänsten alls skulle kunna firas, måste minst tio män var närvarande. Där ljud Israels trosbekännelse, Shema Israel, man bad bönen i arton bönepunkter och vaktmästaren tog fram rullen med Moseböckerna ur arken. Tre, fem eller sju män läste dagens texter på hebreiska och att få det uppdraget var en hedersbetygelse. För folket, som faktiskt inte längre förstod hebreiska eftersom man talade arameiska, fanns en tolk. Så tog vaktmästaren fram nästa rulle, den med profettexter. Ny läsning varpå följde en predikan. Möjligtvis slutade gudstjänsten med den aronitiska välsignelsen, alltså på samma sätt som en vanlig högmässa hos oss.

Sabbaten var dagen utan arbete – med gudstjänster och fredagskvällens fest men också med lördagens undervisning i synagogan. Den som varit i synagogan under ett år hade hört de fem moseböckerna läsas högt liksom läsningar från profeterna, fått allt utlagt och kommenterat för sig och givetvis bett och sjungit psaltarpsalmerna.

Judendomen är en intellektuell kultur. Skriftens studium syftar till att människor ska förstå vad Gud menar och detta studium är självklart en andlig syssla, kringgårdad av bön, men också en syssla där systematiskt tänkande behövs.

Vardagen innebar arbete för fiskaren, bonden och daglönaren och så idylliskt kan man tänka sig folkets liv - enkelt och fattigt. Men där fanns också småföretagaren, den tidens industriman. Fiskaren kunde vara medelklass och äga sin båt och sina nät och skaffa inkomster genom att landa fisk även i exporthamnarna. Migdal var den stora insjöhamnen vid Gennesarets sjö. Bonden odlade säd och oliver, det som gav hushållet basfödan, och till detta fanns förstås vinodlingar. Olivoljan var en viktig ingrediens i matlagningen, men också bränsle i lamporna, som vi vet. Daglönaren anmälde sig som arbetssökande genom att ställa sig på torget eller i en vägkorsning och där anställdes han också. Liknelsen i Matt 20:1-16, illustrerar detta väl, och skulle någon vilja se hur det ser ut i praktiken, går det bra även i dagens Mellanöstern.

Småföretagaren ägde sin verkstad och sina verktyg, tillverkade eller producerade och sålde direkt till konsumenten utan mellanhänder. Timmermannen Josef i Nasaret är exempel på den sortens produktionsform. Arbetet med händerna hölls i ära. Det fanns inte några finare intellektuella sysslor som överglänste kroppsarbetet, och därför skulle fariseerna kunna ett hantverk. Paulus, som var utbildad i fariséskola, var till exempel kunnig i att sy presenningar, tältdukar, persedelpåsar och annat sådant material som var hårbearbetat och krävde kraft i händer och armar. De intellektuella skulle inte ligga andra till last. (Apg 20:33-35)

Talmud, rabbinernas utläggning av toran, lagen och profeterna, menar att det fanns läkare i varje stad och på de större platserna. Så hade en kvinna, som kom till Jesus, konsulterat många läkare för sina blödningar ”och fått utstå mycket”, får vi veta. (Mark 5:26) Hur stor kompetens hade den tidens läkare? Det vet vi inte riktigt, förstås. Men eftersom de fanns måste de i någon utsträckning ha gjort nytta. Och kanske är det mer intressant att fundera över de läkedsunder Jesus utförde.

Om det fanns medicinskt kunnig personal så visste förstås doktorn vad som var möjligt att bota – och vad som tycktes vara ett under. Det är inte riktigt sant att Jesus gick omkring och utförde sina undergärningar bland människor som inte hade kännedom om några grundläggande medicinska förhållanden. Det fanns tillgång till läkare. Slutsatsen är given; de vanligaste åkommorna kunde sakkunskapen

hantera. Betyder det att det fanns en kritisk instans i lokalsamhället om någon skulle mena sig kunna utföra läkedomsunder? Kanske.

Inkomst och boende betingar varandra. Den som hade ett eget hus kunde använda husets tak som vardagsrum medan husets enda rum var sovplats och utrymme för matlagning. Husen låg så tätt intill varandra att hushållsträdgården låg utanför byn. Vad odlades? Linser, bönor, gurkor och meloner är växter som ska vattnas och i landet finns ogräs som ska lukas. Där i trädgårdslandet får barnen göra sina hushållsinsatser, bortsett från att större systrar kånkar på mindre syskon och pojkar vaktar får. Utanför byn fanns också olivlundarna och vingårdarna, dadelpalmer och äppleträd. Olja, säd och mjölk var basföda. Det betyder bröd, oliver och färskost. Kött var inte vardagsmat utan åts vid festerna. Fisk serverades där det var möjligt - vid Gennesarets sjö och Medelhavskusten - och åts gärna. Vin hörde till festen och sabbaten firades med vin. Det är bokstavligen sant att vinet gladdade människornas hjärtan på sabbatskvällen, det vet var och en som prövat. (Ps 104:15)

Frukt hörde till godsakerna, det säger sig självt. Russin- och fikonkakor åt man gärna och honung var sötningsmedel. Sockerrör växte vilda och användes att suga på, konsten att utvinna sockret hade man inte lärt sig. Kryddor man använde kunde vara det man själv plockade: lagerblad och kapris men också lök av olika slag: rödlök, gul lök, vitlök och purjolök. Salt fanns naturligt att tillgå i landet. Det var med andra ord lika roligt då som nu att laga gott till sin familj och sina gäster.

Hembakat var det som gällde. Kvinnorna bakade varje dag. Det betydde att de skulle beräkna hur mycket bröd som gick åt – och kom en oväntad gäst blev det problem om frun i huset nämligen räknat rätt. (Luk 11:5) Då fanns ingenting kvar i väntan på nästa dags bakande. Brödet var bokstavligen ”vårt dagliga bröd”, just det bröd som behövdes för dagen. Det bakades på glödvarma stenar eller i en enkel ugn.

Kvinnorna deltog inte i det offentliga livet. De var inte vittnesgilla, som framgår av berättelsen om Jesu uppståndelse. Kan det vara så att förklaringen till detta faktum ligger i en bibelberättelse – den om när Sara ljög? (1 Mos 18:15) Visst kan detta tänkas vara en

from förklaring till vittnesförbudet för kvinnor – men övertygad är jag inte.

När en flicka var tolv och ett halvt år stod hon inte längre under faderns rätt att bestämma och kunde inte trolovas med någon mot sin vilja. I praktiken betydde det att hon trolovades i 12-årsåldern, oftast med en släkting på någondera sidan, en kusin eller syssling, och hon gifte sig ett år senare. Skilsmässa var tillåten för mannen. (Matt 19:7-9)

Det var också månggifftet på kung Herodes tid – men detta krävde en så stabil ekonomi att månggifte endast kunde praktiseras av överklassen i Jerusalem. Vad det betyder att Herodes hade tio fruar men bara Mariamne, älsklingshustrun, bar drottningtiteln kan man fundera över.

Att föda en son var viktigt för att kvinnan skulle respekteras och barnlöshet var en katastrof. Berättelserna om barnlöshet illustrerar hur det är att bära skammen – men visar också faktiskt människors kärlek till varandra fast livet inte alls blev som de hoppats. Närmast kan jag hänvisa till Elisabet och Sakarias. (Luk 2:7)

Men en bild av undergivna kvinnor är fel. Både tron och folket har sina hjältinnor - Debora som var domare i Israel och sjöng segersång, (Dom 4 och 5), Judit dödade fiendens överbefälhavare och Ester räddade sitt folk från förintelse - var och en med en egen bibelbok.

Även om kvinnorna inte har en plats i det offentliga rummet har de en given plats i hemmet. Hur stark den ställningen är, och vilka möjligheter att påverka och/eller styra skeenden som positionen ger, kan förstås diskuteras. Kanske med ett leende och en insikt om hur mycket kvinnokraft som på ett intelligent sätt hanterar ett hem, vad som händer där och den karl som tror sig vara husets herre?

Johannes döparen döper kvinnor och Jesus har dem i sitt följe. Ibland vill man slå mynt av denna insikt och mena att med Johannes och Jesus kommer en ny syn på kvinnan. (Luk 7:36-50, Matt 21:31-32) Jag är tveksam. Det kan också vara så, att medelklassens kvinnor har en helt annan frihet än de fattiga kvinnorna, och att kvinnorna i esséernas kretsar tog sig friheten att söka Guds rike.

Vi vet att pojkar fick gå i skola, men fint folks döttrar kunde också få undervisning. För dem sågs det som en prydnad att de hade

studerat grekiska. Sannolikt var det så enkelt, att det var skillnad på folk och folk - då som nu. Oavsett kön.

Att Jesus behandlar tullindrivarna, publikanerna, på ett nytt sätt tyckts dock klart. Tullindrivare nämndes i samma andedrag som tjuvar och rövare och om en farisé skulle bli tullindrivare uteslöts han ur gemenskapen. Det ger perspektiv på att Jesus kallar också tullindrivare att bli lärjungar (Matt 9:9). Här är en annan värdering, accentuerad när Jesus till så kallat ”anständigt” folk säger att tullindrivare och horor ska komma in i Guds rike före dem. (Matt 21:31) Jesus hade det dåliga omdömet att umgås med fel sorts folk, det var kritiken mot honom. Det hade säkert kunnat bli något av pojken - om han inte haft den där besvärliga vanan, får man förmoda. (Matt 11:19) Tillbaka till geografien!

Den som skulle vandra från Galileen till Jerusalem i Judeen och ville välja den kortaste vägen, måste gå genom Samarien. Det var nästan omöjligt, om man inte ville bli utsatt för smädelser och stenkastning. Jesus och hans lärjungar tog dock den vägen. Vanligtvis följde man floden Jordan och kom till Jeriko för att sedan vandra upp till Jerusalem.

Konflikten med samarierna bottnar i storpolitik flera hundra år tillbaka. År 722 före vår tideräkning föll Samaria och Nordrikets befolkning. Tio av landets tolv stammar i gammaltestamentlig tid fördes i fångenskap till Assyrien. Från Babel, Kuta och andra ockuperade platser, tvångsförflyttades flera år senare befolkningen till det öde Samarien där det då dyrkades andra gudar (2 Kung 17).

Befolkningsomflyttningar är ett verksamt maktmedel. Eftersom det inträffade olyckor - lejon anföll människor - bestämde emellertid Assyriens kung att en präst från det tillfångatagna judiska folket, skulle skickas tillbaka. Tanken var väl att den, att de nya invånarna rätt skulle dyrka den gudom som hörde hemma i den lokala miljön. Resultatet blev först en slags blandreligion och senare en sträng tro på den ende guden.

Långt om länge byggdes ett tempel i Jerusalem och ett annat på berget Gerissim i Samarien. Detta tempel förstördes, kanske redan år 128 före vår tideräkning. Sedan dess har samarierna firat och firar sitt påskoffer på berget under bar himmel. På Jesu tid var de kring 100

000. Är de 650 nu eller 400? Jag vet inte – men samarierna är i våra dagar en liten folkspilla i staden Nablus.

Hur bestämd motsättningen mellan judar och samarier var, kan vi förstå, när judarna i en konflikt med Jesus menade att han var samarier och besatt av onda andar. Ordet samarier är tydligt ett fullt tillmäle. (Joh 8:48) Judarna vill verkligen inte ha med samarier att göra. (Joh 4:9) Därför är det uppseendeväckande när det berättas om att Jesus satte sig vid Sykars brunn och samtalade med en samarisk kvinna, det var att bryta mot alla regler. (Joh 4) I den berättelsen står hela motsättningen klar mellan två religiösa system: Kvinnan överraskas av ett samtal som blir alltmer närgånget när det gäller hennes liv, men också omtumlande när hon börjar ana vem mannen hon talar med säger sig vara.

Den som tar vägen från Jeriko till Jerusalem passerar turistfällan ”Den barmhärtige samariernas värdshus”. Det kan man lugnt fara förbi, för den väg som Jesus talar om gick inte där och förresten är hans berättelse en liknelse, inte en faktisk beskrivning, även om de två byarna Abu Rosh och Abu Dis också under 1800-talet var kända för att leva på tjuvnad. När Jesus berättade sin liknelse visste naturligtvis lyssnarna att den bar sannolikhetens prägel. Det kunde gå till så att en man blev överfallen. Det osannolika var att någon för barmhärtighetens skull överträdde en absolut gräns. (Luk 10)

Judéen är ett berg- och ökenlandskap med ett bördigt slättland mot Medelhavet. I landskapet ligger en av världens äldsta städer, Jeriko i en bördig oas i Jordandalen. Där finns den lilla staden Betlehem, så när Jerusalem, att frälsningshistoriens två huvudpunkter utspelas i grannkommunerna. Jerusalem ligger högt och därför visste pilgrimerna att de skulle gå upp till Jerusalem också om staden låg i söder räknat från Galiléen. Eftersom de flesta kom vägen via Jeriko var det en rejäl uppförsbacke innan man nådde målet. Höjdskillnaden är betydande: Jeriko ligger 250 meter under havet och Jerusalem 689-800 meter över. Vägen mellan de två platserna går genom Juda öken. Påfrestningarna på pilgrimernas fysik var exakt lika påtagliga som höjdskillnad och hetta.

Så kom pilgrimerna fram till staden. Hur var det rabbinen sade: ”Den som inte sett Jerusalem har aldrig sett en skön stad.” Kanske

reciterades psaltarpsalmen om den store konungens stad (Ps 48). Jerusalem hade ungefär 25 000 invånare på Jesu tid och var Kung Davids stad; Davids trupper hade till sist erövrat den från jebuséerna omkring år 1000.

Där fanns templet, den enda heliga platsen sedan Josias reform, 621 före vår tideräkning, hade pekat ut templet som den enda viktiga och riktiga platsen. Staden var dessutom en enorm byggarbetsplats där byggnaderna uppfördes med den vita stenen som material. Stenen kunde brytas i Jerusalem, annat importerades, men en hel del av det byggbranschen behövde kunde tillverkas lokalt av småföretagare.

Då som nu gav byggenskap många arbetstillfällen och var motorn i ekonomin. Somligt importerades, bland annat material till de finare byggnaderna som templet och palatsen. När templet i princip var färdigbyggt uppges 18 000 man ha blivit arbetslösa. Denna arbetskraft satsades då på nya offentliga byggen. När tempelbygget började var 1000 präster och 10 000 arbetare i färd med att bygga. Det är sant att Josefus kan överdriva sina siffror, men ändå blir uppgifterna imponerande.

Jerusalem var hela det judiska livets centrum, däri ligger stadens storhet. I templet tjänstgjorde 7 200 präster och 9 600 leviter. Bland leviterna var sångarna och musikerna de mest framträdande. Leviterna tjänstgjorde också som tempelpolis. Tjugofyra gudstjänster skulle firas varje dygn och till det kom de privata bönerna och offren när något viktigt hänt i människors liv. Vi ska inte utan vidare räkna med att prästerna var särskilt kundorienterade. De kunde säkert tycka, att människor som ville offra var ofromma, påstridiga och allmänt besvärliga. De kunde tycka, att deras egna löner var låga och avundas den prästerliga aristokratin. För det lägre prästerskapet var fattigt och det högre förmöget.

Pilgrimerna var många. Josefus uppger höga tal, sin vana trogen, men just när det gäller pilgrimer kan vi göra en realistisk beräkning. Vid påsk slaktades 18 000 lamm. Vi räknar ett hushåll på tio per lamm, och det betyder att kring 180 000 människor fanns i Jerusalem vid påsk, invånarna inräknade.

Det var folk från allehanda samhällsklasser. Pilgrimsfärder kunde man företa tre gånger om året och det fanns judisk befolkning i många olika länder. Alla skulle till templet. En av dem var, vet vi,

finanschef hos drottningen i Etiopien. (Apg 8:27-28). Eftersom en pilgrim kunde skänka en gåva till templet, gav detta arbete för konstfärdiga hantverkare, och ville pilgrimen ha en souvenir med sig hem var det en önskan som gav de konstfärdiga hantverkarna än mer arbete.

Ytterligare några kostnader fick pilgrimen liksom invånarna i Jerusalem räkna med: allmosor, understöd och logi. Allmosorna var viktiga och en allmosa var något mer än några slantar. Det var pengar som uttryckte barmhärtighet som livshållning. Och det är lika sant att många var beroende av andras gåvor, som att välgöraren var beroende av att få ge till någon som behövde.

På väg till templet skulle tiggarna vid Sköna porten få något så de kunde äta. (Apg 3:2) Där fanns de lama, de blindade, de mentalsjuka, de faderlösa och änkor och det var för judarna, Abrahams barn, en plikt att hjälpa. Särskilt meriterande var det att hjälpa de behövande när man var på pilgrimsfärd till Jerusalem. Tiggarna visste det och placerade sig strategiskt (Matt 20:30). Några lärjungar fick för sig att Judas, den natt då Jesus förråddes, skulle ut och ge gåvor till de fattiga. (Joh 13:29) Barmhärtighet måste få kosta, nämligen.

Att de fina fruarna bar ett narkotiskt vin till de dödsdömda, vet vi bland annat från berättelsen om när Jesus avrättas. Dessa fruar var mycket ansedda för den sista tjänst de gjorde. De höll sig inte för fina för att möta det yttersta eländet. Barmhärtigheten är bud.

Om pilgrimen besökte någon skriftlärd för undervisning, var undervisningen kostnadsfri, men på något sätt förväntades den skriftlärde få ekonomisk hjälp. Det är nog därför människor följer Jesus och ser till att det finns mat att äta. Men alla inser att arrangemanget med fattiga skriftlärda lätt kunde ge ett intryck av att de var giriga – det är nog inte så lätt att vara intellektuell och därtill ha en stor familj som ska mättas. Är det därför Jesus säger att arbetaren är värd sin mat, när han ger instruktioner för sina utsända lärjungar? (Matt 10:10)

Pilgrimen som hade vänner i Jerusalem eller hörde till någon gemenskap, alltså var farisé eller hörde till esséerna, kunde alltid få hjälp. De övriga var hänvisade till hotell, värdshus och de sovplatser familjer kunde hyra ut om de skulle bo mer bekvämt, och då kunde man få ta in i de närbelägna byarna Betfage och Betania. Billigast var

att bo i tält, det fanns en tältstad utanför det som nu är Damaskusporten i Jerusalem. Att i påsktid, när det kunde vara kallt, sova under bar himmel var inte att tänka på. Det verkar som om pilgrimer bodde tillsammans, de från Galileen öster om staden till exempel.

Tempelområden var en plats med många aktiviteter. Det var en slaktplats, en boskapsfålla, en stormarknad, ett område för penningväxlare, en gudstjänstplats, ett böneställe, en meditationsplats, en teologisk och juridisk högskola men också en bullrande byggarbetsplats. Där fanns många olika kompetenser, också en särskild medicinsk sakkunskap.

Templet hade ett slags företagshälsovård för präster och leviter. Den behövdes, eftersom dieten bestod av kött och vatten och präster och leviter också vintertid gick barfota på golvet och gården. Direkt hälsosamt var det inte. När vi betänker de ständiga gudstjänsterna, bönerna och offren i templet, förstår vi att de ackompanjerades av psaltarläsning och sånger till ackompanjemang av blåsinstrument, av slaginstrument och av stränginstrument, men också av hostningar, snörvlingar och harklanden. Allt sjöngs inte rent. Hesa röster gjorde vad de kunde, hesa var de likväl.

Det är den här sortens små upplysningar, lämnade i förbifarten, som låter oss förstå lite mer av vardagsmiljön i det heliga templet. Bilden måste vara sammansatt, så att det också blir klart att fromma människor levde ett andligt liv i allt det som skedde runtomkring dem. Hanna och Symeon är exempel. Hanna hade tidigt blivit änka och sedan levt i templet. Symeon var gammal och brukade alltid komma till templet. När Maria och Josef kom med barnet Jesus för att offra i templet mötte de dessa två gamlingar. (Luk 2:25-38) När det blir lätt att beskriva templets bullrande utanverk, behöver vi också påminnas om den fromhet som levdes där. Mitt i allt det andra.

I Jerusalem fanns också klassen av beslutsfattare - fursten och översteprästerna - som Rom utnyttjade för att styra landet. Ett land kontrolleras enklast om någon av landets egna hanterar systemet, det är tanken för ett imperium som tillsätter lokala härskare och kontrollerar makten och maktutövningen, på längre eller kortare avstånd.

Kostnaderna i Jerusalem var högre än på landsbygden, det är det enkla sambandet mellan tillgång och efterfrågan samt monopol. Duvorna för offren kostade så mycket som hundra gånger normalpriset, men det fanns en prispolis i templet när prissättningen blev för våldsamt. Frukt kostade tre till sex gånger så mycket som i vanliga fall.

Det mesta måste fraktas till Jerusalem. Fin säd till templet kunde man få från landskapet kring staden, spannmål i övrigt kom från andra sidan floden Jordan och från slättlandet mot Medelhavet. Stora karavaner, en bestod av 200 kameler, fraktade gods till staden. Importen kom från många olika håll: från nuvarande Libanon, från Babylonien, Mesopotamien, Indien, Arabien och Egypten. Staden var på så vis kosmopolitisk. Och romerska soldater patrullerade staden, vilket inte betydde endast soldater från Italien utan från alla möjliga håll i imperiet.

Till Jerusalem kom alltså människor från hela dåtidens kända värld; pilgrimerna, men också de människor som reste i politiska och ekonomiska angelägenheter. Handeln var viktig och även om det mest måste fraktas till staden producerades där högt ansedd olivolja. Olivberget hade en hög status och Getsemane, ett namn som hos kristna lätt framkallar ett stycke vemod eftersom Jesus arresterades där, betyder helt enkelt "olivpress". Må vara att det enda som i större omfattning exporterades från staden just var olivolja – men ändå.

I staden fanns nu det vanliga arbetande folket; åsnedrivare, kameldrivare, åkare, herdar, affärsinnehavare, läkare, slaktare, kopparsmältare och kopparslagare, sophämtare, guldsmeder, linberedare, gårdfarihandlare, vävare, frisör, badmästare, de som har hand om tvätterier, tärningsspelare, ockrare, duvuppfödare, skatteindrivare och tullindrivare. Där fanns växlare, smådjursuppfödare, trädgårdsmästare, tolkar, investerare, skrivare, bokrulleförsäljare och de som sålde det purpurfärgade ylleyget. Listan över arbetsuppgifter som behövdes i en stad är imponerande lång – om det inte vore för att alla dessa sysslor sågs med ringaktning.

Läkare också? Ja, för läkare kunde misstänkas ta bättre hand om de rika och så var det ju detta med misstänkt rituell orenhet! Det är här invändningarna reses; de som hade arbeten som de uppräknade,

kunde misstänkas för att överträda några av buden om rent och orent, hederligt eller ohederligt. Och så fanns de arbeten som måste utföras, sådana som luktade illa och gjorde att arbetarna luktade illa. Där var det mer praktiska hänsyn som styrde att man såg ner på dem som utförde arbetsuppgifterna. Så kunde faktiskt sopåkarens fru begära skilsmässa från sin man för att hon inte längre stod ut med lukten – och detta i ett sammanhang där annars bara mannen kunde begära skilsmässa. Visst är den här sortens vetande inte särskilt värdefullt men det gör dåtiden och dess kultur lite mer gripbar, tycker jag. Ljud, lukter, människor i glädje, gräl, förtvivlan, fest, framgång och nederlag, sol som ger värme och stadens kyliga nätter – allt var den vardag som Jesus rörde sig i.

Egerias resor

Egeria måste också få plats – och det finns en liten lustifikation i att de förnäma damerna i Jerusalem kom just till Egeria, som själv var en förnäm dam från södra Frankrike eller norra Spanien.

Hon gjorde sin pilgrimsresa till Egypten och till Det Heliga Landet i början av 380-talet. Då var kristendomen romersk statsreligion sedan tre årtionden. En del av den reseberättelse hon skrev, hittades år 1884 i ett klosterbibliotek i Arezzo, Italien. Manuskriptet var den mellersta delen av hennes arbete och kopian som hittades är skriven på 1000-talet (allt annat är förlorat eller ännu inte återfunnet, välj perspektiv själv!).

Här får vi en inblick i de tidiga traditionerna kring den kristna gudstjänsten och viktiga platser. Egeria var en kristen som ville se var allt en gång hände. Hon var inte först - en anonym pilgrim från Bordeaux skrev sin berättelse från en resa år 333. Men hon gjorde grundligt ifrån sig och en pilgrimsfärd gick inte så fort. 30 kilometer per dag, kanske. Ensam reste hon inte. Pilgrimer färdades i grupp. Det intressanta är, att hon med bas i Jerusalem besöker kristendomens platser – de heliga – i en tid när man börjar bygga kyrkor vid dem. Små, oansenliga byggnader är det, men de byggs där traditionen berättar att händelserna runt Jesus faktiskt inträffade. Hon vet till exempel att berätta, att apostlafurstens hus i Kafarnaum byggts om till en kyrka, men att murarna från huset står kvar. När den här

sortens vetgiriga människor ser en plats och vill veta, finns det skäl att tro att identifieringen av platserna inte skedde godtyckligt.

Från andra källor – Mishna, en samling av muntliga kommentarer till lagen från 200-talet – vet vi, att det under denna tid fanns två befolkningsgrupper i Kafarnaum, ortodoxa judar och ”minim” eller kättare; judar som blivit kristna. Att de höll reda på sin historia och platserna som hörde dit, tycks rätt självklart, inte minst eftersom en annan grupp i staden tänkte på annat sätt.

Jag kan illustrera genom ett, som jag förmodar, för historiker klassiskt exempel. En samegubbe berättade i början av 1940-talet en lång, detaljerad och fasansfull historia om hur en hel samisk familj mördades i Härjedalen. Språkforskaren som intervjuade, antecknade. En historiker kunde något senare genom studier av domstolsakter visa att händelsen ägt rum 1652. Platsen stämde. Berättelsen om mordet på familjen hade blivit en tradition som gått från generation till generation i nära trehundra år. Det vi kallar ”traditionsbärare” var människor som före de skriftliga urkunderna visste, att det fanns saker som måste bevaras för att till exempel fungera som underlag i juridiska frågor. Den gamla, ”riktiga” bondetraditionen när den är som bäst, bär på information, även om vi vet att den här sortens berättelser stundtals blandar samman tidsföljder och händelseförlopp.

Men också med den vetenskapen är insikten omtumlande, att en berättelse om något verkligt kan bäras genom trehundra år. Varför skulle inte de kristna hållit ordning på sina platser och vetat vad som hänt där? När Egeria eller pilgrimen från Bordeaux gör sina pilgrimsfärder, finns både skriftliga källor och traditionsbärare. De hjälper oss att förstå något om Jesushistorien, just när man började bygga kyrkor vid de heliga platserna.

Mosaikkartan i Madaba, Jordanien, upptäcktes också den år 1884, efter en lång tid i glömska. I Egerias berättelser och i mosaikbilden får vi beskrivningar som arkeologer idag kan tolka tydligare och finna spår av den första kyrkans historia i landet.

Landet blev det land som pilgrimer ville besöka, det blev korsfararnas mål. Och när de kristna inte längre kunde ta sig blev det en längtans plats. De kristna var alltså förtrogna med landet, även om inte kunde komma dit, inte minst genom bibelspridningen på 1800-talet. Det Heliga Landet var ett välkänt land. Dess historia var

”vår historia” för mängder av bibelläsare. Fast de aldrig varit där, hade de ändå trampat vägarna. När svenska skolbarn studerade kartan i klassrummet, ritad av Magnus Roth och bearbetad av E. Stave och H. Byström, och undervisades om den bibliska historien, gjorde de vad små pojkar fick göra i synagogan på Jesu tid och vad Egeria och många med henne ägnat sig åt seklerna igenom. Här är vår kultur och vår kulturs sammanhang. Det finns självklart fler influenser än vad jag redovisat. Kyrkan har del i dem alla. Blott barbariet är fosterländskt.

En präst skulle åka med en påläst grupp pilgrimer till Det Heliga Landet, men en av deltagarna blev sjuk och hur det nu var så kom prästen i samspråk med en granne. Det var en man ”som inte sprang i kyrkan varenda söndag” - det heter ju så när man nästan aldrig går dit! Han hade semester att ta ut och pengar nog för att ta den lediga platsen. I stort hann karln inte mer än packa och leta rätt på passet, tror jag. Så landade planet i Lod och gruppen embarkerade sig på bussen för färd ut över slätten. Mannen njöt av utsikten, läste på vägskyltarna och slogs så av insikten: ”Men det är ju på riktigt!” ropade han.

Det han hört i skolan som uppbyggliga berättelser hade förlorat sin konkretion. Nu slog verkligheten tillbaka med full kraft. Vad var det alltså som verkligheten hände i den verklighet där det finns människor, vägskyltar och vardag? Det är frågan. Skolan gav somliga av oss bakgrundskunskaperna. Svaret på frågan skulle skolundervisningen inte ge, det var själva poängen när katekesundervisningen blev till biblisk historia. Mig stör det inte särskilt mycket. Många av svaren på frågor i livet vet jag att skolan aldrig gav mig. Lika bra det. Jag letar hellre som vuxen.

Fadime Sahindal, Uppsala och Maria Magdalena, Betania

Fadime Sahindal mördades av sin far i januari år 2002. Hon hade flyttat samman med en svensk pojkvän och ville inte gifta sig med den kusin familjen sett ut. Därmed drog hon vanära över sin kurdiska familj. Pappan kände – det är tolkningen dagarna närmast efter mordet – kravet att vidta kraftfulla åtgärder. Han dödade sin dotter.

Fadime Sahindal är inte ensam om sitt öde. Pela är en annan flicka, avrättad av sina släktingar. De är många, kvinnorna i denna ödesgemenskap. Eftersom Fadime hade intervjuats i tv och talat om sin situation blev hon särskilt uppmärksam. Många kunde förstå lite mer och vara med om det överkliga att hon, som var död, talade i en dokumentär gjord något år tidigare. Också om mordet kommenterades, analyserades och debatterades fanns likväl en oförmåga att förstå bevekelsegrunderna. Hur kommer det sig att en far ser sig tvungen att döda sin dotter?

Fadime Sahindal hade själv sagt att det bara fanns en möjlighet för hennes far att försona det som skett – och det var att döda henne. Perspektivet var så främmande, att det hon sa gick tittaren förbi som retorik första gången programmet sändes – för så kan det väl ändå inte vara? När programmet sändes ett dygn efter det att Fadime skjutits var orden kristallklara. Det tycks mig likväl som om de inte uppmärksammades. Offret självt menade, att förövaren inte hade någon annan möjlighet och det visade sig att vad hon sa var fruktansvärt sant.

I de mediala uppställningarna efter en händelse av det här slaget blir mycket förutsägbart. Det verkar som om många tar chansen att säga det de brukar säga, utifrån något nytt som skett. Några talade om att detta hör till en särskild kultur, andra lika bestämt att detta inte har med någon kultur att göra. Men tänk om det handlar om något helt annat – om något djupt existentiellt? Varför ropar den ene pojken på skolgården så upprört: ”Jag ska döda dig, din djävel!” Två pojkar har bråkat med varandra. Varför vill den kränkte döda? Inte för att skydda andra pojkar från kränkningar utan för att hämnas och därmed upprättas. Nu dödar han i normalfallet inte. Vad han säger uppfattas

mest som en signal; han är arg. Men saken gäller inte kultur eller brist på hyfs. Det är den mänskliga existensen som ropar.

Hedersmordet finns i många kulturer. I den gamla nordiska som ättedrap. Det var nödvändigt att ge igen för familjens och släkstens skull om någon dödats. Vi kallar det vendetta i södra Europa och hedersmord är just vad vendettan och ättedrapet är. Hedern måste upprättas.

Bortom den polerade och finstämda hållningen, polityren, lever insikten om nödvändigheten att skaffa rätt genom blod. Det som är urmänskligt är också bibliskt. Utan att blod utgjuts ges ingen förlåtelse. (Hebr 9:22)

Vad är det då, som kring år 1000 bryter, mönstret i det som blir Sverige? Inte bara rationella överväganden att livet blir enklare om man inte är skyldig att begå ättedrap, utan också insikten att blod en gång för alla utgjuts när Kristus dog på korset. Det gav en ny syn på hedern och på människan som syster och broder. Medlidande blev också en grundkategori. Hade Jesus dött för oss alla så är vi skyldiga att älska. Fördömmelsen kan inte vara kategorisk vare sig för egen del eller andras. Konsekvensen blev ett nytt liv med nya värderingar, om än detta nya liv aldrig kunnat levas alldeles konsekvent. Kyrkans gemenskap är en gemenskap av förlåtna syndare. Vad det betyder måste vara tema för en annan bok. Här räcker den grundläggande kristna insikten att synden är verklig – som en sjukdom. Den drabbar oss alla som en smitta, även om den slår på lite olika sätt. I grund och botten har ingen människa någon heder att stoltsera med. Vi är alla drabbade av det som gör oss mindre mänskliga än vad Guds avsikt var.

Men när Kristus dör på korset, tar han på sig det som skiljer oss från Gud och låter det försvinna, så att vi på nytt kan bli Guds barn. Förlåtelse är den nya möjligheten och allt detta är oväntat och överraskande. För att säga det med en dansk präst och poet: ”Nåd är, att när allt är förlorat, få allt tillbaka.”

Brackornas teologi har svårt med det här. Bracka är ”en person med små eller trånga vyer eller utan högre synpunkter. Av kultur ointresserad borgare” (Olof Östergren, Nusvensk ordbok.) Det kräver lite mer av insikter att sakligt känna igen en syndare i sig själv än vad som är helt vanligt. Vanligtvis säger man att ”det var synd” – men

synd är något helt annat: betydligt roligare och betydligt farligare. Man kan också mena att enskilda felsteg är att beklaga - som att svära när en präst finns inom hörhåll. Att synd är den medfödda benägenheten att göra ont också när vi vill gott, och att synden till sist är ett medfött fördärv, det ses som otänkbart. Vägrar man se skadan så kan den inte heller botas. Alla människor har erfarenheter av att livet inte riktigt blev det de längtade efter, men den teologiska terminologi som ger ord för erfarenheten har vi inte. ”Synd” kallas det, och saken är inte det minsta religiös. Den är mänsklig. Vardaglig.

Varje klok människa upptäcker mörkret i det egna hjärtat och kan ibland se klart och förstå att det som var fel var ens eget fel. Det är saklig insikt, inte det minsta neurotisk. Det är mitt fel - hur det nu än är. Jag styrdes av mitt eget ego och förställde mig inför mig själv. Jag menade väl, men det blev fel. Jag gjorde något som jag egentligen inte ville, men jag kunde inte låta bli. Allt är erfarenheter varje erfaren människa vet något om sedan barnsben.

Om det senaste säger aposteln Paulus kliniskt sakligt: Det var inte jag som ville detta utan synden som bor i mig. (Rom 7:17, 20) Han förklarar inte bort, han analyserar villkoren. De förändras inte när en människa blir kristen. Möjligtvis lär sig de kristna att förstå förlåtelsens radikalitet, men de klarar sig inte undan erfarenheterna av fördärvet. De ser mörkret i sitt hjärta och ibland får de leva i mörkret, det plågsamma mörkret som de kan se att de stigit in i. Kan någon då trösta den som inte kan förlåta sig själv och säga: ”Den natt där vi tycker oss förlorade är Guds vingars beskyddande skugga”? Psalmisten ber ju så: ”Bevara mig som din ögonsten, göm mig i dina vingars skugga.” (Ps 17:8) Där är vi egentligen när det är mörkt i oss och omkring oss.

De första kristna tog från judendomen rätt självklart med sig de bibelböcker vi kallar Gamla testamentet. Skriftläsning ur lagen och profeterna var en del också i Kyrkans gudstjänst, kanske i en lokal rätt nära synagogan. Men den kristna församlingen tolkar nu Skriften i ljuset från Kristus. Tron på Kristus gav den egentliga meningen. Det gör det möjligt för de kristna att leta efter ett sammanhang i uråldriga skrifter och där hitta en gömd mening.

Erling Eidem, senare Svenska kyrkans ärkebiskop, har i sin lilla bok *Den lidande Guden* skrivit samman en legend. Den blir en

meditation. Författaren använder ålderdomliga ordvändningar och knyter berättelsen till biskopen Papias i Hierapolis, fast han sinnrikt talar om att den inte återfinns i några gamla handskrifter. Han låter lärjungen som inte talar om sitt namn, bara vill kallas ”den lärjunge som älskade Jesus”, berätta om hur han som barn hörde Jesus.

Jesus hade kommit till deras avlägsna by och där fick människorna höra om en man som hade två söner, av vilka den ene slösade bort faderns rikedom i dryckenskap och liderlighet. Lärjungen återser Jesus en gång till när han en påsk kommit till Jerusalem. Jesus hänger på korset och ser ynglingen.

”Han såg på mig och ingen annan. Och den blicken har jag sedan den dagen aldrig kunnat förgäta. Den har följt mig under alla mina livsdagar. Det låg i den blicken ingen som helst vrede över vårt folk och dess medhjälpare, som fört honom till korset. Den gav ej uttryck åt de kroppens kval vår korsfäste Herre i den stunden måste hava känt, ej heller åt den själens ångest och förtvivlan om vilken andra hava förtäljt, som stodo längre tid vid korset och hade sin plats närmare detsamma än jag. Det var en blick bräddad av bedrövelsens lidande, den bedrövelse som älskar och söker, till dess att hjärtat vill brista. Och när jag mötte den blicken från honom som hängde där på korset med utsträckta armar, då var det mig som om jag en gång förut sett detsamma. Jag förstod det icke då. Men sedan, när jag blivit av Gud kallad att vara bland hans heliga och utvalda, och att sätta mitt hopp och min förtröstan på hans enfödde Son, vår Herre, då förstod jag var det var som jag förut hade sett det. Just så som Herren, med sina utsträckta armar, såg på mig från korset, just så såg den gamle fadern ut, när han, i kärleksfull ömkan över sin förlorade son, med utbredda armar skyndade honom till mötes från sitt hus’ dörr. Det var den bedrövade och förlåtande fadern, ur den liknelse som jag hade hört Herren berätta med så levande färger att jag

*likasom såg honom med min kropps ögon, det var denne fader
som jag här skådade i honom själv.”*

(Eidem anknyter i sin meditation till Joh 14:9, avsnittet som jag
citerat finns i *Den lidande Guden*, Stockholm 1921 s 20-21)

En vecka i Jerusalem

En svensklärare som granskar evangelisternas möda, skulle nog i tjänsten behöva förhålla sig kritisk; berättelsen är inte väldisponerad. En oproportionerligt stor del ägnas åt händelserna i slutet av en vecka, medan många detaljer som skulle varit av intresse under åren på vandring i Galileen utelämnas. Berättelserna om vad som då skedde är alltför kortfattade. Framställningen slutar plötsligt och oväntat. Läsaren hade väntat mer.

Evangelierna är inte fyra versioner av en berättelse som byggs steg för steg. Mot bakgrund av vad som hände i Jerusalem under en långveckend blir allt det som hände dessförinnan, kapitel efter kapitel – bakgrund! Evangelisterna skriver med facit i hand och det är verkligen sant att de första kristna var bättre på att komma ihåg än att förstå. Men efter en veckas händelser i Jerusalem blev det möjligt att förstå en del av det de kom ihåg. Den processen fortsätter år efter år när Kyrkan lever i Stilla Veckan för att förbereda sig att fira påsk.

Nu tar jag upp några av händelserna i denna dramatiska vecka. Det börjar med demonstrationer när Jesus rider in i Jerusalem. (Matt 21:1-11)

Att mängden av pilgrimer – bortemot 200 000 – inte kunde få plats i staden är uppenbart. I tältstaden, hotellen och hos vännerna men också på Olivberget där det fanns grottor och byar, bodde pilgrimerna. Några kilometers vandring in till staden under veckan var överkomligt. Och sällskapslivet var av betydelse, det var väl därför man bodde tillsammans släkt- eller byvis på sin pilgrimsfärd. I byn Betania hade Simon ordnat en fest. Det är här det sägs att Maria var kvinnan med en flaska nardusbalsam som hon hällde över Jesu fötter och torkade fötterna med sitt hår. (Joh 12:1-8) På nytt möter en bibelberättelse vi i vår kultur egentligen inte kunnat begripa radikaliteten i. Nu när muslimska kvinnor i vårt land är noga med att dölja håret under en slöja kan vi förstå vad det betyder att Maria visar sitt hår offentligt och gör en gärning som talar om hennes stora kärlek till Jesus. Konstigt på sitt sätt. I den tid när det officiellt fanns en kristen kultur i Sverige och statskyrka och straff för dem som tänkte annorlunda, då var denna berättelse mer obegriplig än vad den är nu,

när mångkulturen låter oss se in i bibelhändelsen. Jag är fascinerad. Men berättelsen blir tillgänglig på fler sätt.

Det är en svensk skolkorridor och någon ropar ”hora” efter en flicka. Men hon är alls inte prostituerad och tjänar inte pengar på att sälja sex. Det skällsord som aldrig användes när jag gick i skolan, får mig att begripa hur det är med Maria Magdalena, hon som kallas hora.

Det finns teologer som upprörs över att Maria Magdalena identifieras som en synderska och ser i denna kyrkliga tradition ett utslag av kvinnoförakt. Så enkelt är det nog inte. Kyrkofadern Augustinus, med betydande erotiska erfarenheter som ung man, är glad för uppgiften. När Jesus bryr sig om Maria Magdalena finns det hopp för honom också. Det är viktigt. Horor och tulltjänstemän ska före de rättfärdiga gå in i Guds rike, säger Jesus och utmanar all god smak och all anständighet.

Men när någon skälls för att vara ”hora” betyder det inte säkert att hon är prostituerad, begriper jag nu. Jag tror numera att Maria Magdalena kallas ”synderska” (hora) i sin samtid, därför att hon bröt mot de strikt uppdragna normerna och detta är en insikt som når mig först genom det mångkulturella i Sverige. Med den insikten går uppgifterna ihop om att hon både bor med syskonen i Betania och har ett hus Magdala (nu Migdal) vid Gennesaret, där fiskehamnen låg. Inte är Maria en enkel fiskehamnshora samtidigt som hon lever med syskonen Marta och Lasaros i Betania – det inser alla. Fram träder i stället bilden av en förmögen familj – där en av kvinnorna vågar sticka av och bryta mot normer. I det slutna samhället stämplas hon: hora. Visst kan hon ha skaffat sig sexuella erfarenheter som går bortom vad flickor på den tiden förmodades skaffa sig innan äktenskapet – om det var annorlunda med pojkar håller jag öppet. Om hennes sexualitet vet vi ingenting – men brottet mot normerna kan vi lätt se: När hennes syster Marta lagar mat åt Jesus och hela hans sällskap sätter sig Maria vid Jesu fötter, med männen. Det passar sig inte och Marta klagar över att hon lämnas ensam i köket. Men Jesus försvarar Maria – och berättelsen har sparats av Kyrkan som ett mönster för livets prioriteringar: Maria har valt det som är bäst och det ska inte tas ifrån henne. (Luk 10:38-42)

På samma sätt när Maria smörjer Jesu fötter med dyrbar olja och torkar fötterna med sitt hår (jag återkommer strax till den berättelsen). Detta är slöseri, inser folk, men Jesus försvarar henne. Maria bryr sig inte om normer, hon är en stark och insiktsfull kvinna. Det blev för mycket för många.

Till det kommer att vi ser en konstig familj. Syskon skulle inte leva tillsammans som de gjorde. De skulle gifta sig och bilda familj på annat håll. Kan det vara så att också Marta, Maria och Lasaros hör till kretsen av esséer och därför avstår från giftermål och familj för att vänta på Guds rike? Tanken är möjlig. Celibatet var ett ideal för esséerna och både Josephus och Philo talar om hur det finns esséer runtom i landets städer och byar. När arkeologen Yigael Yadin forskat kring uppgifter som finns i esséernas tempelrulle menar han, att Betania var en av de tre esséerstäder där människor som var rituellt orena fick bo. Simon den spetälske bodde i byn. Det stöder arkeologens tanke. (Mark 14:3)

Vi ser att Jesus möter människor som finns i dessa fromma kretsar. Och upptäckter av det här slaget är möjliga att göra först i vår tid, först när andra kulturers språkbruk hörs i svenska skolkorridorerna. Vi ser det, som människor under hela den tid kristen tro förkunnats i Europa, inte kunnat se. Mer finns att upptäcka. Mordet på en invandrarflicka i vårt land och arkeologiska utgrävningar i Det Heliga Landet hjälper oss att förstå.

Vad jag nu har gjort är att utvinna kunskap från evangelierna genom att förstå något i evangelierna genom en händelse i nuet. En svensk enhetskultur, kristen sedan tusen år och fram till mitten av 1960-talet, kan dölja sammanhang i Bibeln. Hora tror vi är detsamma som en prostituerad. I värderings- och kulturbrytningar när starka och fria flickor skälls för horor, kan vi upptäcka en del vi tidigare inte förstått. Hållningen blir sammansatt: upptäckarglädje, vrede över förtryck och skamstämplande men också försiktighet med tvärsäkra omdömen om hur det var i Palestina för 2000 år sedan. Studiet av Bibeln och samtalet får fortsätta, men för min del med en aha-upplevelse att gamla texter går att förstå på nytt just i vår tid. Det betyder inte att jag städar bort andra insikter från Kyrkans läsning av berättelserna om Maria. Hon fungerar som en förebild, därför att hon mediterar vid Jesu fötter och det har hon under århundraden fått

mycket beröm för i predikningar. Att hennes syster Marta lagade den mat som gladdde sällskapet hon hade hos sig har man oftast förträngt – om det inte rent av riktats kritik mot henne just därför att hon lagade maten åt Jesus då hon borde varit from i stället!

Klokare präster har i de två systrarna försökt se två sidor av livet: det aktiva livet och det kontemplativa. Marta och Maria är systrar. En dag bröt Maria mot normen och satte sig bland karlarna och lyssnade på Jesus. Det var naturligtvis helt fel, insåg alla. Fast egentligen var det just detta som var det bästa. Och insikten om den insiktsfulla kvinnan Maria Magdalena sparade Kyrkan också för att värna tanken, att det är viktigt att få fira gudstjänst. Demonstrationerna när Jesus rider in i Jerusalem var illa nog, men inget är så dåligt att det inte kan bli sämre, det var den erfarenhet översteprästererna fick göra.

Evangelisterna beskriver hur Jesus rensar templet, sparkar omkull växlarnas bord och driver bort tjänstemännen med gisselslag. (Matt 21:12-13, Mark 11:15-17, Luk 19:45-46 och Joh 2:13-16) Med den något egenartade logik som kommentatorer av bibeltexter kan uppvisa, drar de slutsatsen, att detta handlar om en verklig händelse eftersom fyra författare beskriver den på liknande sätt. Hade händelsen inte varit verklig om bara en berättat om den? undrar den kritiske läsarkonsumenten.

Attacken mot tempelkommersen slog mot templets finansiella hjärtpunkt. Klart att Stora Rådet skulle och måste utmanas av denna händelse. Efter detta kan inte konflikten med Jesus på något sätt tystas ner. Stora Rådet måste, i både allmänintresse och egenintresse, slå tillbaka. Vi kan helt enkelt inte ha det så att en enskild galning kommer in, slåss och förstör. Det är faktiskt vad Jesus gjorde. Bilden av den blide mannen från Galileen som talar så milt och försonligt får sig en liten törn. Här agerar brutalt en, som trotsar lag och ordning och som gör något mycket värre än brister i hyfs och sans.

Tanken att den som slår mot plånboken slår där det gör som mest ont, är inte ny. Att Stora Rådet skulle uppröras är av detta skäl alldeles begripligt.

Vid eftertanke gäller saken något mer. Templet var den punkt där Gud själv mötte folket. För att denna mötesplats skulle hållas i ordning och de gudstjänster som knöt samman Gud och människor

kunna firas och offer bäras fram så att livet skulle säkras, behövdes pengar. För Stora Rådet kommer någon och slår hårt mot förbindelsen med Gud själv. Jag avisar tanken att Stora Rådets enda intresse skulle handla om pengar eller att Jesus gjorde upp med ekonomisk korruption i templet. Saken är mycket värre än så.

Grundmönstret är entydigt. Stora Rådet kunde inte tänka sig att Gud själv skulle driva iväg administratörer, affärsmän, biträden och ekonomer från templet. Han som gjorde så var en våldsverkare. Visserligen hade profeten Malaki beskrivit hur Herrens budbärare kommer till templet är det med smältarens eld och tvättarens lut – och det är outhärdligt (Mal 3:2). Men det skulle dröja innan någon kunde se ett samband mellan profetian och det som hände den där vårdagen i templet, när hederligt folk fick sina skador omsedda, skickliga hantverkare fick laga det som slagits sönder och leviterna försöka fånga in de djur som kommit på flykt i all oreda.

Det var inte alls fromt och fint när Jesus rensade templet. Hans ord "Mitt hus ska vara ett bödens hus men ni har gjort det till en rövarkula" är ett stridsrop. Det drar mot slutuppgörelse. Och den bedömning som görs är realpolitisk. Översteprästen Kajafas och Stora Rådet värderar de olika alternativen så som alla som hanterar makt måste göra. Att utnyttja händelserna som argument för antisemitism är rakt av bara obegåvat. Det är bättre att en man dör än att hela folket går under, sa Kajafas. De kristna använde den repliken för att tolka vad som skett när Jesus dött. Han var offret för alla, alltså en för alla. Och de menade att översteprästen talat profetsikt och sagt mer än han själv förstod. (Joh 11:50)

I slutuppgörelsen blir Judas ett tjänligt verktyg för makten när han förråder Jesus. (Matt 26:14-16) Genom informationen som Judas lämnar, kan myndigheterna veta var Jesus kan arresteras utan att det leder till folkliga upplopp. (Matt 26:3-5) Apostlarna uppfattade att Judas var girig och ute efter pengarna. (Joh 12:6, Matt 26:14-16) Det finns möjligtvis ett motiv till; han ville skärpa situationen så att Jesus äntligen gjorde något. Det hade gått så bra vid intåget när massorna var på hans sida, men Jesus uppträder inte tillräckligt målmedvetet för att ta makten och kasta de romerska ockupanterna i Medelhavet.

Det här sättet att meditera över Judas motiv finns i musikalen Jesus Christ Superstar, men jag lärde det av en nunna från ett kloster

där systrarna gömde flyktingar. En av deras gäster anmälde dem och polisen kom. Gästen tyckte mycket om systrarna, men ville sätta stopp för det han tyckte var fel och som tog deras uppmärksamhet från honom som gäst i klostret. Det kan bli mer fel än vad en gärningsman tänkt sig.

Judas Iskariot, mannen från byn Keriot i Judeen, är gåtfull och vi behöver nog fundera över honom i insikt att han inte kunde tro på förlåtelsen och ta den till sig. Kanske det värsta inte var hans förräderi och svek mot Jesus i sig, utan sveket mot Jesus när Judas inte trodde att han kunde bli förlåten av honom.

Bertil Gärtner, professor och biskop, har pekat på hur Judas påminner om en gestalt i Gamla testamentet; Achitofel. Denne var kung Davids förtrogne och den som gav kungen goda råd, råd som gällde ”lika mycket som ett ord från Gud” både för kung David och sonen Absalom. (2 Sam 16:23) När sonen gjorde uppror mot sin far, fanns Achitofel där med råd till upprorsmannen. Rådgivaren hade skiftat lojalitet, men allt slutar med att Absaloms nye rådgivare, inkallad för säkerhets skull eller för att Absalom ville skaffa sig egna rådgivare, ger ett annat råd. Achitofel har störtats från sin position, det inser han, sadlar sin åsna, ser om sitt hus och hänger sig (2 Sam 17:1-14 samt 23) Här är en förebild till Judas, den förtrogne som till sist tar sitt liv när han förlorat sin maktbas. (Apg 1:17-20).

Doktor August Neander hade skrivit färdigt sin berättelse om den första kyrkans historia i maj 1832. Fyra år senare kom boken i svensk översättning av Chr. Stenhammar. Översättaren är inte helt nöjd med Neander utan skriver en lång ”anmärkning”.

Neander menar nämligen, att lärjungarna samlades i ett privat rum och inte i templet, när de tog emot Anden (Apg 2) Den svenske översättaren vill ha detta till en händelse i templet där det fanns mycket folk. Sådant kan man strunta i. Men som det ibland händer sig, kom jag att ägna mig lite åt Neander i den svenska översättningen från 1836 samtidigt som jag lärde mig något av en österrisk präst och arkeolog.

Arkeologen hade grävt på Sionsberget i Jerusalem, i det område där esséerna höll till. Det var han förresten som insåg att i området fanns en synagoga som nog var judekristen, en historia som jag ska berätta lite senare i boken. Arkeologen drog slutsatsen att de första

kristna samlades i ett hus som låg nära Kung Davids grav, som idag finns i en synagoga. Huset fanns alltså i närhet till esséernas anläggning. När Jesus talade om hur ett par lärjungar skulle hitta till platsen där han skulle hålla måltid med dem, gav han också en klar instruktion. De skulle följa efter en man som bar en kruka vatten. (Mark 14:13) Vattenhämtandet var en sak för kvinnor, men hos esséerna var det männen i kommuniteten som bar vattnet. Att följa en vattenhämtare, en av många, betydde att man enkelt hittade till deras område.

Arkeologen menar att detta är det hus där Jesus instiftade nattvarden och där de kristna sedan möttes. I debatten från 1830-talet tar jag utifrån modernaste arkeologiska kunskaper ställning för doktor Neander. Där de första kristna möttes är kristenhetens första kyrka. Jesus instiftade den heliga nattvarden på denna plats. Salen låg på övre våningen. En av mina vänner har en tanke om att det betyder, att nattvarden instiftades på hustaket. Det är alls inte orimligt, jag har ju själv ätit uppe på taket Ijumma vårvällar och varma sommarkvällar i länder som Palestina, Israel och Jordanien. Vilken typ av judisk påskmåltid Jesus firade med sina lärjungar kan man diskutera. Tiden när påskalammet skulle slaktas och ätas var fredagskvällen och denna måltid var på torsdagen – eller kanske på onsdagen rentav. Den händelse som återupprepades i måltiden är ändå lätt att identifiera. Jesus tar måltiden när Israels folk i hast lämnade Egypten och gör den till en ny befrielsemåltid. Lärjungarna visste vad den skulle innehålla av läsningar från Skriften, men under tiden ändrar måltiden fokus och här instiftar Jesus nattvarden. (Matt 26:26-29, 1 Kor 11:23-26) Berättelsen om uttåget och påskmåltiden firades år efter år inte bara som ett minne, utan som ett återupprepat drama som människorna steg in i under några timmar. Det var historien om dem, deras egen historia. (2 Mos 12)

Högtiden inleds med att Jesus tvättar lärjungarnas fötter och Petrus protesterar vilt när han inser att Herren ska göra den förnedrande tjänarsysslan. (Joh 13:1-7) Petrus har verkligen förstått alltihop och likväl ingenting. Jesus utför den föraktade sysslan att tvätta skitiga fötter och det är stötande eftersom han är Herre och Messias, det har Petrus fattat alldeles rätt. Men Jesus gör detta som en förebild. Så här ska det gå till. När Petrus får den saken klar för sig

blir han som vanligt entusiastisk och vill att Jesus ska tvätta hela honom. ”Gränslös” är väl det ord som bäst passar för Petrus.

Efter måltiden, när Judas lämnat sällskapet, och man sjungit lovsången går följet till Olivberget. Där finns Getsemane. Några lärjungar är hos honom men somnar, de andra finns på sin samlingsplats lite längre bort. Jesus ber under ångest att få slippa de kommande händelserna, men säger också: inte som jag vill utan som du vill. (Matt 26:36-46)

Och så fortgår dramat. Judas hade kunskap om var Jesus och hans lärjungar skulle hålla till, antagligen övernatta i en grotta på berget. Judas vet. Tempelpolisen och deras medhjälpare kommer. Judas ger det överenskomna tecknet för att visa vem som är Jesus; en kyss. (Matt 26:47-56) I tumultet utmärker sig Petrus, ständigt denne Petrus, och går till attack mot en av tempelpoliserna. Men Jesus markerar att det som nu sker måste hända. När de första kristna i efterhand ska förstå vad som hände läste de också Psaltaren och såg ett sammanhang. Vännen jag litade på och delade brödet med trampar på mig, det kände de kristna igen. (Ps 41:10) liksom berättelsen om ångesten och sveket. (Ps 55: 5-6, 13-15)

Jesus grips och förs till översteprästens hus medan lärjungarna springer bort i mörkret. Trappan som leder upp på Sionsberget finns kvar, liksom en romersk stenläggning i Jerusalem. Turisten liksom pilgrimen kan idag gå där Jesus gått - som en intressant upplevelse eller som en djup andlig erfarenhet, kanske bådadera. De tidiga pilgrimerna ger beskedet att översteprästens palats låg där vi nu ser kyrkan St Petrus in Gallicantu.

Översteprästen Hannas håller det första förhöret, berättar Johannes (Joh 18:12-13). Hannas innehade ämbetet som överstepräst mellan år 6 och 15, därefter var hans söner och hans svärson Kajafas överstepräster, Kajafas från år 18 till år 37. Att den gamle mannen inleder kan bero på att Kajafas ville visa en ärebetygelse, men det kan också vara så, att Hannas ledde en kommission som samlat material mot Jesus. Att arbetsbördan var stor när Kajafas skulle kalla in Stora Rådets 71 ledamöter och var upptagen av administration är också rätt självklart. Hannas kommer inte långt i sitt förhör. Jesus som inte nalkas Hannas med bugande sirlighet, som det förväntades, lyckas uppenbarligen reta upp den gamle mannen och hans betjäning. En

man ger Jesus en örfil och Hannas skickar Jesus till Kajafas, som sannolikt höll till i en annan del av samma rymliga palats. (Joh 18:19-24)

På gården finns Petrus men tydligen också Johannes som beskriver sig själv som ”en annan lärjunge”. Johannes har släktförbindelser in i Jerusalems fina kretsar och det tycks som om han tagit med sig Petrus in i denna miljö: helt enkelt snackat in Petrus förbi vaktmästaren. Nu väntar de båda på översteprästens gård och det blir olyckligt för Petrus som blir igenkänd och rädd. Han förnekar tre gånger att han är en lärjunge och att han känner Jesus. Det är ett drama som evangelisterna berättar eftersom, Petrus hade lovat så mycket men blir en förnekare, just som Jesus sagt. Och när tuppen gal har Petrus upprepat sin förnekelse och slås av insikten att han är en förnekare. (Joh 18:15-18 och 25-27)

Vad som händer hos Kajafas berättar inte Johannes. Jag undrar varför – kanske var Johannes inte med där och då han vill ge ögonvittnets berättelse behövde han inte upprepa allt det som redan är känt. Rättegången är de andra evangelisternas berättelse, och att detaljer från rättegången förts vidare till dem är inte konstigt, sympatisörer till Jesus fanns med i det sammanhanget och kunde berätta, inte minst när de själva blivit kristna och levde i övertygelsen att Jesus uppstått från de döda.

Hos Kajafas fanns nu folk från de tre kategorier som Rådet bestod av: översteprästerna - dvs den tjänstgörande och de tidigare översteprästerna, ”familjen” om man så vill) - de äldste och de skriftlärde (Matt 26:57-68, Mark 14:53). Markus berättar hur vittnen kallades fram, men det blir ingen processuell framgång. Det de säger stämmer inte i detaljerna och därför ogiltigförklaras vittnesmålen. Två vittnens utsagor ska stämma för att det som sägs kan förklaras vara sant. (Mark 14:58) Det är en farlig anklagelse och nära något Jesus faktiskt sagt (Joh 2:19)

På sin tid hade profeten Jeremia siat om templets undergång och ställts inför domstol med hot om dödsstraff (Jer 26:1-19) och anklagelsen att förstöra den plats där Gud möter människor är hädisk och förfärande. Men också detta vittnesmål blir ogiltigt för detaljerna stämmer inte heller här. Alltså fick man övergå till att förhöra den anklagade och domstolens ordförande Kajafas tar vid. När Jesus inte

svarar ett ord har rättegången kommit till en död punkt. Kajafas satsar på den avgörande frågan: Har du inget att svara på beskyllningarna? (Matt 26:63, Mark 14:61) Och Jesus svarar att Människosonen ska sitta på Maktens högra sida. Detta är rättegångens höjdpunkt. (Matt 26:65-66, Mark 14:62, Luk 22:70-71) Jesus gör sig till Gud.

Det är bara att konstatera, som Kajafas också gör, att alla hört händelsen. Den är så oerhörd och så upprörande att översteprästen river sönder sina kläder, just tecknet på upprördhet. En del kommentatorer undrar om Kajafas spelar upprörd. Varför skulle han? Är det inte vettigare att tänka att översteprästen faktiskt menade sig göra sin plikt och handla rätt? Det var alldeles uppenbart en hädare översteprästen hade framför sig, en vars verksamhet hotade hela folkets existens, både i förhållande till Gud och till den romerska ockupationsmakten. Det var Kajafas plikt att gripa in. Händelsen måste beivras och straffet var döden. (3 Mos 24:16)

Ingenstans anklagas någon för att rättegången mot Jesus skulle vara uppgjord. Hade överstepräster ordnat en nattlig ståndrätt hade det varit ett gott kristet argument att Jesus var dömd i en rättegång mot alla regler. Det kan ha varit så att processen förberetts minutiöst utan att Jesus varit närvarande. Han uppträdde offentligt. Det han sa och gjorde kunde lätt rapporteras till intresserade myndigheter. På detta rättegångsmaterial återstod några frågor att ställa – och de ställdes också. Svaren var så tydliga att något mer inte behövdes.

När frågorna var besvarade var saken klar och frågan skulle föras över till den romerska myndigheten, det vill säga till ståthållaren Pontius Pilatus. Det var bara romarna som kunde döma någon till döden och då uppstod ett problem i den juridiska processen. Anklagelsen i det judiska sammanhanget var religiös. Jesus hade sagt att han var Gud och att han skulle riva templet och bygga upp det igen på tredje dagen. Detta var frågor romarna struntade i. Däremot var de mycket känsliga när det gällde den politiska frågan om makten och det är på den frågan Jesus förs till Pilatus.

Också här tänkte jag försvara Stora Rådet. Domstolen har gjort vad på den ankommer, när en hädare upptäckts och händelsen uttalats inför själva domstolen. De har stått på Guds sida mot denne Jesus och visat detta genom sin dom. Nu har de inte fler möjligheter, men de

vet att Jesus framträder med Messiasanspråk och uppträder som en kung. Nu kommer allt att samverka till det bästa och romarna kan utifrån sina utgångspunkter utföra den handling som återställer rätten när hädaren får dö.

Om den romerske ämbetsman som får ta itu med problemet tänkte jag bli lite utförlig. Palestina var en del av det romerska imperiet, ett ockuperat land med samarbetsmän, sådana som realistiskt såg möjligheterna till förtjänster och karriär och sådana som mer idealistiskt försökte göra det bästa av situationen. Där fanns de som drog sig undan, bort från synd och värld och de som enrullade sig i kampen mot de romerska förtryckarna. Men främst fanns där förstås de många som i mötet med maktens utövare försökte göra sig så osynliga som möjligt för att kunna leva sina liv utan att hamna i tråkigheter.

Pontius Pilatus var ståthållare, kejsarens man i landet mellan år 26-36 med residens i hamnstaden Caesarea, noga taget i ett palats Herodes byggt. Staden hade sitt namn efter Caesar Augustus och var den romerska huvudstaden i provinsen. Om Pontius Pilatus vet vi mycket mindre än om Jesus, men hans existens ifrågasätts väl inte nu? Hans namn finns på en inskription på en sten (hittad år 1961) i Caesarea, den viktiga hamnstaden där ståthållaren vanligtvis fanns. Dessutom har Philo och Josephus skrivit om honom. Pilatus finns med i evangelierna, spelar en roll några timmar under rättegången mot Jesus och försvinner sedan in i legendernas värld.

Var han är född och var han dog, vilken bakgrund han hade för att bli ståthållare, vart han kom efter att ha varit i Palestina – allt är frågor som vi får lämna öppna. Fortingall i Skottland gör visserligen turistreklam med påståendet att den ökände Pilatus är född där, men det är för mycket av legend att en romersk ambassadör på väg till klanledare i högländerna skulle fått barn med en kvinna i byn och sedan blivit en känd ståthållare och ihågkommen i samma by. Visst fanns romare stationerade i södra Skottland – men ungefär hundra år efter det att Pilatus dött.

I Tyskland finns en flora av berättelser om Pilatus senare liv; han kan presenteras både som en ond människa som till sist begick självmord och som en kristen som avrättades för sin tros skull. Tre floder i tre

länder gör anspråk på att vara det vatten där Pilatus döda kropp kastades.

Det finns ändå några fakta om ståthållaren att hålla sig till. Men för att förstå honom behöver vi se mannen som står bakom honom, befordrar hans karriär och gör honom till ett verktyg för sin egen maktpolitik.

Bakom Pilatus finns Sejanus, en maktlysten romersk riddare. Han blev pretoriets gardeschef sedan han samlat pretoriet, kejsarens militära vakt, i kasern i Rom och inte längre låtit den finnas utspridd i andra städer och byar. Detta gav honom makt. Han blev kejsar Tiberius närmaste man. Sejanus var antisemit och krävde att hela det judiska folket skulle utrotas. Följdriktigt driver han år 19 ut judarna från Rom. År 26 är det just han som sänder Pontius Pilatus till Palestina. År 30 förbereder Sejanus en stor aktion mot judarna – hans position tycks tryggad när han delar konsulatet med kejsaren på fem år från januari år 31. Pilatus får hederstiteln Amicus Caesaris, kejsarens vän och bakom den utnämningen anar vi Sejanus.

Sejanus är nu nästan ensam härskare i Rom. Kejsar Tiberius har åldrad dragit sig tillbaka till ön Capri men när kejsar Tiberius uppfattar Sejanus som en hotande rival, en som i varje fall vill döda tronarvingen Caligula, blir Sejanus lockad till senaten utan att få veta orsaken. Han döms till döden och avrättas nästa dag, den 19 oktober år 31.

Satt Pilatus, som haft en gynnare i Sejanus, mer besvärligt till efter antisemitens död? Det är inte otroligt. Ståthållaren visste att markera sin trohet mot kejsaren, och det är efter Sejanus död Pilatus låter sätta upp sköldar i Jerusalem till kejsarens ära. Åtgärden utmanar befolkningen och det blir demonstrationer som med vanlig kraft slås ner – men sköldarna flyttas. Det finns uppenbara skäl för ståthållaren Pilatus, tetrarken Herodes och översteprästen Kajafas att hålla ihop. Kejsar Tiberius ville inte ha onödiga konflikter utan frid – även om det är som friden på en kyrkogård, som en kommentator uttrycker saken. Efter incidenten med sköldarna hösten år 31, försöker nog Pilatus undvika utmanande åtgärder i sin ämbetsutövning, den brutala antisemitiska politiken står inte överst på dagordningen längre.

Men bortsett ifrån hans hjälp att lyfta fram Pilatus - varför är Sejanus alls intressant i sammanhanget? Vi får hjälp att datera året då Jesus avrättades. De flesta forskare menar att det antingen var år 30 eller 33. År 30 Pilatus blir vän med Herodes och är han ännu inte utnämnd till kejsarens vän. När överstepräster vill ha Jesus dömd till döden används just den titeln som ett argument och ett hot. (Joh 19:12) och då måste den ha utdelats. Ett sådant hot vore för övrigt verkningslöst om Sejanus satt vid makten, men med Tiberius i bakgrunden blir hotet mer än bara löjligt. Alltså år 33.

När några berättar för Jesus om ett blodbad då galiléer dödades när de skulle offra, kan vi inte datera händelsen och vi vet inte hur många som dog. (Luk 13:1-2) Men vi vet att Pilatus år 36 ingrep hårdhänt mot pilgrimer som ville offra vid berget Gerissim i Samarien. Det är för en maktanalytiker inte svårt att förstå. Upproret i Samaria slogs ner – en ståthållare kunde inte låta sådant passera.

För att undersöka fallet sändes Pilatus av Vitellius till kejsar Tiberius i Rom, men det finns inga källor som säger att Pilatus egentligen klandrades. Efter tio år kan det mycket väl vara så, att han fick en ny utnämning någonstans. Det är alldeles klart att Pilatus kunde låta sina trupper slå ner demonstrationer med ett antal dödsfall som följd. Det är oklart vilket år den händelse ägde rum som Jesus får en fråga om: hur det kom sig att rättfärdiga dödades i templet. (Luk 13:1)

Pilatus är, liksom Sejanus, romersk riddare med militär bakgrund. Han är också ämbetsman och utför de order och önskingar som kommer från Rom. Det förklarar varför Pilatus fått rykte om sig att vara antisemit; han utför den antisemitiska politiken. Men när Sejanus är död söker han utföra den nya politiken. Som ståthållare för han befäl både över den civila förvaltningen och över militären, 3000 soldater i garnisonen och möjlighet att få fler trupper från Syrien. Till Jerusalem fördes vid de stora högtiderna trupper från Caesarea. Från Antoniaborgen kunde soldaterna hålla uppsikt över vad som skedde på Tempelplatsen och snabbt slå ner demonstrationer eller upplopp. Det har diskuterats var ståthållaren bodde under sina besök i Jerusalem. Svaret är troligen i Herodes palats - ett vackert palats och väl placerat för att upprätthålla lag och ordning i Jerusalem.

Judarna hatade Pontius Pilatus. Han var vedervärdig; hårdhänt och föraktfull mot dem i sin maktutövning, berättas det. Det är säkert sant och det är den politik Sejanus vill se förd. Pilatus lät sina trupper föra in det romerska fälttecknet på tempelplatsen – en makt demonstration som också innebar att templet vanhelgades. När demonstranter skyndade till för att stoppa denna hädelse, dödades de av soldaterna.

När Pilatus lät bygga en akvedukt för att leda vatten till Jerusalem använde han tempelskatten - medel särskilt för templet, för att bekosta den. Om det var en ”joint venture” med överstepräster kan jag inte bedöma, men möjligt är det. Till templet behövdes ju också vattnet och saken gällde alltså inte bara ett romerskt intresse. En fyrkantig knekt utan känsla för hur makt används smidigt, det är säkert en träffande beskrivning av ståthållaren. Men Pilatus förstod att använda både piska och morot i sin maktutövning och visste att tolka signalerna från Rom. Hatet mot honom som den romerska ockupationsmaktens främste företrädare och exekutör, var självklart verkligt och knappast utan grund. Philo kallar honom rigid, obarmhärtig och omedgörlig. Josephus framställer Pilatus som en ämbetsman för vilken Roms intressen kommer främst. Evangeliernas bild visar en man som utövar makt. Men en ståthållare som sitter i tio år, kanske ändå inte är så oduglig, sett från den romerska maktens perspektiv?

Pilatus präglade mynt som på ena sidan hade kejsarens bild och på den andra sidan en judisk symbol. Han hade politisk kontroll över området och kunde ta in den skatteuppbörd Rom räknade med. Publikaner var lokala skatteuppbördsmän med god kännedom om folk. Systemet hade en gång införts av grekerna under Ptolemais. Romarna insåg att det var ett bra system och övertog det. Publikanerna var oftast förmögna och inflytelserika personer. Rätten att ta upp skatt auktionerades ut för ett år i taget. Romarna hade förresten också kontroll över översteprästen och förvarade hans kläder. De lämnades ut en vecka före de religiösa festerna för att renas, eftersom hedningarna haft dem om hand.

Pontius Pilatus är den ende romerske ståthållare vars namn dagligen nämns världen över efter 2000 år. Det är han ensam om. Ingen annan romersk ståthållares namn är allmänt känt och bara ett fåtal kejsares. Hans namn nämns därför att ståthållaren en fredagsmorgon dömde en jude i en process där den politiska nyttan fick gå före rätten.

Den folkliga gåtan: Vem är det som har Guds ord framför sig, kungens ord i sig och folkets ord kring sig men ändå inte vet vad som är rätt? Svaret är: Domaren.

Pilatus hustru spelar också en viss roll i dramat: Medan han satt på domartribunen fick han detta bud från henne: ”Du skall inte ha med den där rättfärdige mannen att göra. Jag har haft mardrömmar i natt för hans skull.” (Matt 27:19) Hos just Matteus nämns drömmar som ett sätt att ta emot gudomliga budskap. När kyrkofadern Origines (185-254) skriver en kommentar till Matteus evangelium, tar han också med traditionen att kvinnan, som förses med namn – Claudia Porcla – blir kristen.

Tradition med stort T, är döda människors levande tankar, medan tradition med litet t är levande människors döda tankar. Uppgiften är att förstå vad som är vad – men visst kan traditionen om den kloka kvinnan vara just Tradition!

Jag begrep inte varför upplysningen om Pilatus hustru finns just hos Matteus. Vore det inte rimligare att Lukas, som skriver till en romersk ämbetsman, skulle vara angelägen att lämna en sådan sakupplysning? Jag ringde min vän den lärde bibelprofessorn och frågade alldeles barnsligt, så som man kan fråga en som är expert på Matteus. Jag tyckte hans svar var bra: ”Matteus är så angelägen att visa att Jesus var oskyldig. Därför tar han ur sitt ’restmaterial’ också med berättelsen om Pilatus hustru.” Både Matteus och Lukas har en del som kallas ”särstoff”, material som är mer än det som Markus utnyttjar. Och det finns alltså ett syfte och en personlig vinkling när de använder det.

Fredagen

Pilatus hade gjort försök att skaffa sig utvägar. Fångnen hade skickats till tetrarken Herodes, som hade Galileen som sitt område, men Jesus hade inte krumbuktat sig inför makten nu heller. (Luk 23:8-9) Ståthållarens lilla gest uppskattades dock av tetrarken. De två var efter den dagen vänner. (Luk 23:12)

Pilatus försökte visa upp den misshandlade inför folket i ett försök att visa att mannen redan straffats hårt och därför borde skonas, men utan framgång. Han prövade att ge Jesus fri genom att låta folket få en fånge fri (det var möjligt under påsken) och välja mellan Barabbas och Jesus. Folket begärde Barabbas.

Pilatus kände igen ett politiskt omöjligt läge. Alternativen var uttömda: ”Ta honom och gör med honom vad ni vill.” Pilatus tvättar sina händer. Han har lämnat ansvaret ifrån sig. I händelsen finns en replik som använts antisemitiskt, men då går poängen förlorad. Folket ropade: ”Hans blod må komma över oss och våra barn”. (Mat27:25) Poängen är en annan, en parallell till vad som hände i Gamla testamentet när Josefs bröder sålde honom. (1 Mos 37) När den härvan till sist löstes upp, hade Josef gjort sin lysande karriär och kunde sammanfatta vad som hänt:

”Ni ville mig ont, men Gud har vänt det till något gott. Han ville göra det som nu har skett och därigenom bevara många människor vid liv.” (1 Mos 50:20)

Det stöddiga demonstrationsropet kan på precis samma sätt vändas till något annat och likadant blir det med översteprästens politiska analys när han konstaterar, att det är bättre att en man dör för folket. De kristna skulle säga, att det var precis detta som hände och blodet betyder att Jesus skaffar förlåtelse för oss. Och det är förresten lite djupare sett inte ett antal judar då som vill ha Jesus korsfäst. Det är vi. Mänskligheten. Förlåtelsen är den möjlighet som gäller oss alla. Paradoxalt nog.

På morgonen fördes alltså Jesus ut för att avrättas tillsammans med två män. Deras namn vet vi inte. En möjlighet är att de tagits till

fånga tillsammans med Barabbas och att de var motståndskämpar eller terrorister - samma dåd kan som bekant antingen ses som ett utslag av motstånd mot makten eller som terrorism. Vi vet inte. Kanske ska de ses som befrielsekämpar, kanske som enkla banditer, möjligtvis som både - och. Det som går att veta är att dessa två inte betraktades som oskyldiga. De hade spelat sitt spel och förlorat, väl medvetna om vilken risk de tog. Nu skulle de dö.

Han bar tvärbjälken, patibulum. Det var den som fången fästes vid, med spikar eller rep, och så hissade man upp tvärbjälken med dess offer på den påle som redan stod vid avrättningsplatsen. Att Jesus faller under tyngden efter att ha blivit misshandlat med det romerska spöknippet - försett med benbitar eller glasbitar - var väl närmast självklart. Omedelbart kallas en man in för att bära korset – en man som är på väg in till staden. Han identifieras som Simon från Cyrene och läsaren får veta vad hans söner heter; Alexander och Rufus. (Luk 23:26) Den sortens information måste vara en berättelse i sig själv: de första kristna visste vilka de var därför att Alexander och Rufus var kristna. Pojkarna – vuxna män i församlingen i Jerusalem – synliggjorde dramat och kunde säga vad deras far hade gjort, när den romerska avrättningspatrullen rekvirerade honom för att bli korsbärare. Utan att han riktigt begrep hur, hade hans vardagsvandring från fälten till stan blivit en del i ett världshistoriskt drama.

Att ståthållaren roade sig med en utmanande gest är kanske begripligt. Han kunde inte stå emot Stora Rådet, men han kunde visa sin ringaktning genom skylten som kungjorde brottet den dömde gjort sig skyldig till: Jesus från Nasaret, judarnas kung, INRI. Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum.

Pilatus fattade förstås att den inskriften skulle uppröra Stora Rådet, som begärde en rättelse, nämligen att det skulle stå att karln sagt sig vara, men alls inte var, judarnas kung. ”Quod scripsi, scripsi”, blir maktens svar. ”Vad jag har skrivit, det har jag skrivit.” Maktens arrogans missar vi inte ens efter 2000 år: Nu faller jag inte efter för fler krav. Det finns en gräns för politisk köpslagan och det finns ett behov att markera eftergifternas begränsning och ståthållarens suveränitet.

Han blev korsfäst på ett romerskt avrättningsredskap. Grekiskan har inget ord för den sortens verktyg utan kallar det hela ”stauros”, påle. Det är inte särskilt märkvärdigt även om Jehovas Vittnen försöker göra det till en viktig del av sin kyrkokritik. Envetet hävdar de att korset inte var ett kors utan en påle, men missar att påle är det enda ord som avrättningsredskapet crux kan översättas med till grekiska. Däremot finns det anledning att uppmärksamma att avrättningsredskapet var av trä. Den som hängs upp på trä hänger som en förbannelse inför allt folket. Det visste de som kunde sina heliga skrifter. (5 Mos 21:23, Gal 3:13) Han som hänger där på kullen Golgotha strax utanför stan är en förbannad.

I Giv´at ha-Mivtar, strax norr om Jerusalem, hittades år 1968 kroppen efter en korsfäst. En spik genom en brädbit hade slagits igenom mannens hälar, armarna var fastspikade på samma sätt, spik, brädbit och så genom inte handen utan genom armen strax över handleden. Benen böjdes så att de inte skulle kunna ge något stöd. Kroppen hängde i armarna. Brädbiten gjorde att kroppen inte kunde glida av spiken.

Deckarläsning är inte bara allmänbildande tidsfördriv. Ibland ges också medicinsk sakkunskap. Som när rättsmedicinaren Kay Scarpetta föreläser:

”Vikten från en kropp med utsträckta armar påverkar utandningen. Man kan andas in men det är svårt att andas ut eftersom de interkostala musklerna är hoppresade. Efter ett tag leder det till asfyxi. Om man därtill lägger den smärtschock tortyren åstadkommer, samt rädsla och panik, är det troligt att man drabbas av hjärtrytmrubbning.” (Patricia Cornwell, Sista utvägen, Norstedts förlag Stockholm 2002 s 287)

Jag frågade sakkunskapen. ”Interkostal” betyder musklerna mellan revben. Det var så det gick till.

Korsfästelsen är ett grymt straff. Förnedringen att det mest personliga, min död, blir ett skådespel, kanske ett nöje, i varje fall ett samtalsämne. Det personliga blir offentligt. Till detta kommer andnöden. Delikventen måste pressa upp kroppen för att få ut luften, metoden är ju att långsamt strypa sitt offer. De konstnärer som gör

bilder som visar en korsfäst med böjda knän har förstått principen. Muskelnerna i bröstet ska pressas samman, inte stödjas av benens kraft. Dödskampen ska ta sin tid. Folk ser och ska skrämmas. Det fick också ta tid. Kroppen togs i vart fall inte ner på några dagar.

Romerska medborgare hade en annan rätt, ius gladii. Det är rätten för den dödsdömde att avrättas med svärd och alltså förmånen att slippa en utdragen dödskamp. Judar hade inte den rätten.

Allt är så djupt tragiskt. Han som hänger på träet är en, inte bara av människor, utan också av Gud förbannad, som mister livet. Hans lärjungar har lämnat honom. Kvar är en romersk patrull, några fiender, några kvinnor och de två som ska dö tillsammans med honom. En av dem är hånfull, den andre insiktsfull. Denna fredag dör drömmen om Messias på en kulle i staden Jerusalem. Och det tar inte särskilt lång tid. Från klockan nio på morgonen till klockan femton.

”Med ett högt rop slutade Jesus att andas. Och då brast förhänget i templet i två delar, uppifrån och ända ner. När officeren som stod vänd mot honom såg honom ge upp andan på det sättet sade han: ’Den mannen måste ha varit Guds son’.” (Mark 15:37-39)

Det betyder att Jesus dör just som mängden av lamm slaktas i Jerusalems tempel. Det var prästerskapets syssla från kl 13 till kl 16. 18 000 lamm eller fler (jag redovisar vad jag tror vara en försiktig beräkning) skulle slaktas, halsen skars upp och djuret förblödde. Blodet rann i kanaler ner i Hinnoms dal och slaktplatsen var blöt därför att lammen tvättats marken slipprig av blod och fårskit. Bråttom var det. Slaktkropparna skulle börja tillredas för nattens fest när den stora befrielseberättelsen skulle höras. Och någon gång när det blev vardag igen fick några leviter sätta sig och sömma ihop förhänget framför det allra heligaste. De som sydde såg inte den poäng de kristna förkunnarna så gärna förklarade: när Jesus dog öppnades vägen för oss allra längst in i det heliga. Vi får och vi kan komma hem till Gud igen.

Den korsfäste Jesus ger Johannes ett uppdrag. Han ska ta hand om Maria. (Joh 19:26-27) Uppdraget till Johannes kan vara ett tecken på att den gamla kyrkliga traditionen är riktig. Maria hade inte fler

barn än Jesus. Om så varit, kunde – och skulle – ju dessa barn ha tagit ansvar för henne på hennes ålderdom.

När de första kristna predikade om det här, var det fullständigt självklart att de ur judendomens heliga skrifter skulle hämta information om det djupare sammanhanget med avrättningen. De kunde texterna och nu pekade de på hur profetiorna fullbordats. Argumentet var enkel: det stämmer, för det blev precis så som det var förutsagt. Uppfyllelsen av profetiorna var ett viktigt argument.

Vi kan se hur överensstämmelserna redovisades. Att Matteus, han som skrev för de judekristna, var särskilt angelägen om saken är lätt att begripa. Men den skeptiska frågan är lika begriplig. Är inte detta en efterhandskonstruktion? De första kristna visste hur det borde vara när den Rättfärdige dödades och så la man till de passande detaljerna och folket imponerades. Så har många bibelforskare menat. Själv är jag mer skeptisk. Är det inte så, att forskarna speglar sin tids fördomar mot orientaler? Skulle dessa människor inte lika kritiskt som vi, fråga efter vad ögonvittnena faktiskt såg, just därför att de första kristna pekade på parallellerna? Överensstämmelserna visar oss hur de kristna tidiga undervisning höll fram poänger, den saken är klar för alla. För min del är jag beredd att tänka, att de kristna såg bibelorden stämma med det de sett eller hört ögonvittnen berätta om. Jag har lätt att bli lite tagen av profetior som tycks mig stämma, och jag lever 2000 år senare. Hade jag varit på plats i april år 33 och varit bibelkunnig, hade jag antagligen varit skakad och ställt en allvarlig fråga om vad som är sant.

Naturligtvis måste jag välja. Jag kan föredra att tänka att medarbetare till Matteus plockat fram så många förutsägelser de kunnat hitta i Gamla testamentet och fräschat upp berättelsen med dem. Jag kan med lika goda skäl tänka att Matteus, med tullmannens särskilda sinne för saken kunnat upptäcka vad som funnits med i sammanhanget. För den som tänker att Gud har en plan för frälsningen blir det senare inte alls orimligt. Och hur vi än väljer kan vi veta att de första kristna var ivriga att se ett sammanhang. Här är några exempel:

Hatad utan anledning	Jes 49:7	Joh 15:24-25
Förkastad av prästerna	Ps 118:22	Matt 21:42, Joh 7:48

Förrådd av en vän	Ps 41:9	Matt 26:2-25, 47-50, Joh 13:18-19, Apg 1:16-18
Såld för 30 silvermynt	Sak 11:12	Matt 26:15
Pengarna användes för köp av en åker	Sak 11:13	Matt 27:7
Övergiven av sina lärjungar	Sak 13:7	Matt 26:31-56
Slagen i ansiktet	Mika 4:14	Matt 27:30
Bespottad	Jes 50:6	Matt 26:67, 27:30
Förlöjligad	Jes 50:6	Matt 26:67-68, 27:31, 39-44
Misshandlad	Jes 50:6	Matt 26:67, 27:26, 30
Korsfäst	Ps 22:17	Matt 27:35, Joh 19:18, 37, 20:35
Inga sönderslagna ben	2 Mos 12:46, Ps 34:21	Joh 19:33-36
Törstig	Ps 22:16	Joh 19:28
Surt vin att dricka	Ps 69:22	Matt 27:34
Sedd som överträdare	Jes 53:12	Matt 27:38
Begravd bland de rika	Jes 53:9	Matt 27:57-60

Då såg de inte vad som skedde, men sammanhanget klarnar efter hans uppståndelse.

Korset är de kristnas tecken. Det pryder kyrkor och kapell, det är blickfång i kyrkorummen, det är det tecken som ritas på dopkandidaten och som de kristna tecknar över sig själva och det är i sig en absurditet: att rita ett avrättningsredskap eller titta på det för sin uppbyggelses skull. Tonårskillen sa: "Så om Jesus blivit skjuten med en k-pist så hade det hängt en k-pist framme i kyrkan?" Med en del krumbukter måste väl svaret i princip bli ett ja.

De två bröderna var ute på fälten tillsammans och där blev den ene den andres mördare. Det är den fasansfulla berättelsen om brodermordet (1 Mos 4), som tolkat så mycket av människans historia. När mördaren Kain drar slutsatsen att skulden är för stor att bära, ger Gud honom ett skyddsmärke; Kainstecknet. Det var det gamla tecknet för Jahve, Gud. Det finns nämnt hos profeterna Hesekiel (Hes 9:4) och Jesaja (Jes 44:5). Vi vet hur det tecknet såg ut. Det hebreiska ordet för märket är taw, den sista bokstaven i det hebreiska alfabetet. I den äldsta formen tecknades det som ett kors: +.

Några kristna teologer har funderingar om hur den korsmärkte kan möta oss redan i Bibelns första bok, men deras tankar kan avvisas som utslag av önsketänkande. Kyrkan, som sett profetior om Messias genom skrifterna i Gamla testamentet, har läst in samband som andra forskare menar inte finns. Av sådant blir till sist en rätt meningslös träta. Kyrkan har använt sin läsning till att upptäcka samband och de kristna menar att de lärt sig detta av den Jesus som några lärjungar på väg till Emmaus mötte när de trodde att han var död. (Luk 24).

Robert Eisler, som en gång kom med påpekandet om Jahve-tecknet, är jude. Han skulle avvisat tanken att det var ett kors, gudsnamnet. För honom var det ett taw, en bokstav helt enkelt. Det är de kristnas tolkningsmönster som får dem att se – eller om man så vill: att upptäcka. Det handlar fortfarande om tecken, inte om bevis.

Vad händelserna i Jerusalem denna fredag i april betyder har utlagts i alla år. Din död förkunnar vi, hette det i de tidiga kristna liturgierna (1 Kor 11:26) och det är något som upprepas i en vanlig svensk högmässa idag. Ibland har mystiken omkring blodet varit mer markerad – i medeltidens mystik och i det som kallas pietism från 1700-talet och framöver. Hans död betyder att vi får leva för han tar vår död på sig. Det är inte lättsmält och gång på gång har diskussionen rasat om det etiska i att en oskyldig dör så att de skyldiga ska gå fria. Jag läser på nytt den gamle domprosten Björbling. Med lärt latin dissekerar han vad som hände för oss när Jesus dog på korset. Vi är befriade från döden och det betyder från den andliga döden; skilsmässan från Gud och hans gemenskap. Därmed är också den kroppsliga döden besegrad, den som är den andliga dödens fortsättning. Alltså får vi vara Guds barn. Det är rätt logiskt, det som domprosten benar ut. (jag läser alltså Björbling, *Den christeliga dogmatiken*, del 2, Stockholm 1875 s 180-181). Fast katekesutvecklingen (*Martin Luthers Lilla Katekes med förklarande text*) från år 1878 får till det mer pedagogiskt och mer uttrycksfullt:

117. Vad tror och bekänner du om Jesu Kristi återlösningsverk?

Jag tror och bekänner, att Jesus Kristus är min Herre, vilken förlössat, förvärvat och vunnit mig, förtappade och fördömda människa, ifrån alla synder, ifrån döden och

djävulens våld, icke med guld eller silver, utan med sitt heliga och dyra blod och med sitt oskyldiga lidande och död.

Detta visste svenska folket att redogöra för vid husförhören. Jag kan illustrera mer hårdhänt: slaget står vid Dybbøl i Danmark år 1864. Den preussiska krigsmakten är överlägsen den danska. En dansk soldat faller sårad och skrikande till marken. Fältprästen rusar fram och ryter: ”Vad skriker du för? Vet du inte om att du är förlåten?” Självård kan vara handfast och jag har inte en aning om den fungerade som perspektivförskjutare för soldaten. Men repliken är minnesvärd. Kristen tro säger att förlåtelsen blev människors möjlighet därför att Jesus dog på korset och att det därför inte längre finns något att vara rädd för.

Jag kan gå vidare till Sven Lidman (1882-1960), erfaren vad gäller synd och värld och pingstvän till detta. Han skriver inledningen till sin översättning av Augustinus Bekännelser, kyrkofaderns andliga memoarer. Texten vibrerar:

I.

Jesus –

Det är människosjälens och människosläktets djupaste och starkaste rop på kärlek, på trofasthet, på allvar, på sanning, på verklighet. I Jesus ber människohjärtat om ett mål och en mening för sin tillvaro – och det får Honom själv: Jesus Kristus – och Honom Korsfäst.

Det är fruktansvärt enkelt – fruktansvärt verkligt – fruktansvärt farligt.

Det är A och O, begynnelsen och änden – begynnelsen på Guds verk och änden på ditt eget – det är den arkimediska punkten från vilken världen lyftes – det är den levande dynamiten, som spränger sönder en varelse för att hon skall få leva och giva liv.

Det är stötstenen och hörnstenen.

Det är den yttersta spetsen av en knivsegg, som klyver världen – som är skarpare än något tveeggat svärd och tränger igenom, så att den åtskiljer själ och ande, märg och ben, och är en domare över hjärtats uppsåt och tankar.

*Det är Kärleken – barmhärtig och sträng – omutlig och förlåtande – mjukare än vaxet och hårdare än diamanten.
Det är Jesus Kristus och Honom Korsfäst.*

II.

Det är den omutliga verkligheten.

Det är det ofrånkomliga vägskälet – det är det fruktansvärda avgörandet - det är det oåterkalleliga avskedet.

Det är den skoningslösa elden – det är det eviga allvaret: det är frihet och frid.

Där finns inget mörker – ingen skugga – ingen möjlighet till undanflykt: det är den omutliga klarheten, det är dörren till verkligheten.

Och det är mötesplatsen för all världens motstånd och lögn: Jesus Kristus och Honom Korsfäst.

III

Så älskade Gud världen, att Han utgav Sin Enfödde Son, på det att var och en som tror på Honom icke skall förgås utan hava evigt liv.

Men hela världen är i den ondes våld, och världen sände allt vad den ägde av lögn till denna hotade punkt för att försvara sig själv och sitt eget – en jättemobilisering av världens krafter; en folkvandring av bedragare och bedragna, kejsare och konungar, prinsar och prelater, präster och predikanter, hädare och hycklare, ljumma och kalla, blinda och skevögda, hedningar och skenkristna.

Alla hava de lämnat sitt bidrag: nitton seklers hopade lögn – en alpkedja av lögn.

Men över den reser sig alltjämt höjden med Korset på, väntar dörren, öppnar sig vägen.

Och omkring var och en som vill gå den, är den stora skaran av vittnen i skyn, en skara som ingen kan räkna, en skara ur alla folkslag och stammar och folk och tungomål.

Och över hela lögnvärldens anskri hörs sanningsfolkets rop: Frälsningen tillhör vår Gud, Honom som sitter på tronen och lammet.

Jesus Kristus och Honom Korsfäst.

Ett problem återstod. Det var inte önskvärt att de tre döende skulle hänga kvar på sina kors över påskhögtiden. I den romerska rätten var det annars en del av straffet, att en död kropp hängde kvar och blev fågelmat. Kejsar Augustus hade till exempel nekat en dödsdömd som bad att få bli begravd denna ynnest. ”Den saken tar fåglarna hand om”. (Suetonius Kejsarbiografier, Augustus 13:2). Men för den judiska högtidens skull bad Stora rådet att kropparna skulle bort. Soldaterna beordrades att slå ihjäl dem och de gjorde så genom att krossa de dömdas ben.

Jesus var redan död. På honom stack en soldat upp ett sår vid hjärtat och det rann ut blod och vatten. En läkare ville på 1920-talet hävda att Jesus var skendöd. Att det rann ut vatten och blod när soldaten stack sin lans i hans bröst, förklarade han så att soldaten såg en stor blåsa på kroppen efter det att Jesus misshandlats (och så kan det bli, det vet var och en som fått skoskav och blåsa på foten). Den mänskliga nyfikenheten får oss att vilja sticka hål på blåsan och just så var det för soldaten men inte mer heller. Lansen nådde aldrig hjärtat, bara en stor läbbig lymfablåsa. De som kan ställa sådana diagnoser efter närmare 2000 år borde vara mycket välkomna i sjukvårdsköernas land. Doktorn ger sitt utlåtande per telefon utan att ha sett patienten. Varför tror jag att patienten inte är riktigt belåten?

Saken är klar, delikventerna döda och nu återstod bara att kasta bort kropparna, den skymfen hörde också till straffet och har gjort så in på 1800-talet i Sverige. Med Jesus blev det inte så. Två inflytelserika personer såg till att få ut kroppen – och Pilatus gjorde ännu en markering mot dem som organiserat kampanjen mot Jesus. Han lät Josef få den döda kroppen.

Så kom det sig att Jesus blir begravd bland de rika. Han läggs i den grav Josef från Arimataia tänkt ha som familjegrav och han ligger där fram till tredje dagen. Det borde vara tryggt för dem som röjt undan hädaren, inte minst som de fått vakt vid graven. I Jerusalem satt folk precis överallt. I hemmen, på bakgårdarna, i trappor och prång samlades människor i gemenskaper för att äta påskalammet och upprepa det som hänt när folket befriades från

slaveriet i Egypten. Den festen måste hållas i staden, utanför fick man inte äta påskalammet. Sent på natten, glada (vi brukar ju undvika ordet berusade i sammanhang som dessa) av en mängd vin, kunde pilgrimerna ta sig till nattkvarteren både i staden och utanför den. Det var lika roligt som vanligt, med andra ord. Utom för några.

Farligt och härligt

En präst försökte analysera Astrid Lindgrens berättande. Han fann att ”kyrkan” inte fanns med i hennes böcker. Prästen fick svar på tal i en insändare. Astrid var inte främmande för religiösa frågor. ”Jag tror på Gud när jag verkligen behöver Gud” hade hon sagt.

Insändarskribenten tyckte att det var en bra sammanfattning av nutidsmänniskans situation. Han fortsatte:

”Låt oss inte glömma den fina gudsbild hon ger oss i den enkla visan Fattig bonddräng: 'Jag har sett din strävan och ditt nit, därför fattig bonddräng, kom hit!' säger Gud. Invändningar har hörts från prästerligt håll. Så enkelt kan det inte vara att bli frälst och komma till himmelen. Prästerna kunde ju rentav bli överflödiga.”

Man ska läsa insändarskribenters religiösa tankar, de ger så mycket bildning och så viktiga insikter. Som denna. Och jag är inte, jag anar att saken måste uttryckas, ironisk. Ser man saken som insändarskribenten så behövs inga präster, det är sant – men ingen frälsare heller. Att Jesus skulle gjort något som jag själv med all nit och strävan misslyckats med, det är insändarskribenten helt främmande. Han är en arbetsvillig moralist. Men det är också allt. Han behöver ingenting av Gud. Han har ju sin ”fina gudsbild”.

Det är i denna av upplysningstiden präglade epok vi lever. Jag vet inte om prästen som la märke till att kyrkan saknas i Astrid Lindgrens berättande, svarade. Om han gjort det och hur han än svarar, kommer väl den som skrev insändaren inte att begripa att kristendom är något helt annat än vad han fått för sig. Säkert tillhör han Svenska kyrkan och har under årens lopp betalat mycket för att vara med. Ändå är han helt utanför. Han har missat vad alltihop går ut på. Och värre än så. Det är inte hans fel. I vår kultur har människor styrts bort från tron. Vi lever efter ett böjningsmönster från slutet av 1700-talet och styrs av gångna tiders föreställningar och uppgörelser. Jag läser Lenins religionskritik från början av 1900-talet och fram

träder den franska upplysningstiden. Det var en kritik som påverkade också i Sverige och jag kan ta partibroschyren från Sveriges Kommunistiska Parti med Lenins texter och förstå vad en ung, bildningstörstande arbetare på 1920- eller 1930-talen fick för information om religion och hur han tillgodogjorde sig ett tankemönster. Var analysen riktig? I vems intresse formulerades den? Frågorna ska sannerligen ställas.

Den som frågar så, kan plötsligt se Jesus som befriare. Han är inte en bild eller ens en föreställning, utan motspänstig och alls inte samtida. Han ställer frågor in i vår tid som inte är vår tids frågor och just därför frågor om vår tid. Han kallar människor att följa med honom och om de gör det, kommer de att få problem med Jesus – för det får alla lärjungar. Han ställer människor utanför systemen och han möter dem i det som är deras djupast mänskliga.

Slutsatsen? Då som nu är kristendomen något mer och något utmanande. De som har makten vet det och de ser att tron på Jesus utmanar. Den första åtgärden var att försöka utrota tron, den andra att tämja den. ”If you can’t beat him, join him”, lyder regeln för hur fienden ska mötas. Jag inser att några vill vara med och tämja tron. Andra vill utmanas av den, leva trons äventyr. Jag skriver inte detta för att klassificera vem som är vad, utan mer som en utmaning och en fråga: Vem vill leva tron? Vem vill ställa grundläggande sanningsfrågor – inte frågor om lämplighet eller känslor eller tyckanden? Vem vill i sitt eget liv utmanas till något som är större? Den som inte vill, har goda skäl – för det är inte vanvett att vilja säkra sitt liv och dra upp sådana gränser att livet blir hanterligt. Grannens hönsgård är sådan. Frisk luft med vatten och föda för hönorna men också nät över gården och kring den; ingen fara att rovfåglar ska ta hönorna, men å andra sidan inte heller en chans för hönorna att komma ut. Vill jag verkligen vara en tamhöna eller vill jag vara en vild fågel med de risker ett sådant liv för med sig?

När Jesus kallade lärjungar sa han: Följ mig! Då lämnade fiskarna sina nät, ”genast” noterar evangelisten, och följde honom. (Matt 1:18) De hade något att lämna och hade alltså alternativ. Men något lockade dem till det okända. Jag förmodar att det som lockade var livet, livet som är lite mer än vardagen. Så blev de lärjungar, människor som gick i lära, men kanske ännu mer efterföljare. Och de

följde en person, inte en idé, ett partiprogram eller en uppsättning lärosatser. Jesus gick bokstavligen före.

Jag tar Paulus som exempel. En begåvad och engagerad ung man (född kring år 10 och avrättad i Rom år 65). Han utbildades i fariséskola i Jerusalem och var för det godas skull angelägen om att förfölja de kristna. Denna renhållningsaktion förde honom från lokalsamhället Jerusalem till Damaskus när undersökningsområdet vidgades. Paulus försågs med de officiella dokument som gjorde att han kunde arresteras där. I en syn fick han på vägen till Damaskus möta Jesus, en händelse som blev vändpunkten i hans liv. Paulus blev kristen. (Apg 9)

Skandalen när han gått över till fienden var oerhörd och problemet kunde bara lösas genom att mannen röjdes ur vägen. Det lyckades inte men var alltid nära – det skulle dröja 30 år innan Paulus avrättades. Under alla dessa år lever han under dödshot och med risk för ständiga attentat. Informationen lämnas i Apostlagärningarna och i de brev Paulus skriver.

Han blir den store missionären och reser på till synes oändliga färder – 40 000 km. Till sist kommer han med fångtransport till Rom där kejsaren ska döma honom.

Paulus är brevskrivaren. Han måste hålla kontakten med de församlingar han grundat och i breven systematiserar han tron, gör teologi, reder ut begreppen och ger ord för de kristnas erfarenheter. Han ser samband och sammanhang. Han anar alltid faror för de nykristna.

Om Paulus kan vi veta mycket. Han är en jude från diasporan, Tarsos i nuvarande Turkiet, och romersk medborgare med de privilegier det innebär från födseln. Han heter Saul på hebreiska och tillhör, liksom en gång sin namne, kung Saul Benjamins stam. Han vet att vara stolt över släktbanden. (Rom 11:1) När han rör sig i internationell miljö, och i en sådan är han uppfödd, använder han ett grekiskt namn som låter som hans eget. Saulus blir Paulus.

Att han som ung pojke fick läsa de judiska heliga skrifterna är självklart – men han fick också bekanta sig med den grekiske filosofen Homeros. Efter den grundläggande utbildningen kunde föräldrarna låta honom läsa i Alexandra, Babylon eller Jerusalem och till Jerusalem kom han i fjortonårsåldern. Där möts de judiska

intellektuella från ”hela världen”. Och Paulus fick sin retoriska utbildning och rustades intellektuellt.

Så blir han kristen. Han har aldrig varit med Jesus, men han har mött honom i en syn.

”Men när han på sin resa närmade sig Damaskus omgavs han plötsligt av ett bländande ljussken från himlen. Han föll till marken och hörde en röst som sade till honom: ’Saul, Saul, varför förföljer du mig?’ Han frågade: ’Vem är du, Herre?’ – ’Jag är Jesus, den som du förföljer.’ Kamraterna på resan hörde rösten men såg inget. Nu måste de hjälpa Paulus, som blivit blind, in i staden. (Apg 9:4-5)

Visst kan den som vill, förklara saken som ett epilepsianfall eller som utslag av allvarlig stress. Paulus själv ser saken annorlunda och gör teologi av sin erfarenhet när han nu bytt sida. Det är Paulus som uppfattar att Kristus och Kyrkan hör samman som en kropp. Jesus hade ju sagt så när han talat om de förföljda kristna, att det egentligen var han, Jesus, som blev förföljd när vanliga kristna jagades. När Paulus tänkt igenom saken gör han erfarenhetsbaserad teologi: Kyrkan är Kristi kropp, han är huvudet och de är kroppsdelarna, medlemmarna. (1 Kor 12).

Gud är i centrum för Paulus teologi. Det är erfarenheter han skriver ner. Tankekonstruktioner ställer han sig främmande för, han som de andra apostlarna. Och det han formulerar blir positionsangivelser i de uppgörelser som den unga kyrkan måste igenom. Han talar med en alldeles egen auktoritet. Han är apostel. Det betyder att han är sänd av Jesus.

När Paulus efter alla strapatser till sist ska avrättas, kan han redovisa en lång lista med övergrepp. Det gör han under en slags protest – ska det nödvändigtvis bråkas med honom ska rätt vara rätt, hur löjligt det än kan te sig:

”...Jag har arbetat mer än de flesta, suttit i fängelse mer än de flesta, fått prygel i övermått och ofta riskerat livet. Av judarna har jag fem gånger fått fyrtio minus ett slag, tre gånger har jag slitit spö, en gång har jag stenats, tre gånger har jag lidit

skeppsbrott, ett helt dygn har jag drivit omkring på öppna havet. Ofta har jag varit ute på resor, utsatt för faror i floder, faror från rövare, faror bland landsmän och bland hedningar, faror i städer, i öknar och på havet, faror bland falska bröder. Jag har arbetat och slitit och ofta vakat, jag har svultit och törstat och ofta fastat, jag har frusit och varit utan kläder. Till allt annat kommer det som trycker mig varje dag: mina bekymmer för församlingarna.” (2 Kor 11:23-28)

Detta är en rätt talande redovisning av apostelns liv. I denna bok måste aposteln Paulus få ett begränsat utrymme, men han hör till vår kulturs stora tänkare och är en skolad intellektuell. Genom århundraden har många förstått det, inte minst efter kommentaren i ett annat apostoliskt brev där det talas om den käre brodern Paulus som skrivit ”i enlighet med den vishet han fått” i alla sina brev. Så kommer det:

”Där finns somligt som är svårt att förstå” – och detta förvrängs av okunniga människor. (2 Petr 3:15-16)

Den mycket lokala tidningens insändarspalt ger en illustration. En kyrkoherde på landet får besked av en dam som torgför sin övertygelse att vare sig kyrkoherden eller hon vet huruvida Paulus kunde läsa. Men skriva kan han? Mest svettig blir jag inför den oförskräckthet med vilken man publicerar sin okunskap och sätter sitt namn under synpunkterna. Vi talar dock om en av de intellektuella giganter som format bärande tanketraditioner och det måste sägas, även om man inte delar Kyrkans övertygelse, att den mannen är en Guds utsände, en apostel.

I upplysningstidens förlängning visar sig nu en ny sorts obskurantism, det är uppenbart. Så måste det bli om vår faktiska kunskap förvisas till en mytisk skuggvärld för att där bli obegripligt och ogripbart. Återigen avvisar vår kultur orientaler.

Det som hänt återverkar historiskt. Aposteln Paulus blev läst av en retoriskt utbildad man som var född i Karthago i Nordafrika och räknas till kyrkofäderna: Augustinus. (354-430) Han är den store Paulus-teologen och i hans efterföljd fick munkar i augustinerorden

läsa teologi, paulinsk teologi och bibelteologi. Munk i ett augustinerkloster blev en tysk man från den uppåtstigande borgarklassen, en man som bestämde sig för att inte följa sin pappas önskemål för utbildning och karriär: Martin Luther. (1483-1546)

Han är den store Paulus-utläggaren i det moderna Europa som nu växer fram, alldeles bortsett från att han därtill är den store folklige bibelutläggaren. Han var förfaren både i hebreiska och grekiska och en reformator som det dåvarande västliga kyrkosystemet inte kunde hantera. Det som någon tänkt och sagt förvaltas av andra. Tankar och teologier bildar tankekedjor och skapar sammanhang genom tiden. Till oss.

Där är de, allesamman. De namnkunniga och de namnlösa. Kyrkofäder med en försvarlig arsenal av intellektuellt slipade argument. De hör till de kunskapare som lärde oss tänka logiskt och kritiskt.

Där är de fromma kyrkomödrarna, de som inte hade en kateder att undervisa från, men som bad med barnet i famn och gav barnaläran, de som vårdade och tröstade de sjuka och skötte de döende. Av någon anledning ses det inte som så heroiskt som att skriva teologiska böcker.

Där är kyrkofurstar och bondpräster, nunnor och munkar i ett liv för Gud, där är de bibelsprängda och de som nog inte hade så klart för sig vad de trodde, men som faktiskt trodde på Jesus och att det han gjort betydde något för dem.

Jag kan räkna upp namn på ett antal favoriter: Augustinus, Birgitta, Cyprianus, Columba, Beda och Anselm. Kyrkan är en gemenskap där de finns med; *communio sanctorum*. Sinnrikt betyder de två latinska orden två saker; både de heligas gemenskap och gemenskapen med det heliga – dopet, förlåtelsen, nattvarden och ordet från Gud. Allt oftare är jag glad över den gemenskapen och allra mest över den bärande tanken: jag är med där. Deras gemenskap är vår.

Det har fortsatt på det viset generation efter generation. Nya människor har delat erfarenhet med tidigare efterföljare, läst eller lyssnat till samma berättelser, firat mässan, använd samma böner, gjort samma erfarenheter av människans liv och uppfattat en del av det som händer i livet, som en lite trist och tröttsam upprepning av

klassiska misstag människor gör. De har också slagits av insikten, att Kyrkan bär den skatt till människor som gör livet nytt, annorlunda, ”på riktigt”.

Ibland har talet om efterföljelse tonats ner, budskapet varit mer välkommat och mindre utmanande. Det har på sitt sätt också varit populärt – men kanske inte mer än så. Budskapet blev beteende, skick och fason; hyfs, om man så vill beskriva den borgerliga och moraliska religionen. Visserligen är det länge sedan, men repliken lever kvar, att man inte vill gå i kyrkan för att visa upp sig. Det har inte folk gjort på mången god dag. Det som kunde kallas ”kristen kultur” dog i Sverige år 1963, påstår jag. Några av dess ideal finns kvar, men kristendom är inte längre skapande kultur i Europa.

Det betyder att kristen tro på nytt är något annat än det som hör till kulturmönstret. Tron är en avvikande hållning – precis som det var från början. I det som tänktes vara kristendom i den kristna kulturen överraskade inte mycket. Alla tänkte sig veta vad saken gick ut på. Väldigt få insåg därför dess värde. När tron blir alternativhållning i ett samhälle kan den på nytt locka och människor än en gång se vad i tron som är nytt och annorlunda. Eller som Jesus sa:

”Himmelriket är som en skatt som ligger gömd i en åker. En man hittar den och gömmer den igen, och i sin glädje går han och säljer allt han äger och köper åkern.” (Matt 13:44)

”Djävlatro” kallades saken av gammalt kyrkfolk i Sverige. De svor inte utan använde en klassisk svensk genitivböjning av djävulens tro. Djävulen tror också på Jesus, sa de gamle och det hade de bibliskt belägg för. (Jak 2:19) Men tron att han finns och den teoretiska insikten att han är Guds son, är en annan slags tro än den tro som är frälsningens tro. Att kunna en massa fakta om Jesus, sådana som skolans kristendoms-kunskap bibringade eleverna, är då inte så imponerande. Det avgörande är om jag tror att det som sägs om vem Jesus är och vad han gör, har bäring på mig. ”För mig!”-tron, det är den dåraktiga övertygelsen att Jesus bryr sig om mig. Det är detta som är kristen tro.

I det finns också den stora utmaningen. Det är inte alldeles enkelt att ha en Herre att följa för han går före och han går dit han vill. Det trygga livet är inte livet i efterföljelse. Faran är att kyrkosystemen i stället för att radikalt utmana oss, ger oss trygghet vid det invanda så att vi aldrig bryter loss.

Dietrich Bonhoeffer (1906-1945) var en tysk teolog som avrättades i Tredje rikets sista dagar för vetskap om kuppförsöket mot Adolf Hitler den 20 juni 1944. Han kunde gissla det vackra men tomma pratet om nåd. Han skrev kritiskt om den billiga nåden, den som varit så obarmhärtig mot oss därför att den stängt dörren till Kristus. Den billiga nåden, det är den nåd vi själva ger oss. Det är något annat än att definiera nåd som att ”när allt är förlorat, få allt tillbaka”.

Jesus kallar oss till efterföljelse. Det är den radikala hållning där lärjungen måste förlora sitt liv för att vinna det. (Matt 16:26). Och repliken är knivskarp: Lärjungen får vara nöjd om det går honom som hans Mästare. (Matt 10:25) Här står vi samman med dem som gav sina liv för Herrens skull. Inte heller de visste vart deras efterföljelse skulle föra dem, men de var beredda att gå den vägen ända till slutet. För dem var deras tro inte en teologisk tankelek. Den var vardag och tog sig uttryck i deras liv. När det gällde, visste de att livet var mer än överlevnaden. Jag vet inte om Bonhoeffer uppmuntrar mig när han menar, att det är lättare att stå för tron, när någon med yttre makt tvingar mig att säga ja eller nej, och att vi som i våra dagliga liv ska vara trons människor har det svårare. Jag tror han har rätt. Att leva det vanliga svenska livet och göra det som lärjunge till Jesus och på något sätt bryta med normerna, det är svårare. Kristen livsstil som en annorlunda hållning men inte som enkel moralism eller scoutmoral, är svår att beskriva.

Brevet till Diognetos uppskattar jag. Det preciserar vad jag är ute efter. Diognetos skrev till en högre romersk ämbetsman. Hans brev är ett försvar för kristendomen. Författaren ville klargöra några förhållanden. Det är en retoriskt skolad skribent som håller i pennan. Vem han är vet vi inte – Quadratus är ett möjligt antagande och då är skrivelsen från omkring år 125. Oavsett vem som skrev finns här en beskrivning av de kristna där författaren pekar på hur väl integrerade

i samhället dessa medborgare är och hur annorlunda deras värderingar är:

”Ty de kristna skiljer sig varken till land, språk eller seder från andra människor. De bor varken i egna städer eller talar något särskilt språk eller för något egendomligt liv. Deras lära har inte utformats genom lärda människors tankar och beräkningar, inte heller företräder de någon tro av mänskligt ursprung, såsom några gör. De bor i både grekiska och utländska städer, allt efter som var och en fått på sin lott, och de följer landets seder i dräkt, föda och övrigt levnadssätt, men samtidigt visar de en förunderlig och erkänt ovanlig hållning i sin vandel. De bor i sina egna fädernesland men som gäster; de har del i allt som medborgare men uthärdar allt som främlingar. Varje främmande land kan bli deras fädernesland, och varje fädernesland är ett främmande land för dem. De gifter sig som alla andra och föder barn, men de sätter inte ut sin avkomma. Deras bord är öppet för alla men inte deras bädd. De finns till i köttet men lever inte efter köttet. De vistas på jorden, men deras hemland är himlen. De lyder de stiftade lagarna men överträffar dem genom sitt eget liv. De älskar alla men förföljs av alla. De är okända men fördöms; de dödas men görs levande. De är fattiga men gör många rika; de saknar allt men äger överflöd på allt. De vanäras men i vanäran förhärligas de; de förtalas men får rätt. De smädas men välsignas; de skymfats men ger ära. När de gör gott straffas de som onda; när de straffas gläds de som om de fick nytt liv. Av judarna bekämpas de som främlingar och av grekerna förföljs de, och de som hatar dem kan inte ange någon orsak till fiendskapen.

Kort sagt, vad själen är i kroppen, det är de kristna i världen.”
(Brevet till Diognetos 5-6:1)

Jag inser hur alldeles fel ute jag är, för nu hörs de inomkyrkliga appellerna, att vi kanske inte ska satsa så mycket på söndagens högmässa. Människor kommer hellre till andra tillfällen och till andra

typer av gudstjänster. Människor är också så ”ordtrötta” att nattvarden, med färre ord, nog lockar.

Jag tänker inte så. Jesus möter mig i söndagens högmässa och han har något att säga mig. Jag har något att säga honom också. Det är sant att vi sitter tysta tillsammans, för det är vänners sätt att umgås. Jag vet att Jesus har något att ge mig, sig själv och nåden. Det är grundläggande. Jag vet att jag också behöver intellektuell stimulans – trött är jag inte på ord, trött är jag på pladder i en pladderkultur. Så mycket gladare blir jag av de omtumlande orden och händelserna. Det som hänt de kristna, är att de fått erfarenheter av Jesus, som lever. Ibland anförs den erfarenheten som ett argument för att han verkligen uppstått, men jag ifrågasätter beviskraften. Det är sant att tron är en insikt som drabbar: ”Så här måste det vara.” Pusselbitarna faller på plats och skapar ett begripligt mönster. Men tron är inte bara en känsla i mig. Den finns där, men också utanför mig. Som fakta. Den är något mer än ett svar på mitt behov av att uppfatta livet som meningsfullt och något mer än en kompensation för det som mitt liv saknar.

Tron är inte ett verktyg för att kunna lägga livet tillrätta – även om den gör det. Tron komplicerar när mitt liv blir något mer än mitt eget projekt, nämligen Guds projekt med mig. Kyrkans grundkategorier sanning och lögn tvingas jag fundera över, och jag rustas i gudstjänsten för att kunna avslöja lögnen och ljugandet i samtiden. Jag utsätter mig för risker, det är sant, och den värsta risken är att Guds Helige Ande ska leda mig dit jag inte vill, alltså risken att Gud ska ta mig på allvar, när jag ber bönen ”ske din vilja” i Herrens bön. (Joh 21:18) Det är min poäng att lärjungen förs dit han inte vill.

Det är sant att jag har svårt med somliga medkristna. Det verkar som om jag aldrig kommit över tonårens omogna reaktioner när jag misstror dem – inte deras fromhet, men deras urskillningsförmåga. Fromhet och dumhet ingår ofta en sällspord förening, tycker jag. Den kallas ”fromhet” eller på engelska ”stupiety”, stupidity och piety i förening. Men jag väljer aldrig mina syskon och det är inte min sak att avgöra vem Jesus kallar att vara lärjunge.

Ska jag ta ansvar för vad mina medkristna gjort under alla tider? Vad klerkerna gjort ska inte Kyrkan alltid lastas för. Klerkerna, det är samtidens intellektuella och de har nära till förråderiet och

kappvänderiet. Instinktivt, verkligen som en överlevnadsinstinkt, vet de vad som är politiskt korrekt. Som de är idag har de alltid varit. Dåförtiden var deras arena Kyrkan, nuförtiden kultur- och debattsidor i tidningarna och pratprogram i tv. Det verkar inte riktigt rättvist att anklaga "kyrkan" för vad dessa personer ställer till med, men naturligtvis är det enklare att göra det än att försöka förstå vad som skedde när klerkerna fick kyrkosystemen att vara väl integrerade i sin tid och miljö. Den tolkningsmodell som lockar mig mest, är att försöka förstå historiens människor genom samtidens. De var som vi och vi är som de. Må vara att historien inte upprepar sig, men människor som är precis som vi har haft makten i alla tider, styrda av önskningar, rädslor, ambitioner, lust, iver, visioner och felaktiga analyser. Det blir som det blir.

Jag skulle önska att vi någon gång kunde stå på föregångarnas axlar, se lite längre och förstå lite mer. Det verkar för det mesta inte möjligt. Men om inte annat så kan bibelläsningen vara en referenspunkt för att vi inte alldeles automatiskt ska upprepa vad alla andra just nu säger, det vidhåller jag. Händelser och repliker i den skrift de kristna håller för "helig" skapar i någon utsträckning lite otidsenlighet, just det som är samtidighetens bristvara.

Sionsberget

När staten Israel utropades i maj 1948 följde kriget mellan arabstaterna och den nya nationen. Hårda strider utkämpades på vägen upp mot Jerusalem och naturligtvis i staden. En granat träffade det hus på Sionsberget, där traditionen menat att kung Davids grav fanns. När byggnaden senare skulle repareras fick en judisk arkeolog tillfälle att, om än under tidspress, undersöka platsen. Två schakt grävdes. 12 centimeter under golvet fanns ett golv från korsfarartiden och 48 centimeter under detta golv fanns ett bysantinskt. En decimeter djupare låg det ursprungliga golvet i en synagoga från romersk tid. 1,8 meter upp i väggen fanns en nisch för Torarullarna. Det är som det ska. Rullarna med de fem Moseböckerna måste finnas i en synagoga. Var detta alltså en judisk synagoga? Eller kan detta vara en judekristen synagoga, det vill säga ett kyrkorum och väl då den första kyrka de kristna byggde? Frågan är inte orimlig eftersom de första kristna var judar. Det stora problemet för dem var, om icke-judar kunde få bli kristna. (Apg 10-11) Att de skulle bygga ett gudstjänstrum för kristen gudstjänst som arkitektoniskt var en synagoga är då inte särskilt överraskande.

Till detta kommer ett politiskt förhållande. Sedan Jerusalem förstörts av romarna år 70 förbjöds judar tillträde till området. De kristna behövde då markera att de var en annan religiös gemenskap (det decennierna från 30-talet och framåt gjort klart och som illustreras i Apostlagärningarna). Som sådan gemenskap kunde de få den romerska ockupationsmaktens tillstånd att bygga på Sionsberget.

Arkeologen som grävde avvisade emellertid tanken att huset skulle vara en judekristen plats. Synagogan var orienterad mot platsen där templet varit och kyrkor byggdes mot öster, menade han. Men så var det inte förrän i slutet av 300-talet och tittar man noga efter så är synagogans nisch inte orienterad exakt mot templet utan mot en punkt norrut, blev invändningen. Var murarmästaren onycter, inkompetent och så sällsport envis att han sedan inte ville korrigera sitt misstag? Med blotta ögat skulle han ju kunnat se, att orienteringen inte blev mot tempelplatsen även om templet var

förstört av romarna och än mer: just därför borde han vara noga med riktningen. Orienteringen skulle hålla minnet av templet vid liv.

Den kristne arkeolog som ifrågasatte tanken att detta var en vanlig synagoga beklagade att utgrävningarna missat en del. Nog kunde han tänka sig att murare murar fel ibland, men inte i detta fall. Han såg nämligen att nischen vetter mot platsen där Jesu grav fanns, den plats där Den Heliga Gravens kyrka är belägen.

Anklagelsen vid rättegången mot Jesus var, att han påstods ha sagt: ”Jag kan riva ner Guds tempel och bygga upp det igen inom tre dagar.” (Matt 26:61) När templet var förstört är det alldeles möjligt att tänka, att murarmästaren mycket väl visste vad han gjorde. Det nya templet som varit nedrivet och blivit uppbyggt är Jesus och platsen för hans tempel var just graven. Nischen har murats i rätt riktning!

Än mer: Arkeologen som grävde i det skadade huset hittade murbruksbitar med inskriptioner. Det skulle dröja flera år innan dessa analyserades, men när det väl kunde ske konstaterades att somlig graffiti var informationsbärande: På en bit har någon ristat in ”Segrare, Frälsare, förbarma dig.” På en annan: ”O Jesus, låt mig få leva, O Härskarnas Herre.” Här låg en judisk kristen kyrka.

Dateringen av byggnaden hamnar i slutet av 90-talet och åren därefter. Då hade de judekristna kunnat komma tillbaka till det Jerusalem som förstörts år 70, samla byggmaterial bland rasmassorna och bygga en kyrka på platsen där de mindes att Jesus instiftat nattvarden. Kyrkan orienterade de mot graven, uppståndelsens plats. När kejsar Hadrianus kom till Jerusalem år 130/131 fanns kyrkan på plats, det vet vi.

Slutsatsen är given. Byggnaden är en judekristen kyrka. Den är byggd vid den plats som utpekats för kung Davids grav men än mer, den är byggd på platsen där salen i övre våningen har funnits, på Sionsbergets östra sida. Här samlades de kristna i Jerusalem och de gjorde det alltså sannolikt i det område där de allra första kristna hållit till.

Apostlagärningarna är berättelsen om vad som hände under de tre decennier som följde på Jesu uppståndelse. I boken berättar Lukas om den uppståndelse i det romerska imperiet som följde på apostlarnas mission. Alldeles i början av denna kyrkohistoria,

berättas om hur apostlarna tar emot Anden och det gör de, när de samlats i ett hus. (Apg 2) Det fanns ett ”rum i övervåningen” där de höll till, får vi veta (Apg 1:13 och Apg 12:12 för belägg att de kristna fortsatte samlas där). Det tycks rimligt att vi talar om samma rum på övervåningen som hyrts eller lånats, när Jesus instiftade nattvarden: ett rum i ett hus i de kvarter där esséerna höll till.

När den tyske teologen August Neanders *Historia om den Christna kyrkans grundläggning och ledning af apostlarna* kom på svenska (Norrköping 1836) hade översättaren Chr. Stenhammar modet att bifoga ett förord med anmärkningar, som jag berättat. Han gillade inte att Neander påpekat, att händelsen när Anden kom till apostlarna ägde rum i ett privathus och menade att Neander ”invecklat sig” i svårigheter. Att allt som berättas utspelas i templet borde övervägas, menar han. Jag roar mig med att läsa denna bok, 112 år äldre än jag själv, och inser att varken författaren eller översättaren har kläm på, att alla händelser kunde utspela sig på Sionsberget. De förstod inte, att där kunde finnas en mängd människor i gästutrymmen hos stadens esséer. Dessa kom från en mängd platser i imperiet och kunde se och höra det som hände.

Vad är det då som gör läsandet av den gamla boken underhållande? Två saker. Först en beundran för dem som då bemödade sig att forska och fundera. Här förs en intellektuellt hederlig diskussion. Jag som långt senare kan läsa boken inser att jag står samman med dem i den långa traditionen av reflektioner kring tron. Därtill en insikt, att vi faktiskt vet mer idag genom de arkeologiska fynden. Det som tycktes vara att ”inveckla sig” i problem, kanske visar sig vara rätt enkelt att förstå när mer material kommer på bordet. Ironin uppfattar jag emellertid. Då, på 1830-talet, fanns ett engagemang att veta hur det gick till, men utan möjlighet för debattörerna att undersöka saken på plats genom arkeologiska fynd. Nu redovisas många arkeologiska fynd i specialtidsskrifter och i avhandlingar, men möts oftast i kyrkliga sammanhang av ointresse att se samband och sammanhang. Att det andliga skulle sätta fysiska spår tycks vara något man värjer sig emot.

Den som vill upptäcka vad som händer efter år 33 kan hitta mycket. Apostlagärningarna är berättelsen om kyrkans första tid. Till

denna bok hör breven som apostlarna skriver och de följs av andra tidiga skrifter.

Någon sa att Gamla testamentet beskriver mänsklighetens problem. Evangelierna antyder en lösning som visar sig vara riktig i Apostlagärningarna och breven. Det är en fyndig kategorisering av bibelmaterialet och den som vill, skulle kunna tillägga: Historien är i sig ett argument för tron. Det var ju så den kloke rabbinen Gamaliel resonerade när han varnade Stora rådet för att gå för hårt fram emot de kristna. Det hade funnits personer som fått många anhängare tidigare, men när de dödats försvann deras anhängare. ”Låt de anklagade gå. Om detta är människors påfund och verk försvinner det av sig självt. Men är det från Gud, då kan ni inte krossa dem. Det kan visa sig att ni kämpar mot Gud själv.” (Apg 5:38-39)

Lukas måste ha fått informationen från någon som var med när Gamaliel höll sitt tal, en farisé som blivit kristen får man förmoda. Han för uppgifterna vidare med viss entusiasm. Det återför berättelsen till oss som nu funderar över Jesus. Det vi gör är på sitt sätt en orimlighet. Han som avrättades borde ha varit bortglömd och hans följeslagare skulle ha försvunnit bland historiens dimmor. Så blev det inte. Och det har gått 2000 år. Jag kan låna repliken från en amerikanska som ville säga mer än vad hon kunde säga. Hon sa: ”Jag vet inte vad det betyder, men något betyder det.” Jag gillar repliken. Den säger allt.

Hur blev det sedan med kyrkobyggnaden? Biskop Theodosius (530) kallar kyrkan på Sionsberget ”modern för alla kyrkor” och menar att detta var platsen för evangelisten Markus mammas hus. På den berömda mosaikkartan i Madaba (Jordanien) från 500-talet syns kyrkobyggnaden. Den heter Hagia Sion och är större än Gravkyrkan. Den förstördes vid den muslimska invasionen år 614, byggdes upp igen och förstördes på nytt år 1009.

Där är förklaringen till att det bysantinska golvet ligger 48 centimeter under korsfararnas golv: de byggde på rasmassorna. Idag är platsen där Davids grav är belägen en synagoga, och bredvid finns det rum som utpekats som salen på övre våningen, platsen där nattvarden instiftades (även om just detta rum är medeltida!) Båda är öppna för besök Det är bara att vänta på utgrävningar för att få veta mer om den plats som tycks så spännande.

”Modern för alla kyrkor” byggdes av de judekristna som en synagoga. Den skulle vara platsen för det grundläggande de kristna gjorde, för bön och gudstjänst. Jag kan fundera över varför de romerska myndigheterna tillät de judekristna att bygga, men sannolikt uppfattades de inte som politiskt farliga. De skulle ju ”bara” ägna sig åt fromhet. Klokare bedömare såg efterhand faran växa, och lät de kristna betala priset för sin subversiva verksamhet.

Det är berättelsen om hur gudstjänst och bön gör människor modiga att stå upp för sin tro och göra det mot samtidens föreställningar. Alldeles särskilt är det en utmanande hållning mot de värden som i samhället gäller som heliga. Romarna rasade mot de kristna som uppfattades vara ateister eftersom de inte dyrkade kejsaren som en gudomlighet, och den romerske kejsaren gjorde sitt bästa för att utrota den nya vidskepelsen. Det skulle dröja 300 år innan kristendomen blev tillåten religion i imperiet. Det var 300 års erfarenhet av kristen tro som minoritetshållning, både när det gällde övertygelsen och övertygelsens konsekvenser. Först efter alla dessa år byggdes kyrkor som offentliga rum och då inte längre gestaltade med synagogan som mönster eller orienterade mot den heliga graven, utan byggda för bön och gudstjänst.

Därför finns det all anledning att säga något om det de kristna gör, som uttryck för sin samhörighet med den Jesus de säger är Kristus.

Gudstjänsten

Han är en försynt människa, noga med sitt personliga liv och tar tron på allvar. Inget flams eller trams med det som gäller Gud hos honom. Det ska vara riktigt.

Jag tycker om honom, men en dag insåg jag att han faktiskt var oförmögen att leka i gudstjänsten. Jag begrep varför. Hans barndom på flykt undan krig hade varit allvarlig. Han hade inte fått leka. Och den som inte fått leka med barnets hela allvar, för barns lek är på allvar, missar något när det gäller gudstjänsten. Orden blir viktiga – men inte liturgin, inte symbolerna, inte musiken.

Å andra sidan har jag mött medkristna som gärna lekt med musik, symboler och liturgier, men där jag saknat allvaret i umgängelsen med de heliga orden. Det blir bara lek, ungefär som i lekprogrammen i tv. Det är uppenbart att vi behöver vara riktigt mänskliga (på gott och ont) för att kunna fira gudstjänst och bereda att leva i gudstjänsten med alla sinnen. Ett liv öppet för gudstjänsten, sökarens hållning, betyder att människan blir mänsklig i gudstjänsten och genom den. Steg för steg lotsas vi in i ett sammanhang.

En svensk högmässa är ett bibliskt konstverk. Den är inte alltid lättillgänglig och det är få som bryr sig om att beskriva hur den vuxit fram. Vet man inte det, kan somligt verka egendomligt.

Högmässan är inte särskilt konsumenttillvänd. Den syftar inte till att ge mig en stunds tidsfördriv i ytlig mening eller locka mig till en upplevelsevärld. Högmässan är ett möte med Gud, den har rum för det heliga och den möter mig i min mänsklighets djup.

Den är inte tidsfördriv, fördriver inte tiden, men gör tiden till ett ingenting, för jag vandrar obekymrat genom årtusenden när högmässan ställer in mig i evigheten. Får jag upplevelser i gudstjänsten beror det på att jag får snudda vid levande liv. Det är själva anspråket. Därför vill jag rita en skiss över högmässan som ett bibliskt drama.

Ärendet är till för alla och kyrkklockorna kallar oss alla – inte bara de särskilt intresserade som fått meddelande om saken. Jesus kommer hit, det är påståendet, för att möta oss i kyrkans rum, tala med oss och ge sig själv till oss.

Det är fysiskt – för det fysiska föregår som sagt det andliga. Människor av alla slag samlas söndag förmiddag världen över för detta möte med Jesus. Sett i perspektiv, är det faktiskt förvånande att så sker efter 2000 år och i Sverige i drygt 1000 år. Det som Jesus sa skulle hända händer: att människor vittnar om honom till jordens yttersta gräns, bortom det romerska imperiets utbredning, bortom de germanska skogarna och bortom det hav vi kallar Östersjön. (Apg 1:8)

Samtiden reser gärna kulisser kring det existentiella tomrummet. Kulisserna kan vara målade i bjärta färger, försedda med urgamla eller nytillverkade symboler. Media ser till att de exponeras tydligt och med stort allvar. Men skulle någon få för sig att titta bakom kulisserna för att förstå vart symbolerna leder återstår intighet. De betyder ingenting. De är kanske vackra och suggestiva men det är också allt. Kyrkans liturgi har en annan funktion. De olika delarna är portar in i mysteriet.

Den svenska högmässan är ett konstverk och som alla konstverk är den sammansatt. I en mycket snabb skiss drar jag några linjer. Liturghistoria är ett stort och spännande ämne som gjort för egna studier. Den visar hur avsteg och framsteg, andlig insikt och fånigt pralande, djup fromhet och ytlig populism, reflekterad teologi och teologiska slagord från tid till annan präglat gudstjänsten. Allt finns där. Det som förts vidare har en särskild kvalitet. Men eftersom gudstjänsten präglats av så mycket under alla dessa år, är det fritt fram att ställa sina egna frågor om gudstjänsten för att förstå varför det blev som det blev och för att upptäcka högmässan som ett möte med Herren Jesus.

När prästen säger ”I Faderns och Sonens och den Helige Andes namn” anges ett anspråk. Det är som när en härold kommer med kejsarens påbud. Prästen anger vems ärendet är och på vems auktoritet något ska ske. Prästen vill säga: ”Här är något som är större än jag.” Eller med den heliga Birgittas ord: ”Jag är bara en ringa skrivare i en stor Herres hand.”

Psalmer och hymner har alltid hört till den kristna gudstjänsten, som ett arv från judendomen och synagogans gudstjänst. Från början användes Psaltarpsalmer, den psalm- och bönbok Jesus själv

använda. Snart nog formulerades hymner – och delar av dem kan vi upptäcka i breven som Paulus skriver.

Psaltaren har en rangplats i Kyrkans liv, inte bara därför att människor upptäcker ord som passar in på deras liv eller därför att detta var första kristnas bönbok. När sånger med tveksamt innehåll skrevs, pekade kyrkoledningen på Psaltaren och menade att här är den verkliga psalmboken. Den folkliga psalmen var en omskrivning av psaltarpsalmer. Martin Luther hade en särskild betydelse som pedagog och främjare av psalmer. Det hör till det reformatoriska arvet från 1500-talet att psalmer ska sjungas på folkspråket i en svensk högmässa.

Den som inte har något behov av att bekänna synder kan inte heller sjunga lovsång. Båda behoven har däremot den som är människa. Vi behöver hjälp för att se vad som är skuld och vad som bara är skuld känslor och vi behöver få förlåtelsen. Den ger prästen på Guds befallning. (Joh 20:23)

När församlingen sjunger ”Herre, förbarma dig”, kanske på en melodi som sjungits i 1000 år i vårt land, stiger vi in i en bibelhändelse. Vid Jeriko satt den blinde tiggaren Bartimaios. Han hörde att det var Jesus från Nasaret som kom förbi och började ropa: ”Jesus, Davids Son, förbarma dig över mig!” Det kloka folket sa till mannen att hålla tyst, men han ropade ännu högre. (Mark 10:46-52) Med Bartimaios ropar vi.

Bönen för dagen är en samlingsbön som samlar upp söndagens tema. Det vi ber om i denna bön, som förr kallades kollektbön, kan man på lördagen använda som en egen diagnosfråga inför söndagens syndabekännelse. Ser jag alldeles sakligt något som är fel hos mig, när jag ber kollektbönen och funderar över vad vi tillsammans ber om? Denna böns uppbyggnad är ofta tydlig. Vi ber till Fadern genom Sonen i Anden, bönen är trinitarisk, det vill säga den ger utrymme för Gud som är tre-enig.

Den sång änglarna sjöng för herdarna den första julnatten hör med till högmässan och den sången sjunger vi med änglarna. (Luk 2:14)

Vi står upp under lovsånger i högmässan för lovsången riktas till Gud själv. Därefter kommer läsningar.

Det har alltid funnits de som velat tona ner arvet från judendomen, men också vi lever i detta arv och har vår glädje i det. Gamla testamentet ger de långa linjerna för de kristna som räknar Abraham som sin stamfar. Episteln följer. Ordet är latin och betyder brev - det är ett apostoliskt brev. Det skrevs till en församling av en apostel eller apostlalärjunge, men skrevs av och lästes i alltfler församlingar. Till sist fanns det en hel samling brev som lästes i gudstjänsten överallt i den kristna världen och uppfattades ha en sådan auktoritet att de fungerade som apostlarnas undervisning i samtiden och avgjorde vad som var kristen lära. När evangeliet sedan läses står församlingen upp (Ps 103:20).

Evangelium är grekiska och betyder ”glatt budskap” eller ”god nyhet”. Här är en av högmässans höjdpunkter. Ordet är ett levande ord och når mig just nu med ett ärende till mig. Vi ägnar oss inte bara högläsning ur en gammal bok.

Predikan utlägger Guds ord här och nu till oss. Prästen är Verbi Divini Minister, Guds Ords tjänare, som ska förklara och tillämpa dagens texter. Gud handlar genom evangelium, säger Luther, men behöver mänskliga munnar och fötter för att nå fram till människorna. Nu kan predikan bli så mycket annat än evangelium. Jag menar inte att alla predikningar jag hör ska vara angelägna för mig - mitt intresse beror både på präst och på mig själv. Ibland är man mätt och då hjälper det inte hur vällagad rätten är. Detsamma gäller predikningar. Men svarar jag återkommande nekande på följande frågor, finns det skäl att söka en annan präst:

*Säger prästen något viktigt om vem Jesus är, vad han gjort och något om vad han gjort för mig?

* Säger prästen något om mig, vem jag är – inte bara vad jag ska göra?

* Får jag någon instruktion för det kristna livet?

* Får jag någon vård om mitt själv, min själ?

* Får jag någon intellektuell stimulans?

* Lär mig prästen något som öppnar mina ögon för ett större sammanhang än det dagsaktuella?

Trosbekännelsen följer som ett svar på Ordet. Jag ställer in mig i Kyrkans gemenskap. Oavsett hur mycket jag tror, eller hur stor klarhet eller insikt jag tycker mig ha nått, är jag med i sammanhanget.

Trosbekännelsen säger också: Här är jag hemma. Tillsammans med de kristna i alla tider.

Kyrkobönen är bönen för Kyrkan, för världen, för människor i nöd och för alla människor och hela världens frälsning.

Så sjunger prästen: Upplyft era hjärtan. Gåvorna har burits fram till altaret. I ett företal till instiftelseorden berättas nu vad Gud gör och som svar på detta sjunger församlingen tre bibelord sammanfogade till en lovsång: Helig, helig, helig (Jes 6:3), Hosiannaropen som mötte Jesus vid intåget i Jerusalem ((Matt 21:9) och den Messiassång som sjöngs i templet (Ps 118:26). Detta är högmässans stora lovsång. På den följer en bön som är en påminnelse om vad Gud gör för människor och en bön om Anden.

Instiftelseorden (1 Kor 11:23-25) helgar det bröd och vin som burits fram till altaret så att vi kan ta emot Kristi kropp och blod i ett heligt mysterium. Församlingen tillber med bönen Fader Vår. Efter fridshälsningen (Rom 16:16, 1 Tess 5:26, 1 Petr 5:14) sjungs den lovsång som hämtats från Johannes Döparens vittnesbörd om Jesus. (Joh 1:29) Efter kommunionen sänds kommunikanterna iväg: Gå i Herrens frid! (Luk 7:50) och sedan är i princip gudstjänsten slut. Den som tagit emot det heliga ska ut i världen och är sänd av Gud ut i den. En kort bön och en tacksägelse följs av välsignelsen. (4 Mos 6:24-26.) Prästen uttalar orden men Gud välsignar.

Kyrkan helgar tiden genom ett Kyrkans år. Detta har två teman: det första börjar med advent och pågår till och med pingst. Då handlar det om vem Jesus är och vad han gjort. Här finns de stora festerna: jul, påsk och pingst med förberedelserna advent och fastan och påskens efterfirningstid. Det andra temat löper från trefaldighetstiden i maj/juni till november månad med Domssöndagen som sista söndag. På olika sätt ställer behandlas under denna tid frågan vad det betyder att leva som kristen i världen.

Symbolerna och musiken markerar teman och ärenden och drar in mig med kropp, själ och ande i en värld av ord, sång, färg och toner. Alla mina sinnen kan stimuleras. Då är jag tillbaka vid tanken på gudstjänsten som en helig lek och det stora allvar som hör leken till. Jag får vara med i den, kanske i ett kyrkorum som är flera hundra år gammalt, kanske vid en nattvardskalk som använts sedan 1600-

talet. Jag sjunger melodier som är 1000 år och kan stämma in i en psalmtext som är 1700 år eller läsa en psaltarpsalm som är 3000 år.

Allt det där är imponerande och unikt för Kyrkans gudstjänst. Ändå är det något annat som är det stora anspråket: i gudstjänsten möter människor Jesus, och tar emot honom själv i nattvardens bröd och vin. Kyrkklockans klang skiljer sig från skolklockans signal, för den talar inte bara om att folk att det är tid att komma. Den berättar om att Jesus kommer till ett möte med sitt folk på platsen. Han är, efter sitt löfte, mitt ibland dem. (Matt 18:20) Det går inte att tala om ”den historiske Jesus” som om han var skild från Jesushistorien, den som fört honom också till detta land. När människor faller på knä eller stående sjunger lovsången inför krucifixet i kyrkan världen över drar denne korsfäste Jesus bokstavligen alla till sig. (Joh 12:32)

Den som börjar fira gudstjänst för att söka efter Jesus riskerar förstås att ”göra fel”; sätta sig när alla andra står eller tvärtom. Då är det bra att veta att man aldrig gör fel i gudstjänsten, bara annorlunda. När det gäller frågor om gudstjänsten – varför vi gör så eller så – är alla spörsmål tillåtna och de flesta mycket mer komplicerade än vi först tänker. Den sortens frågor kan hjälpa oss till nya upptäckter av det bibliska konstverk en högmässa är, och att se hur gudstjänsten formats under århundraden, där många och mycket påverkat. Ibland tänker jag, att jag i gudstjänsten verkligen får jag stå på mina medkristnas axlar, och se lite längre tack vare dem som formulerade texter, skrev psalmer, ritade kyrkor och skrev musik. Historien är storslagen, men det allra märkligaste är att gudstjänsten sker nu och sker med mig.

Bönen

Lärlingarna kom till Jesus och ville att han skulle lära dem att be. Då lärde han dem den bön som människor varje dag, på många olika språk, ber över hela jorden; Herrens bön. (Luk 11:1-4) Vid lite eftertanke är deras begäran lätt underlig eftersom de kom från ett sammanhang där man bad morgon och kväll. På varje större plats fanns en synagoga, ett församlingshus och veckan rymde en sabbatsdag helgad åt Gud och gudstjänst. Bönen ansågs höra till det judiska folkets privilegier och Psaltaren innehöll alla de böner som reciterades. Varför behöver människor med den bakgrunden lära sig be?

Det är inte så att lärlingarna förkastar den tidigare bönetraditionen. Tvärtom tar de den med sig. Men Herrens bön kommer alltid att få en särställning. Den som analyserar vad de kristna ber om, kan känna igen ett bönemönster från judendomen. Herrens bön är en kaddish, en lovsägelse till Gud. Guds namn hålls heligt och vi ber att Guds rike ska komma. Det finns andra exempel på den här sortens böner. Vad de kristna ber om för egen del är rätt modesta saker: dagligt bröd – brödet vi behöver – förlåtelse och den grundläggande friheten att få leva efter Guds vilja. Bön är inte att formulera en specificerad önskelista på materiella ting, men det är tillåtet att i sin bön vara både envis och tjatig, som Jesus undervisar om i sina instruktioner. Vi ser lätt bönen som en privatsak och Jesus talar verkligen om bönen i den egna kammaren, men han ger samtidigt sina lärlingar en gemensam bön, som bildar stommen för den egna bönen. Bönerna i Nya testamentet visar på den gemensamma böneskatten, medan instruktionerna om bönen också handlar om den enskilda bönen.

Det är alldeles tydligt att Jesus bad. Bönen är ett sätt att umgås med Gud, att leva inför Guds ansikte. Främst bland alla böner står för de kristna bönen som Herren själv lärde sina lärlingar, jag återger dem både i den gamla översättningen och i den nya ekumeniska.

Fader vår, som är i himmelen.

Helgat varde ditt namn.

Tillkomme ditt rike.

*Ske din vilja, såsom i himmelen
så ock på jorden.
Vårt dagliga bröd giv oss idag,
och förlåt oss våra skulder,
såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro,
och inled oss icke i frestelse
utan fräls oss ifrån ondo.
Ty riket är ditt och makten och härligheten
i evighet.
Amen*

*Vår Fader, du som är i himlen.
Låt ditt namn bli helgat.
Låt ditt rike komma.
Låt din vilja ske,
på jorden så som i himlen.
Ge oss i dag det bröd vi behöver.
Och förlåt oss våra skulder,
Liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss.
Och utsätt oss inte för prövning,
utan rädda oss från det onda.
Ditt är riket,
din är makten och äran,
i evighet.
Amen*

Herrens bön är inte den enda nytestamentliga bönen. Kyrkan kom efterhand att infoga böner för morgonen och för tidig och sen kväll. De är alla hämtade från Lukas. De har bevarats främst genom klostrens bönetider, men är givetvis inte bara en tillgång för dem som har bönen i sitt kall utan för alla som vill be. Att be ensam men samtidigt som en röst i en kör av många som ber samma böner, är något särskilt. Att uppfatta sig som en bedjare av många runt jorden, är att se sig som en länk i en kedja. Det är morgon i vårt land och jag ber morgonbönen, några timmar senare har samma morgon kommit till nästa kontinent och en ny bedjare tar vid i New York. Då ber, på ännu en annan kontinent, en kristen sin aftonbön i en förort till Tokyo

och avlöses några timmar senare av en bedjare i Sibirien, ännu senare av någon på Island, Teneriffa, England eller Aba Bishoy, klostret i den egyptiska öknen. Flera timmar senare ber munkar och nunnor i klostret New Skete, Upstate New York. Och alla ber vi tillsammans med andra böner också Herrens bön. Det är fascinerande.

På morgonen ber Kyrkan med Sakarias, far till Johannes Döparen. Det är lovsången när Sakarias blivit far och efter vissa förvecklingar (Luk 1:5-25 och 57-66) kan tala igen. Insikten att Gud håller sina löften upprepas:

*Välsignad är Herren, Israels Gud,
som besöker sitt folk och ger det frihet.
Han reser för oss frälsningens horn
i sin tjänare Davids släkt,
så som han för länge sedan lovat
genom sina heliga profeter,
frälsning från våra fiender och alla som hatar oss.
Han visar barmhärtighet mot våra fäder
och står fast vid sitt heliga förbund,
den ed han svor vår fader Abraham:
att rycka oss ur våra fienders hand
och låta oss tjäna honom utan fruktan,
rena och rättfärdiga inför honom i alla våra dagar.
Och du, mitt barn, skall kallas den Högstes profet,
ty du skall gå före Herren och bana väg för honom.
Så skall hans folk få veta att frälsningen är här
med förlåtelse för deras synder
genom vår Guds barmhärtighet och mildhet.
Han skall komma ner till oss från höjden,
en soluppgång för dem som är i mörkret
och i dödens skugga,
och styra våra fötter in på fredens väg.
(Luk 1:68-80)*

I den gudstjänst som kallas vesper, ber Kyrkan med Jungfrun Maria. Detta är lovsången när hon sagt ja till att föda barnet. Denna bön är revolutionär i sin hållning. När dagens ljus slocknar, tänder Kyrkan ljus mot mörkret och sjunger lovsången.

*Min själ prisar Herrens storhet,
min ande jublar över Gud, min frälsare:
han har vänt sin blick till sin ringa tjänarinna.
Från denna stund skall alla släkten prisa mig salig:
stora ting låter den Mäktige ske med mig,
hans namn är heligt,
och hans förbarmande med dem som fruktar honom
varar från släkte till släkte.
Han gör mäktiga verk med sin arm,
han skingrar dem som har övermodiga planer.
Han störtar härskare från deras troner,
och han upphöjer de ringa.
Hungriga mättar han med sina gåvor,
och rika skickar han tomhänta bort.
Han tar sig an sin tjänare Israel
och håller sitt löfte till våra fäder:
att förbarma sig över Abraham
och hans barn, till evig tid.
(Luk 1:46-55)*

Senare på kvällen, när det är tid att gå till sängs, ber Kyrkan med Symeon, den gamle mannen i templet som fick hålla i barnet Jesus. Han hade fått löftet av Gud att han inte skulle dö förrän det blivit så. Jag kan se honom framför mig i skägg och judisk bönemantel. Jag tar över hans bön som min och hela Kyrkans aftonbön:

*Herre, nu låter du din tjänare gå hem,
i frid, som du har lovat.
Ty mina ögon har skådat frälsningen
som du har berett åt alla folk,*

*ett ljus med uppenbarelse åt hedningarna
och härlighet åt ditt folk Israel.
(Luk 2:29-32)*

Bön är så uppenbart att stå samman med de kristna i vår tid och i alla tider, men också samman med bibliska gestalter och dela liv med dem. Det som är deras bön blir också min när jag upprepar och upprepar den. En annan läsning att upprepa är inledningen till Johannesevangeliet. Många präster använder den när de firar mässa - men varför ska bara präster göra det? Den som efter en tids upprepande kan den nästan utantill, lägger märke till hur tydligt den sammanfattar kristen tro och ställer in människor i sammanhanget som Guds barn. Hos oss bor Ordet och Ordet är Kristus. Detta är Johannes sätt att berätta om hur Gud blir människa och kommer till vår värld. Sitter jag i kyrkbänken slår jag upp Juldagen i psalmboken, andra årgångens predikotext ur evangelierna, för där finns det som kallas Johannesprologen. När jag kommer till sista versen böjer jag huvudet i tillbedjan och stor glädje. Det andliga tar sig också fysiska uttryck.

I begynnelsen fanns Ordet, och Ordet fanns hos Gud, och Ordet var Gud. Det fanns i begynnelsen hos Gud. Allt blev till genom det, och utan det blev ingenting till av allt som finns till. I Ordet var liv, och livet var människornas ljus. Och ljuset lyser i mörkret, och mörkret har inte övervunnit det.

Det kom en man som var sänd av Gud, hans namn var Johannes. Han kom som ett vittne för att vittna om ljuset, så att alla skulle komma till tro genom honom. Självt var han inte ljuset, men han skulle vittna om ljuset.

Det sanna ljuset, som ger alla människor ljus, skulle komma in i världen. Han var i världen, och världen hade blivit till genom honom, men världen kände honom inte. Han kom till det som var hans, och hans egna tog inte emot honom. Men åt dem som tog emot honom gav han rätten att bli Guds barn, åt alla som tror på hans namn, som har blivit födda inte av blod, inte av kroppens vilja, inte av någon mans vilja, utan av Gud.

*Och Ordet blev människa och bodde bland oss, och vi såg hans härlighet, en härlighet som den ende sonen får av sin fader, och han var fylld av nåd och sanning.
(Joh 1:1-14)*

Denna bok om Jesus är förstås ingen böneskola. Jag ville bara visa hur Jesus undervisar om bönen genom att ge lärjungarna bönen Fader Vår och peka på hur Kyrkans böner hämtas från Nya testamentet.

Att människan till skillnad från djuren kan gråta vet vi, men hon skiljer sig också på så vis att människan kan formulera böner.

”Man kan tala om Gud bara med mänskliga ord och man kan ha erfarenhet av Gud bara med hjälp av mänskliga erfarenheter. Om vi avstår från mänskligt tal om Gud, måste vi avstå från att alls tala om honom – och mycket snart också från att erfara honom. Josef Sudbrack, Att bedja är mänskligt

När Jesus annars undervisar om bönen gör han det genom liknelser. De har alla en tydlig poäng: Håll i och be! Berättelsen om änkan och domaren, en ”det ordnar sig”-liknelse, är som vi redan sett, en formidabel berättelse. Den kombinerar den nattsvarta politiska insikten om hur maktutövning går till med en otvetydig sympati med en envis men maktlös kvinna, och så blir den en undervisning om – bönen! Den som läser kan le och inse.

Alla som övat sig att be hemma kommer förr eller senare att säga: Det är svårt. De letar efter olika knep för att hålla igång sitt böneliv och göra det till något som ingår i livsmönstret. Några församlingar ser till att det finns tideböner, alltså gemensamma morgon- och aftonböner på samma sätt som klostren har det. Då är stommen psaltarpsalmer och vi ber i en bönegemenskap som sträcker sig genom 3000 år och världen över. Den som inte kan ansluta till gemensam bön, och de flesta kan inte det, är hänvisad till att be hemma och avsätta tid för det. Även då är vi med i den stora gemenskapen av bedjare. Jag tror inte att alla präster går i land med uppgiften, men det måste ändå vara så att de ska fungera som instruktörer för det andliga livet, det vill säga ge vägledning hur jag

ska göra när jag ber. Det betyder att visa mig på böcker om bönen och hjälpa mig förstå hur bön kan bli en del av mitt vanliga liv.

Några modeller för bön kanske jag ändå ska skissera. Frukostbönen är en bön som ”kom till” en präst och vän, Åke Talltorp. Han skrev ner den och skickade den till mig i ett plastfodral så att den kunde vara ett tillbehör vid sidan av salt och peppar på matbordet. Fromma föresatser behöver praktiska anordningar.

*Välsignad vare du, himmelens och jordens Herre
som låtit oss vakna till en ny dag.*

*Välsignad vare du, som ger oss dagligt bröd
och Livets bröd.*

*Låt oss idag i tacksamhet glädjas över
dina gåvor och leva till din ära,*

*Du som är Fader, Son och helig Ande
nu och alltid och i evighet.*

Amen

I morgontröttheten, kanske på väg till jobbet – i bilkön, på bussen, på tunnelbanan - kan jag avsätta tid för att besinna mig på tre sakförhållanden:

Gud har skapat allt – synligt och osynligt

Jesus har lovat att vara med oss alla dagar

Anden är nära, som luften jag andas

När jag påmint mig själv om allt detta märkvärdiga blir dagen annorlunda.

Bön under dagen kan vara svårt. Det är så mycket som händer. Inför besvärliga arbetsuppgifter lärde mig dock en präst att be enkelt. Det var inte påklistrat. Han bad så själv:

Gud, hjälp mig med det här eller hjälp mig ur det här.

Visst kan man be på lunchrasten. Här är ett förslag på en egen lunchandakt, som jag kan be, kanske vid ett arbetsbord eller i den närbelägna kyrkan. Den bygger på att jag erinrar mig grundläggande sakförhållanden:

Jag själv

Jag påminner mig själv hur det är. Gud har något att säga mig. Vad vill jag nu? Jag vill lyssna uppmärksamt.

Jag finns med i ett sammanhang; jag hör samman med denna värld, med människor och med *Gud*

Stödorden är: Tack. Hjälp. Förlåt.

Ordet

Jag läser några bibelversar - det kan vara en bibeltext från den söndag som just varit och som jag hittar i psalmboken. Blir jag utmanad, tröstad, glad, fundersam eller arg av det jag läst? Jag funderar en stund och försöker förstå – det jag läst, mina reaktioner, mig själv. Jesus finns hos mig. Jag berättar för honom precis hur det är. Bönen är mitt svar på hans Ord till mig.

Korset

Jag tecknar mig med korsets tecken. Och så går jag tillbaka till jobbet.

Bön när jag är hemma är inte lätt, för oftast är det svårt att skapa stillhet. Försöka duger, om man lever i ett hektiskt familjeliv. Annars kanske det är lättast att gå till kyrkan?

Jag sitter tillsammans med Jesus och låter människor komma till mig och till honom. Det är människor jag tycker om – tycker synd om – kanske tycker illa om. De är hos mig och jag är hos Jesus. Jag ser deras ansikten och ber för dem. Nu kan jag förstå vad han menade som skrev: ”Vet du, ibland tycker jag att jag är närmare dig när jag ber för dig, än när vi träffas.”

Förbön är att be för någon. Jag har några människor jag tar särskilt ansvar för, nämner dem vid namn. Det kan vara familj och vänner och det kan vara någon jag lovat att be för. Med en grimas sa en erfaren bedjare, att det var väldigt svårt att stryka någon från förbönslistan. Så är det. Men om var och en som ber ser till att ha en hanterlig lista på människor att be för och kan bestämma att komplettera med människor vi ber tidsbegränsat för, då blir det inte alldeles omöjligt.

En bön man alltid kan be är Jesusbönen, den bön som älskas i den ortodoxa kyrkan och som tyst upprepas gång på gång. Halva bönen på inandningen, andra halvan på utandningen.

Herre Jesus Kristus, Guds Son, förbarma dig över mig syndare.

Ordlös bön är att vara inför Guds ansikte Att avsätta 5 minuter för detta är svårt men viktigt. Bön är nämligen inte alltid att prata och prata utan att leva i Guds närvaro. Pröva själv. Att bara vara. Finns det en kyrka att gå till är platsen till hjälp, men inför Guds ansikte kan man också vara på en skogspromenad eller när man sitter på en sten vid stranden. Var jag än är, är jag inför Guds ansikte. Mystik är inte bara något som de särskilt fromma får leva i. Mystiken, det ordlösa, det omtumlande, är den verklighet som finns alldeles nära oss. Mystiken är en erfarenhet av det gudomliga, det är sant, men det är lika sant att den är en mänsklig erfarenhet. Vi har alla gjort den.

Kyrkans samlade böneskatt handlar om att upptäcka bedjare i andra årtusenden och kulturer och ändå känna igen sitt eget liv i deras erfarenheter. I *Den svenska psalmboken* finns exempel på den sortens böner, och vill man skaffa sig bönböcker upptäcker man snabbt denna breda böneskatt. Främst bland alla bönböcker finns den bönbok Jesus använde, Psaltaren. Orden där är 3000 år, men samtidigt dagsaktuella. En del är främmande. Det är bra.

I Psaltaren finns det ett ”vi” som jag infogas i och där mina referensramar vidgas, just därför att jag tycker om en del så omedelbart och lika omedelbart gör motstånd mot annat. Sådant behöver jag. Och jag upptäcker - liksom andra tidigare gjort - att Psaltarens böner är både allmängiltiga och tidlösa men också mina personliga och dagsaktuella.

Jesus undervisade om bönen och de kristna har fortsatt att be. På något sätt har de alltid tyckt att det var meningsfullt. Ibland har de sett att bönen fått svar, andra gånger har bönen betytt något annat. En präst berättade: ”När jag var fyra år bad jag att Gud skulle ge mig likadana tänder som morfar hade. Han kunde nämligen ta ut dem och ha dem i ett glas vatten vid sängen. Jag var så imponerad. Gud gjorde emellertid inte som jag bad och gav mig så fina tänder. Det är jag faktiskt rätt tacksam för nu”, sa prästen.

Då log en av hans kollegor mot honom och sa: ”Du ska inte förtvivla. Gud kanske uppfyller din bön till sist!” Jag tror att båda prästerna hade varsin poäng.

Indonen, ossuariet och livet själv

En vanlig präst är en akademiskt utbildad person som bör ha lärt sig en hel del om, och av, kritiskt tänkande. Inför helgonreliker eller bilder av Den Heliga Jungfrun som gråter olja blir en sådan person lätt illa berörd. Händelsen passar inte in i det inlärdade mönstret och ryggsjärnsreflexen sker i två steg: först bestämma sig för att strunta i fenomenet, men om det inte fungerar: kritiskt avvisa det hela som bluff. Problemet för somliga av oss är just att reflexen kommer från ryggsjärnen, utan eftertanke.

Det var 1970-tal då biskop Sven Danell skrev en liten bok med fakta och tankar om Jesu död och uppståndelse: *Mannen i svepeduken* (Harriers 1978). Biskopen hade läst rapporter om den berömda relik i Turin, svepeduken som Jesus sades ha blivit lagd i. År 1898 hade kung Victor Emanuel av Italien gift sig med prinsessan Elena av Montenegro och vid denna högtid skulle svepeduken, sindonen, förevisas. Advokaten Secondo Pia, som var en duktig amatörfotograf, fick tillstånd att fotografera duken. När bilden framkallades syntes vad det mänskliga ögat inte kunnat se: tydliga avtryck av en torterad mans kropp.

Den här saken har sedan dess debatterats, också om luften för en tid gick ur den när en bit av sindonen år 1988 analyserats med Kol-14-metoden och daterats till tiden mellan 1260 och 1390. Så var det alltså tal om ännu under medeltiden tillverkad ”relik”, avsedd för att höja folkets andakt.

Men kritikerna av undersökningen kom tillbaka, och en rysk vetenskapsman som heter Dmitri Kouznetsov menade att kolatomen på tyg ändras om tyget utsätts för höga temperaturer – och det hade hänt vid en brand i Turins domkyrka år 1532, där sindonen förvaras. I så fall är saken tillbaka i det läge, där vi med andra metoder måste försöka förstå vad det är som förvaras i Turin. Påven har sagt att det är en lysande relik från Kristi död och uppståndelse. Biskop Sven Danell kunde nog också sagt så – men snuddade vid tanken att sindonen och upptäckterna kring den är ett förebud om att Kristus snart ska komma tillbaka; en slags hälsning, inte bara från påsken år

33, utan från framtiden, alltså. Den tankevändan roar mig, det erkänner jag.

Vad kan vi då intellektuellt anständigt säga om sindonen? Jag gör ett försök att följa den vetenskapsgren som fått namnet ”sindologi” därför att olika vetenskaper får samarbeta kring svepeduken. STURP är förkortningen på undersökningskommissionen; *Shroud of Turin Research Project* - www.shroud.com på nätet. Den som kritiskt vill gå igenom det eller några av alla de böcker som kommit de senaste årtiondena, kan lätt gripa sig verket an.

Bibelmaterialen ger ett par besked. Matteus berättar hur Josef från Arimatia sveper kroppen i en linneduk (Matt 27:59) och Lukas tillägger att Petrus fick se linnesvepningen ligga kvar i den tomma graven. (Luk 24:12)

Sindonen är 4.46 meter lång och 1.10 bred. Den väger 2.45 kilo. På detta tygstycke kan man se avtrycket av en vuxen man, framifrån och bakifrån. Kroppen har man lagt på rygg på tyget och sedan svept tygets andra del över den döde. Tyget är vävt i fiskbensmönster eller Z-mönster, så som man vävde i Palestina, Syrien och Irak. Den dateras nu enligt undersökningskommissionen till tiden för vår tideräknings början.

Schweizaren Max Frei Sulzer forskade om mikropartiklar och gjorde sin första analys av sindonen 1973. Han hade då hittat pollen från Frankrike och Italien, men också pollen som inte kom från dessa länder utan betydligt torrare trakter. Fram till 1983, när han dog, gjorde han flera expeditioner till Israel. Han fann 58 olika slags pollen på tyget. 17 kom i Frankrike och Italien men 75% av de pollen han fann kommer från Palestina och många av dem är typiska för Jerusalem. 13 är typiska för området kring Döda havet och tre pollentyper kommer från helt andra trakter – nämligen Edessa vid Svarta Havet och Istanbul i Turkiet. Fynden stämmer med vad som berättas om sindonens öden och äventyr. Den har förts på olika vägar från Palestina till Edessa och Konstantinopel (nu Istanbul).

Till Turin i Italien kom den år 1357, och bortsett från när den på 1500-talet fördes i säkerhet undan krig till Chambéry i Frankrike, är Turin hemadress.

Bilden på tyget är inte ditmålad med pensel eller med någon annan känd teknik för att teckna/måla. Blodet på duken är också människoblod. Men bilden har kommit till genom en teknik vi inte har kunskap om. Det närmaste vi kommer är fototekniken – uppfunnen på 1800-talet.

När man på 1970 med hjälp av datoranimation ville ha fram en tredimensionell bild, kunde man bekräfta att det inte finns några penseldrag i bilden och skulle bilden vara ett falsarium måste den som gjort det kunna lägga detaljer i bilden som först kan ses med hjälp av en datoranimation. Den möjligaste förklaringen är att bilden skapats av strålning. Boleslaw Makiej, en fysikprofessor från Wroclaws universitet i Polen, menar att detta är den bästa förklaringen. Infraröd strålning har ändrat polymererna i tygets celler och då har bilden uppstått. Detta förklarar också bildens hållbarhet. Själva strukturen i tygets molekyler har ändrats så, att bilden numera är en del av tyget, antar jag att man menar. Annars borde bilden gradvis ha bleknat och blivit mer otydlig. På det här viset avvisas tanken att tyget är ett falsarium från medeltiden.

Rättsmedicinare har förstås gått igenom fallet. Mannen på sindonen är mellan 30 och 45 år. Han har piskats, det finns sår efter gisselslagen över hela kroppen, inte bara på ryggen utan också på benen. Såren är streckformade med ett större märke i slutet av strecket, det vill säga de motsvarar det romerska gisslet av läderremmar med sten-, metall- eller glastyngder längst ut. Det finns stora sår i handleder, på fötterna och i bröstkorgen. Spikarna drevs in genom handlovarna och genom fötterna vid korsfästelsen och på vänster sida av bröstet finns rester av blod och serum, det är förresten den största blodsamlingen på sindonen. Blodet och serumet kommer från den dödes hjärta, blodgrupp AB. Det är ändå märkligt att fynden så väl stämmer med evangeliernas berättelse av hur det gick till när Jesus blev korsfäst.

Till den vetenskapliga verksamheten kring sindonen hör också att man gjort sannolikhetsberäkningar. Slutsatsen blev denna: att mannen som legat i sindonen inte skulle vara Jesus är 1 på 10 miljarder. Detta skriver jag och påståendet ska prövas kritiskt för jag har haft BC i matte. Men jag läser så gott jag kan. Sannolikheten för att en man skulle få en törnekrona nedtryckt över huvudet är 1 på

500. Mannen är fastspikad – det hade varit lika möjligt att han blivit bunden på korsets patibulum. Sannolikheten är alltså 1 på 2.

Så fortsatte biologen Yves Delage från Sorbonne i Paris vidare med sina kalkyler och kom till sitt slutresultat. Det redovisades och diskuterades i *Revue Scientifique* i början av förra århundradet. Vad hade bevisats? Delage menade, att sannolikheterna närmade sig bevis, inte mer än så. Men det är rätt mycket, kan man tycka. Det bästa av allt är en spetsig kommentar. Delage menar, att om han gjort denna sannolikhetskalkyl om någon annan historisk person, hade det inte varit något problem att erkänna resultatet. Det blir mer utmanande när det handlar om Jesus. Delage, som själv inte var troende (det brukar poängteras!), var av den åsikten att Jesus var en historisk person men inte Guds Son. Varför skulle det då vara så märkligt att det finns materiella vittnesbörd om hans jordiska liv?

”Misterio sensa fine”, ett mysterium utan slut, kallade en journalist alla turerna kring sindonen. Men om vi tror att Gud är världsalltets skapare, är väl sådana här små fenomen en bagatell i sammanhanget? Jag menar, om en död kropp blir levande med det liv som döden inte rör på, då är det väl en slags energiutveckling som kan sätta spår på den svepning kroppen legat i utan att det skulle behöva förvåna särskilt mycket? Och att sindonen bevarats förvånar mig inte ett dugg. Klart att någon tog vara på den och vårdade sig om den. Vad skulle man annars gjort? Kastat den bland soporna?

Hösten 2002 kom nyheten att man hittat ett ossuarium i Israel. Det påstods vara det första arkeologiska vittnesbördet om Jesu existens, och då kan man bli nyfiken. Ett ossuarium är en låda där man efterhand lå den dödes ben och sådana lådor finns det gott om. Denna bar en inskription på arameiska - det aktuella språket i Palestina då: ”Ya’akov bar Yousef akhui di Yeshua”, Jakob, Josefs son, bror till Jesus. Vetenskaparna kastade sig över lådan och det bekräftades – av personer som inte var kristna, det påpekades särskilt – att lådan var från början av det första århundradet. Traditionellt sägs år 62 vara Jakobs dödsår och analysen av handstilen bekräftar tiden. Vi vet inte var fyndet gjordes, mer än att det lär komma från området kring Siloa i Jerusalem, alltså söder om Olivberget. Det såldes på den svarta antikvitetsmarknaden och det har ägts av en privatperson under de senaste femton åren.

Så dumt. Det bevisar alltså, att om min bror finns så finns jag. Och det gör jag, fast inte av det skälet att min brors existens kan bevisas! Skulle man därtill bevisa att vi har en syster genom att bevisa att vi finns, skulle vi bli mycket förvånade – för någon sådan syster har vi faktiskt inte och det vet vi båda två.

Vad mer säger påståendet på ossuariet som vi inte visste tidigare och utförligare? Nå, det kan vara av intresse likväl, det förnekar jag inte. Min invändning gäller något annat.

Det finns en slags naivitet som avvisades redan på 1500-talet, när Martin Luther i Tyskland tog upp det här att folk gärna ville se Jesus. Vad vill du se? frågade han och svarade: ”Hans kläder”. Egentligen var det att längta efter att få se något mycket mindre än det som faktiskt sker i gudstjänsten, sa Luther. För där får du möta honom själv. Och det var ett bra argument redan för 500 år sedan. Vad ändras egentligen? När Jesus vandrade i Galileen såg människor honom, samlades kring honom, lyssnade på vad han hade att säga och diskuterade vad han gjorde. De såg sjuka bli friska, till exempel, men det var trots det inte alls självklart att de skulle tro på honom. Hur mycket man än kan fastställa att tygstycket är sindonen som sveptes kring Jesus och oavsett hur många benbitar vi kan hitta från Jesus sällskap, står utmaningen lika tydligt kvar. Det är den personliga frågan, bäst formulerad av Jesus själv: ”Och ni, vem säger ni att Människosonen är?” (Matt 16:15)

Fast jag medger att jag finner den frågan intressantare för den som menar att Jesus är verklig än den som uppfattar honom som en litterär konstruktion.

Jag började denna bok med frågan om uppståndelsen och nu är det tid att knyta an till temat igen. När det gäller döden vet vi en del, främst detta att vi ska dö. Det finns människor som inte ska det, nämligen de som lever när Kristus kommer tillbaka. Med tanke på alla som dött sedan Jesus uppstod, är det ändå lite överraskande, att det inte finns någon information om vad det är att vara död. De Jesus uppväckt tycks inte haft något att berätta om saken – för då skulle det väl ha dokumenterats? Jesus själv svarade på lärjungarnas frågor – men tydligen ingenting på denna. När det gäller döden finns det en väldig brist på information, om man bortser från det grundläggande,

att döden kom in i världen som resultatet av att människan valde bort Gud och att döden är en fiende, men en fiende som nu är besegrad.

De modeller som används för att tala om död och liv i just den ordningsföljden, handlar om sådant vi kan begripa men är just modeller, material för eget tänkande. Jesus talar om vetekornet som faller i jorden och dör och bär frukt (Joh 12:24). Paulus använder samma modell när han säger, att det man sår är ett naket korn men det blir en växt. (1 Kor 15:35-38) På så vis kan han förklara för de kristna något om att livet är identiskt men annorlunda. Clemens, biskop och kyrkofader i Rom i slutet av det första århundradet, skriver till de kristna i Korinth. Han använder samma resonemang som aposteln, men sätter in det i ett sammanhang:

"Mina vänner, låt oss se på den uppståndelse som regelbundet äger rum. Dag och natt ger oss exempel på uppståndelsen: natten går till ro, dagen står upp; dagen flyr, natten faller på. Låt oss se på markens gröda. Hur är det sådden går till?"
(Clemens brev till Korinthierna 24:2-4)

Modellen som används pekar på något vi redan vet, även om vi saknar detaljkunskap både om dygnets växlingar och enzymer i fröet. Det behövs inte heller. Fröet måste inte veta hur det går till att växa och kroppen som de kristna bar till begravning var just fröet.

Problemet var inte i första hand att kroppen var död. Det stora problemet var den andliga döden. Den sätter sig i våra kroppar. När Jesus beseegrar Döden vi leva. Det är på samma sätt när Jesus botar. Sjukdomen är något mer än den sjuka kroppen, men när läkedom kommer påverkas också kroppen eftersom hela människan blir frisk. Förvandlingen väntar när den siste fienden, som är döden, förintats. (1 Kor 15:26)

Detta är vad kristen tro bekänner: Kristus har uppstått från de döda som den förste och med sig in i livet tar han dem som hör samman med honom. Det är konstigt. På samma sätt som den första människan lät döden komma in i världen genom sig, så kommer uppståndelsen från de döda genom en människa. Eller med aposteln: "Liksom alla dör genom Adam, så skall också alla få nytt liv genom Kristus." (1 Kor 15:22) Det är logiskt att de kristna kallade

begravningsplatsen cemeteriarium, det som på engelska blev ordet cemetery. Ordet betyder sovplats. Så tänkte man. Tankegången blev kring år 400 en latinsk hymn, skriven av en kristen romersk ämbetsman som hette Aurelius Prudentius (348 till omkring 405). Efter 1600 år sjunger vi den på svenska i vår psalmbok (sv ps 623). Tiden är ett ingenting. Den går fort och den tar slut. Hur det blir därefter hör till det som talas om genom mysteriets ord och mysteriets tystnader.

Uppenbarelseboken, sist i Bibeln, läser Kyrkan utan att riktigt förstå, tänker jag. Ibland ser jag att min läsning av gåtfulla bibelord är som att läsa en resehandledning. Jag begriper inte riktigt, får ett hum om vad det är jag ska se och överraskas när jag väl får se det jag läste om. Uppenbarelseboken säger:

Då blir allting nytt. Då får den som törstar dricka fritt ur källan med livets vatten. ”Döden ska inte finnas mer, och ingen sorg och ingen klagan och ingen smärta skall finnas mer. Ty det som en gång var är borta. Och han som satt på tronen sa: ’Se, jag gör allting nytt.’”
(Upp 21:4)

Den som gör det är den Gud som torkar alla tårar. På något sätt borde den informationen förvåna för detta strider väl mot allt man kan tänka sig att ett gudomligt majestät nedlåter sig till att göra. Ändå blir jag inte riktigt förvånad.

Författaren

Jag behöver inte fundera på att vara akademiskt försiktig när jag skriver - det är ingen lockande professorsstol i Nya testamentets exegetik som kommer att försvinna inför mina häpna ögon. Jag kan säga om faktasäkerheten: 97% räcker. Och jag kan gissa och ge skäl efter bästa förmåga, öppen för invändningar och kompletteringar. Det brukar förresten vara en rätt framgångsrik väg när man forskar, även om detta sätt att arbeta inte alltid ger en framgångsrik akademisk karriär.

Jag får vara misstänksam. ”Misstänksamhetens hermeneutik” talar vi om. Det betyder att vi kritiskt prövar tolkningar. Det handlar om att försöka förstå. Och jag har väl tillräckligt tydligt visat, att vi alls inte behöver köpa alla forskningsresultat. Några hade rätt. En del av dem som hade rätt fick också rätt. Många hade fel. Några hade till och med mycket fel. Men också det är viktigt.

Ibland ser jag forskningsarbete som en tävling min gamla scoutpatrull Råven kunde råka ut för. Någonstans kom vi till ett vägsکیل och måste välja. Vi var osäkra, men det skulle efter några hundra meter finnas en kontroll. En snabb kille sprang för att se om det fanns någon kontroll, medan vi andra väntade. Han kom tillbaka med andan i halsen, och sa att det måste vara fel väg. Hans misslyckande var inte bortkastad möda. Han kunde nämligen ge oss besked om vilken väg patrullen inte skulle traska. Scoutpatrullen Råven var också osedvanligt framgångsrik, vill jag minnas!

Allra främst får jag vara glad. Det finns något som heter ”heuristisk lycka”. Upptäckarglädje, alltså. Bibelläsare drabbas av den då och då. Eller med sången *Av längtan till dig*:

”Det finns ingen som lockar, mitt hjärta så underbart.”

Det påminner förresten om en psalm 391:1, som handlar om nattvarden. Den börjar:

*Mitt hjärta slår så underbart
Jag vet ej vad som stundar snart.*

Nej, det vet jag inte riktigt. Men tillräckligt!

Det jag skrivit handlar om sådant jag läst naturligtvis. Att jag kan läsa beror på att min småskollärare lärde mig det och sedan dess har jag haft nytta och glädje av andras lärda mödor. Jag har inte förtecknat varifrån jag hämtat alla uppslag, för detta skulle inte bli en bok med mängder av fotnoter. Jag vet inte ens varifrån mycket kommer, det är sådant jag läst och lagt på minnet eller minns ändå. Den som ska predika och undervisa skaffar sig lätt en del förråd och tankeuppslag för kommande bruk, stöper om dem och vet till sist inte ursprunget till sådant som integrerats i det egna tankelivet, alldeles bortsett från att jag läst för det rena nöjets skull.

Till detta kommer något som heter *habitus*. Den franske sociologen Pierre Bordieu använder begreppet i en modell när han förklarar att en människas samlade livserfarenhet har betydelse. Till sådana erfarenheter räknar han sociala erfarenheter, kollektiva minnen, sättet att röra sig och tänka som ristats in i människors kroppar och sinnen. Jag är med om att återskapa eller förändra världen. Till min *habitus* hör att jag är svenskkyrklig; jag har min andliga hemvist i Svenska kyrkan, har präglats av tro, gudstjänstliv, själavård och människor i denna kyrka. Men jag har också reflekterat över min kristna tro i ett samhälle där den kristna kulturen ställdes på avskrivning ungefär när jag konfirmerades, dvs på 1960-talet. Att kristen tro är en avvikande hållning i Sverige och att jag därmed blir en avvikare, vet jag alltså. I det finns ett positivt värde. Jag kan faktiskt sådant som de flesta inte har en aning om. Men den som vet något viktigt, måste väl berätta det för andra och hitta ett vettigt sätt att berätta på? Jag ser problemet.

Jag har länge levt Kyrkans liv, praktiserat kristen tro, firat gudstjänst, bett, gjort upptäckter i det vi kallar ”det andliga” liksom i allt det världsliga som en vuxen mött. Jag har läst teologi, predikat, forskat, författat och undervisat. Jag har varit församlingspräst, själasörjare och kyrkopolitiker. Jag tror inte att man måste vara intellektuellt ohederlig för att syssla med allt sådant. Jag tror inte ens att det underlättar den sortens ohederlighet. Jag menar, att man

med goda intellektuella argument kan vara en lärjunge till Jesus. Och den som blir en lärjunge dras in i ett sammanhang som berör hela människan, sannerligen inte bara intellektet. Den som söker, finner det som är mycket mer än han eller hon letat efter, med andra ord.

För egen del tänker jag fortsätta att pröva resonemang, söka sanning och sammanhang och en dag ska jag dö. Då tänkte jag bli riktigt överraskad av det som går långt utöver vad jag kunde tänka mig. Livet är större än mitt liv och glädjen mycket större än det som just nu ryms i mig.

Dag Sandahl